

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินในครั้งนี้เป็นการประเมินโครงการส่งเสริมนักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะและมีความสำนึกความเป็นไทยของโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า ปิงปิงประมาณ 2564 ผู้ประเมินได้ดำเนินการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับโครงการและการประเมินโครงการ

- 2.1.1 ความหมายของการประเมินโครงการ
- 2.1.2 ความมุ่งหมายและความสำคัญของการประเมินโครงการ
- 2.1.3 ประเภทของการประเมินโครงการ
- 2.1.4 รูปแบบของการประเมินโครงการ
- 2.1.5 ประโยชน์ของการประเมินโครงการ
- 2.1.6 การประเมินโครงการตามรูปแบบจำลองชิป (CIPP Model)

2.2 เอกสารเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

- 2.2.1 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม
- 2.2.2 องค์ประกอบของคุณธรรมจริยธรรม
- 2.2.3 ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม
- 2.2.4 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
- 2.2.5 แนวคิดในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา
- 2.2.6 กระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา

2.3 เอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะ และแนวทางพัฒนาจิตสาธารณะ

- 2.3.1 ความหมายและคุณลักษณะของจิตสาธารณะ
- 2.3.2 ความสำคัญของจิตสาธารณะ
- 2.3.3 องค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะ
- 2.3.4 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะ
- 2.3.5 แนวทางการพัฒนาจิตสาธารณะ

2.4 เอกสารเกี่ยวกับการมีสำนึกความเป็นไทย

2.4.1 ความหมายของสำนึก

2.4.2 ลำดับชั้นในการเกิดสำนึก

2.4.3 ความหมายของความเป็นไทย

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยในประเทศ

2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับโครงการและการประเมินโครงการ

2.1.1 ความหมายของการประเมินโครงการ

การประเมินหรือ “การประเมินผล” มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า evaluation ซึ่งหมายถึง กระบวนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ การวิจัย (research) การวัดผล (measurement) การตรวจสอบรายงานผล (appraisal) การควบคุมดูแล (monitoring) การประมาณการ (assessment) และการพิจารณาตัดสิน (judgement) เป็นต้น ซึ่งคำดังกล่าวอาจสรุปเป็นความหมายคำจำกัดความร่วมกันได้ว่า เป็นการประมาณค่าหรือการประเมินผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินงานโดยข้อมูลที่ได้รวบรวมด้วยวิธีการสอบถาม ทดสอบ สังเกต และวิธีการอื่น ๆ แล้วทำการวิเคราะห์เพื่อตัดสินว่าการดำเนินงานนั้นมีคุณค่าหรือบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานนั้นมากน้อยเพียงใด (ประชุม รอดประเสริฐ, 2543 : 73)

การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการในการกำหนดคุณค่าของการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้นในแผนงาน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจกับโครงการนั้น ๆ ว่าดีมีประสิทธิผลเพียงใด และได้มีนักประเมินหลายท่านได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการดังนี้

ทวีป ศิริรัศมี (2544 :116) ได้กล่าวว่า การประเมินโครงการที่ดีควรจะได้มาซึ่งสารสนเทศเพื่อตอบคำถามต่อไปนี้เป็นคือ โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด การประเมินผลของโครงการคุ้มค่าหรือไม่ โครงการมีผลกระทบระหว่างการดำเนินโครงการต่อกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมโครงการอะไรบ้าง และควรจะตัดสินใจอย่างไรเกี่ยวกับโครงการ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2548 : 153-155) กล่าวถึงการประเมินโครงการว่า หมายถึง กระบวนการให้ได้มาซึ่งสารสนเทศเกี่ยวกับความก้าวหน้าของโครงการและความสำเร็จ ของโครงการ

อันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคุณค่าของโครงการ กล่าวคือ เป็นเครื่องแสดงว่าโครงการ ได้ดำเนินการไปแล้ว ได้ผลสมตามวัตถุประสงค์ของโครงการมากน้อยเพียงใด ตลอดจนในอนาคต ควรจะดำเนินการอย่างไร ซึ่งเป็นการพิจารณาคุณค่าโดยใช้ผลงานในอดีตและพิจารณาถึงศักยภาพและทางเลือกในการดำเนินงานในอนาคต

พิสนุ พองสี (2550 : 4) ได้ให้ความหมายของการประเมินไว้ว่า เป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยนำสารสนเทศหรือผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

นิตา ชูโต (2545 : 9) กล่าวว่า การประเมินโครงการหมายถึงกิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิเคราะห์ความหมายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความต้องการหาแนวทาง วิธีการปรับปรุงเกี่ยวกับโครงการ และหาผลที่แน่ใจว่าเกิดจากโครงการ เพื่อเป็นการเพิ่มคุณภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2541 : 8) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นการประเมินค่าของกิจกรรมใด ๆ อย่างมีระบบ เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เครเวน (Craven, 1980 : 434) กล่าวว่า การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการอธิบายรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการเพื่อพิจารณาตัดสินใจในการดำเนินงานนั้นต่อไป หรือปรับปรุงโครงการนั้นให้ดีขึ้น หรือล้มเลิกการดำเนินงานโครงการนั้น

สตฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1985 :159) (อ้างถึงใน ไชยยศ เรืองสุวรรณ, 2543 : 112-114) กล่าวว่า เป็นกระบวนการของการวิเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจทางเลือกต่าง ๆ

กำจัต สุตโต (2553 : 11) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการรวบรวมสารสนเทศโดยมีการรวบรวม ข้อมูลและวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบระเบียบเพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติงานกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ว่าการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยนำผลที่ได้มาพิจารณาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแผนที่กำหนดไว้ ผลที่ได้จากการประเมินนี้จะสามารถชี้ให้เห็นถึงระดับความสำเร็จ ความผิดพลาด ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบต่อโครงการในอันที่จะนำไปปรับปรุงการดำเนินงานตามแผนงานโครงการให้ มีประสิทธิภาพต่อไป

กล่าวโดยสรุป การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้ข้อมูลหรือสารสนเทศเกี่ยวกับโครงการ เพื่อใช้ในการตัดสินคุณค่าความสำเร็จ และความคุ้มค่าของโครงการ โดยเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ ตีความเกี่ยวกับโครงการที่วางไว้ โดยเทียบกับ

เกณฑ์หรือมาตรฐาน เพื่อตัดสินข้อดีหรือคุณค่าและความคุ้มค่าของโครงการ เพื่อนำผลการประเมิน มาพัฒนาหรือปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้นหรือรับรองโครงการเมื่อเสร็จสิ้นแล้ว

2.1.2 ความมุ่งหมายและความสำคัญของการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการที่ถูกต้องอย่างเป็นระบบนับวันจะมีความสำคัญมากขึ้นทุกที ทั้งนี้ เพราะโครงการในระดับต่าง ๆ ผู้บริหารต่างก็ให้ความสนใจกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และความสำเร็จของโครงการซึ่งต้องอาศัยการประเมินโครงการที่ถูกต้องมากกว่าความคิดเห็นส่วนบุคคล การประเมินโครงการเป็นหนึ่งในวิธีการต่าง ๆ แก่ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ เกี่ยวกับขนาดของโครงการ มีผู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความมุ่งหมายและความสำคัญของ โครงการสรุปได้ดังนี้

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2544 : 113) กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการประเมินเพื่อช่วย ปรับปรุงโครงการ แสดงถึงความรับผิดชอบของหน่วยงาน และเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารในการ ตัดสินใจพิจารณาดำเนินการต่าง ๆ กล่าวโดยสรุปมีความมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อปรับปรุงคุณภาพของโครงการที่กำลังดำเนินการ
2. เพื่อหาแนวทางปรับปรุงการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและประหยัด
3. เพื่อประเมินคุณภาพผลิตผลและความต้องการต่าง ๆ
4. เพื่อประเมินประสิทธิภาพของโครงการและหาแนวทางในการปรับปรุงให้เหมาะสม
ยิ่งขึ้น

5. เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแผนงานทางวิชาการและการจัดงบประมาณประชุม
ประชุม รอดประเสริฐ (2543 : 74) กล่าวว่า การประเมินโครงการอย่างเป็นระบบมี ส่วนทำให้ผู้บริหารโครงการตระหนักถึงคุณภาพของโครงการที่กำหนดขึ้นได้ว่าต้องตอบสนอง ความต้องการของสังคม หรือสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมาน้อยเพียงใด และยังช่วยให้ผู้บริหาร สามารถตัดสินใจในการดำเนินการปรับปรุง การเปลี่ยนแปลงโครงการให้มีความถูกต้องเหมาะสม และส่งผลให้โครงการนั้นดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพบรรลุถึงเป้าประสงค์ตามต้องการ

รอสซี และฟรีแมน (Rossi and Freeman, 1982 : 15) กล่าวว่า การประเมินโครงการ มีความมุ่งหมาย ตามเหตุผลดังนี้

1. เพื่อพิจารณาถึงคุณค่าและการคาดคะเนถึงคุณประโยชน์ของโครงการ

2. เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารของโครงการ
3. เพื่อเป็นการตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขการดำเนินโครงการ
4. เพื่อเป็นการวิเคราะห์ข้อดีและข้อจำกัดของโครงการเพื่อเป็นการตัดสินใจในการสนับสนุนโครงการเพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินโครงการบรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้มากน้อยเพียงใด

มิตเซล (Mitzel, 1982 : 594-595) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมายที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. เพื่อแสดงถึงการพิจารณาถึงคุณค่าของโครงการ
2. เพื่อให้ผู้ตัดสินใจมีการตัดสินใจที่ถูกต้องขึ้น
3. เพื่อการบริการข้อมูลแก่ฝ่ายการเมืองเพื่อใช้ในการกำหนดนโยบาย

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ทำให้สรุปความมุ่งหมายและความสำคัญของการประเมินโครงการไว้ว่า การประเมินโครงการอย่างมีระบบสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น กำหนดการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด มีส่วนสำคัญในการควบคุมคุณภาพของงาน ช่วยในการตัดสินใจการบริหารโครงการและคงไว้ซึ่งคุณภาพและมาตรฐานในการดำเนินงาน ตลอดจนความรับผิดชอบของหน่วยงาน

2.1.3 ประเภทของการประเมินโครงการ

ศุภวัฒน์ วาจาสัตย์ (อ้างถึงใน กำจัด สุตโต, 2553 : 55-57) ได้แบ่งประเภทของการประเมินออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะเกณฑ์ลำดับเวลาของการบริหารโครงการแบ่งการประเมินออกเป็น 3 ระยะ คือ

1.1 การประเมินก่อนเริ่มดำเนินการ การประเมินระยะนี้อยู่ในขั้นการวางแผนโครงการ การประเมินก่อนเริ่มโครงการอาจทำได้ 2 ลักษณะ คือ

1.1.1 การศึกษาสภาพความเป็นไปได้ในการทำโครงการ กล่าวคือ ต้องการจะตอบคำถามว่าควรเริ่มโครงการนี้หรือไม่ โครงการที่จัดทำมุ่งแก้ปัญหาสำคัญหรือไม่ มีทรัพยากรทั้งด้านบุคลากร การเงินหรืองบประมาณ วัสดุครุภัณฑ์ อาคารสถานที่ ตลอดจนระบบการจัดการพร้อมที่จะทำโครงการหรือไม่

1.1.2 การประเมินร่างโครงการหรือมักเรียกว่าการวิเคราะห์โครงการ การประเมินในระยะนี้ คือ การพยายามตอบคำถามว่าแผนงานหรือโครงการที่เสนอมามีความเหมาะสมหรือไม่ ควรปรับปรุงแก้ไขตรงไหนบ้างถ้าไม่มีข้อแก้ไขก็สมควรอนุมัติให้ดำเนินการต่อไป

1.2 การประเมินโครงการขณะดำเนินงาน การประเมินในขั้นนี้เป็นการประเมินความก้าวหน้าของโครงการ เพื่อศึกษาว่ามีปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานในแต่ละช่วงหรือไม่ จะต้องแก้ไขอย่างไร โดยเฉพาะในการดำเนินงานช่วงต่อไปของโครงการ จัดเป็นการประเมินเพื่อการปรับปรุงโครงการ

1.3 การประเมินโครงการเป็นการประเมินโครงการเพื่อรวมสรุปว่า เมื่อได้ดำเนินงานโครงการสิ้นสุดลงแล้ว ได้รับความสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ตลอดจนเป็นการติดตามตรวจสอบผลกระทบของโครงการ

2. ลักษณะเกณฑ์การตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การประเมินความก้าวหน้าของโครงการ เป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงโครงการ การประเมินประเภทนี้จะต้องจัดทำขณะที่โครงการดำเนินการอยู่ ซึ่งเป็นการประเมินตามกิจกรรมของโครงการที่อาจกำหนดไว้ในรูปของแผนภูมิ PERT (PERT: Program evaluation and review technique) หรือซีพีเอ็ม (CPM : Critical Path Model)

2.2 การประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการเป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบว่าโครงการประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ ผลการประเมินจะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจว่า ควรยุติโครงการ หรือควรจะทำโครงการต่อไป โดยไม่ต้องปรับขยายบางส่วน ก่อนดำเนินการต่อไป หรือปรับเปลี่ยนสภาพโครงการเป็นส่วนหนึ่งของงานประจำ ในการประเมินผลสัมฤทธิ์ผลโครงการว่าสามารถเป็นไปตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของโครงการนั้น การประเมินจำเป็นต้องครอบคลุมทุกขั้นตอนตลอดโครงการจากสิ่งที่ป้อนเข้ากระบวนการ ผลกระทบภายใน (ผลลัพธ์) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบภายนอก ดังนั้นการประเมินผลโครงการจึงต้องครอบคลุม 3 ประเด็น คือ การประเมินสิ่งป้อนเข้า (input) การประเมินกระบวนการ (process) การประเมินผลผลิต (product)

2.2.1 การประเมินสิ่งที่ป้อนเข้า (input evaluation) หมายถึง การหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

2.2.2 การประเมินกระบวนการ (process evaluation) หมายถึง การประเมินผลการปฏิบัติงาน เปรียบเทียบกับแผนปฏิบัติงานของโครงการ

2.2.3 การประเมินผลผลิต (product evaluation) หมายถึง การประเมินผลหลังการดำเนินงาน

3. ลักษณะเกณฑ์ของสิ่งที่ถูกประเมิน แบ่งการประเมินออกเป็น 4 ประเภท คือ

3.1 ประเมินบริบทหรือสภาพแวดล้อม (context evaluation) เป็นการประเมินที่เกี่ยวกับนโยบาย เป้าหมาย แรงกดดันทางเศรษฐกิจและสังคม ความต้องการของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการตลอดจนแรงกดดันทางการเมืองที่มีต่อโครงการนั้น

3.2 การประเมินปัจจัยนำเข้าหรือตัวป้อน (input evaluation) เป็นการประเมินเพื่อมุ่งเน้นว่ามีปัจจัยพร้อมที่จะดำเนินงานโครงการหรือไม่ ซึ่งคล้ายกับการประเมินข้อ 1.1

3.3 การประเมินกระบวนการ (process evaluation) เป็นการประเมินโครงการขณะดำเนินการ อันเป็นการประเมินผลโครงการในเชิงความก้าวหน้าของโครงการหรือการประเมินเพื่อปรับปรุง โครงการซึ่งคล้ายกับการประเมินข้อ 1.2 และ ข้อ 2.1

3.4 การประเมินผลผลิต (product evaluation) เป็นการประเมินโครงการหลังจากการดำเนินงานสิ้นสุดลง

นอกจากการแบ่งประเภทของการประเมินโครงการดังที่กล่าวมาแล้ว การประเมินยังอาจแบ่งออกได้อีก 3 ประเภท โดยยึดช่วงระยะเวลาที่ทำการประเมิน ดังนี้

1. การประเมินก่อนดำเนินโครงการ (ex-ante or pre evaluation) การประเมินแบบนี้เป็นการประเมินความเป็นไปได้ของแผนโครงการ เป็นขั้นของการตัดสินใจว่าควรจะทำแผนโครงการหรือไม่

2. การประเมินระหว่างดำเนินแผนโครงการ (on-going or operational evaluation) การประเมินแบบนี้เป็นการประเมินขณะที่มีการดำเนินงานเพื่อหาจุดเด่น จุดด้อย ความเหมาะสมของวิธีดำเนินงาน ความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคที่มีเพื่อพิจารณาหาทางแก้ไขปรับปรุงให้แผนโครงการดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

3. การประเมินหลังแผนโครงการเสร็จสิ้นแล้ว (ex-post or completed evaluation) การประเมินแบบนี้เป็นการประเมินผลรวมทั้งแผนโครงการว่าดำเนินงานไปนั้นเป็นไปตามแผนที่

กำหนดไว้มากนักน้อยเพียงใด ผลที่คาดหวังเกิดขึ้นมากนักน้อยเพียงใด ผลกระทบของแผนโครงการเป็นอย่างไร (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2549 : 195)

2.1.4 รูปแบบของการประเมินโครงการ

นักวิชาการทางการวิจัยและประเมินผลได้ศึกษารูปแบบของการวิจัยและประเมินผลโดยทั่วไปหลายรูปแบบ เช่น ของสคริฟเวน (Screven) อัลคิน (Akin) โปรวัส (Provus) สตัฟเฟิลบีม (Stufflebam) เป็นต้น ซึ่งแต่ละแบบแตกต่างกันไปตามความหมายและความต้องการที่จะประเมิน ซึ่งนักประเมินจะเป็นผู้เลือกพิจารณาแบบความต้องการเพื่อให้ได้ผลการประเมินตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความรู้และความต้องการเข้าใจเกี่ยวกับการใช้รูปแบบต่าง ๆ ของผู้ประเมินด้วย ได้มีผู้กล่าวถึงรูปแบบของการประเมินโครงการไว้หลายท่านดังนี้

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และคณะ (2546 : 80-89) กล่าวถึงรูปแบบการประเมินแนวทางเดียวกันว่า การประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่งผู้ประเมินต้องพิจารณาว่า จะประเมินอย่างไรถึงจะทำให้การประเมินผลได้ถูกต้องตามสภาพความเป็นจริงครอบคลุมและตอบสนองความต้องการของผู้ที่จะใช้ผลการประเมินซึ่งจะต้องทันเวลาด้วยการสังเคราะห์รายงานการประเมินทั้งหลายปรากฏประเมิน 3 รูปแบบดังนี้

1. แบบประเมินเชิงสำรวจ แบบประเมินนี้จะเป็นการสำรวจสิ่งต่าง ๆ ที่จะช่วยในการประเมิน เช่น การวิเคราะห์ตัวโครงการเพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างจุดมุ่งหมายของโครงการกับกิจกรรมในโครงการ การวิเคราะห์เอกสารเป็นวิธีการหลักที่ใช้ในแนวการประเมินตามแนวการสำรวจ จากความเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จุดอ่อนของการใช้แบบประเมินเชิงสำรวจก็คือพยายามเก็บข้อมูลเชิงความคิดเห็นให้มีการตรวจสอบซึ่งกันและกัน พยายามประเมินจาก หลักฐานหรือเอกสารที่มีอยู่

2. การประเมินเชิงทดลอง เป็นการประเมินโดยอาศัยแบบการทดลองในการวิจัยแบบทดลองที่นิยมใช้กันมากเป็นแบบกลุ่มเดียว เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นเป็นแบบเปรียบเทียบผลที่ได้ทดลอง การประเมินรูปแบบนี้มีจุดอ่อนค่อนข้างมาก ซึ่งอาจแก้ไขโดยอาศัยรูปแบบทดลองที่มี 2 กลุ่มคือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แต่ผลที่เกิดขึ้นก็ยังเป็นที่น่าสงสัยว่าเปรียบเทียบกันได้จริงหรือไม่ ซึ่งจะต้องระมัดระวังปัญหาที่จะเกิดขึ้นทำให้ผลการประเมินที่เน้นผลการทดลองมากเกินไป ซึ่งผลการประเมินมีผลกระทบต่อปรับปรุงกิจกรรมและดำเนินการต่าง ๆ น้อย

3. การประเมินตามรูปแบบการประเมิน นักประเมินได้พัฒนารูปแบบการประเมินขึ้น เพราะรูปแบบในการประเมินจะเป็นเครื่องชี้ทิศทางการประเมินจะเกี่ยวข้องกับอะไรบ้างและในการเลือกรูปแบบการประเมินจะต้องให้สอดคล้องกับความจำเป็นหรือความต้องการ

สุณีย์ หงส์วิเศษ (2546 : 34) กล่าวถึงรูปแบบการประเมินโครงการทางการศึกษาที่สำคัญและได้รับความนิยมนำมาใช้มาก สามารถแบ่งออกได้ 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. รูปแบบการประเมินที่วินิจฉัยหรือตัดสินคุณค่า (judge – mental evaluation model) หรือ รูปแบบที่ใช้ในการตัดสินใจโดยยึดหลักเกณฑ์เป็นหลัก เป็นรูปแบบการประเมินที่เป็นกระบวนการของการกำหนด และวินิจฉัยคุณค่าของโครงการ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ภายในและเกณฑ์ภายนอก ได้แก่รูปแบบการประเมินผล สคริฟเว่น (Scriven) รูปแบบการประเมินผลสเตค (Stak) รูปแบบการประเมินผลไพรวัส (Provus) อัลคิน (Akin)

2. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (desiso-oriented evaluation model) หรือรูปแบบที่ช่วยในการตัดสินใจ (desiso model) เป็นรูปแบบที่ประเมินจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิล บีม (Stufflebeam) รูปแบบการประเมินของ อัลคิน (Akin)

3. รูปแบบการประเมินที่เน้นจุดมุ่งหมาย (objective - centered evaluation model) หรือ รูปแบบที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (goal attainment model) เป็นการประเมินที่เน้นผลการตรวจสอบที่เกิดขึ้นจากโครงการว่าสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ได้แก่ รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ (Tyler) รูปแบบการประเมินของ ครอนบัค (Cronbach)

จากรูปแบบการประเมินดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า มีหลากหลายรูปแบบที่แตกต่างไปตามความเหมาะสมของโครงการที่จะประเมิน จึงเป็นหน้าที่หลักของผู้ประเมินที่จะเลือกรูปแบบการประเมินให้เหมาะสมกับโครงการ เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่มีคุณค่าเชื่อถือได้ต่อไป ซึ่งในการประเมินโครงการส่งเสริมนักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะและมีสำนึกความเป็นไทยของโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า ปีการศึกษา 2564 ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกรูปแบบการประเมินแบบชิปโมเดล (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) ในการประเมินบริบท (Context) ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input) ประเมินกระบวนการ (Process) ประเมินผลผลิต (Product) ซึ่งเป็นการประเมินตัดสินเนื่องจากเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมในการประเมินโครงการทุกด้านหลังการดำเนินโครงการสิ้นสุดลงแล้ว

2.1.5 ประโยชน์ของการประเมินโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2545 : 67) ได้สรุปประโยชน์ของการประเมินโครงการไว้ดังนี้

1. ช่วยให้ข้อมูลและสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนโครงการ ตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินโครงการของผู้ใช้ผลการประเมิน รูปแบบส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัย กระบวนการ ผลผลิต เป็นแก่นในการเสนอรูปแบบ
2. ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์โครงการมีความชัดเจน
3. ช่วยในการจัดหาข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินโครงการ
4. ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จและล้มเหลว เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจว่าจะดำเนินการต่อไปหรือไม่ จะยกเลิกหรือขยายการดำเนินโครงการต่อไป
5. ช่วยให้ข้อมูลที่บ่งบอกถึงประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการว่าเป็นอย่างไร
6. เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติโครงการเพราะประเมินโครงการด้วยตนเอง จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทราบผลการดำเนินงาน จุดเด่น จุดด้อยและนำข้อมูลไปใช้ปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

แอนเดอร์สัน และบอล (Anderson & Bell, 1978 : 16-29 อ่างในรัตนะ บัวสนธ์, 2542 : 20-22) ได้อธิบายประโยชน์ของการประเมินโครงการในด้านวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ไว้หลายประการ

1. เพื่อช่วยในการตัดสินใจนำโครงการไปใช้ ซึ่งได้แก่ การประเมินว่า โครงการที่จัดทำขึ้นนั้นมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด มีความเป็นไปได้กับเงินที่ลงทุนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เพียงไร โครงการเป็นที่ต้องการของกลุ่มเป้าหมายหรือได้รับการสนับสนุนแค่ไหนรวมทั้งขนาดขอบเขตของการนำโครงการไปใช้กว้างหรือแคบ เป็นต้น ข้อมูลจากการประเมินเหล่านี้จะช่วยในการนำมาประเมินตัดสินใจ สำหรับผู้บริหารหรือแหล่งทุนที่จะตัดสินใจอนุมัติการนำโครงการดังกล่าวไปดำเนินการต่อไป
2. เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการต่อเนื่องต่อไปหรือการขยายโครงการและการรับรองโครงการ ซึ่งได้แก่การประเมินภายหลังจากที่โครงการได้ประเมินสิ้นสุดไปแล้ว (ทันตามระยะเวลาที่กำหนดไว้) เป็นการประเมินเพื่อจะรู้ว่าโครงการดังกล่าวยังมีความจำเป็นที่ต้องจัดให้มีอีกต่อไปหรือไม่ ผลที่ได้จากการประเมินโครงการได้รับผลตอบแทนคุ้มค่างับ

ทุนที่สูญเสียไปมากนักน้อยเพียงใด และโครงการที่ดำเนินการไปนั้นก่อให้เกิดผลข้างเคียง (side effects) ทั้งทางบวกและทางลบหรือไม่

3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจปรับปรุงโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินเมื่อโครงการได้มีการดำเนินการไปใช้ระยะหนึ่ง หรือเป็นการประเมินในช่วงดำเนินการโครงการ ทั้งนี้โดยทำการประเมินเพื่อที่จะปรับปรุงส่วนต่าง ๆ ของโครงการอันได้แก่

3.1 วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อที่จะรู้ว่าวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้นั้น เมื่อมีการดำเนินการไปชั่วขณะหนึ่งมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด

3.2 เนื้อหาของโครงการ เป็นการพิจารณาว่าเนื้อหาสาระหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ในโครงการมีความครอบคลุมเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ ลำดับขั้นตอนของกิจกรรมเป็นไปตามลำดับที่จะเอื้อต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการเพียงไร นอกจากนี้ยังพิจารณาว่าเนื้อหาสาระของโครงการดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับภูมิหลัง หรือพื้นเพเดิมของกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการจากโครงการมากน้อยเพียงใด

3.3 วิธีดำเนินการโครงการ โดยพิจารณาว่าโครงการที่กำลังดำเนินการอยู่นั้น มีกลุ่มเป้าหมายร่วมโครงการมากเป็นจำนวนเท่าไร ครบหรือไม่ครบที่ตามที่กำหนดไว้ โครงการมีผู้ร่วมโครงการได้รับแรงเสริมหรือการสร้างแรงจูงใจอย่างไรทำนองนี้ เป็นต้น

3.4 สภาวะแวดล้อมของโครงการ หมายถึง การพิจารณาเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองหรือทางการบริหารของผู้บริหารที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการว่าให้การสนับสนุนการดำเนินโครงการหรือไม่ เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานต่อไปเพียงใด ทรัพยากรสนับสนุนอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินโครงการมีเพียงพอมากน้อยเพียงใด ตลอดจนการยอมรับให้การสนับสนุนและการต่อต้านต่อการสาธารณะที่มีต่อโครงการเป็นไปในทิศทางใดเหล่านี้ เป็นต้น

4. เพื่อที่จะได้รับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการให้ความสนับสนุนโครงการจากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ การพิจารณาสนับสนุนโครงการสาธารณชน การเมือง แหล่งเงินทุน รวมทั้งนักวิชาชีพอื่น ๆ โดยต้องการรู้ว่า แหล่งดังกล่าวนี้มีแหล่งใดให้การสนับสนุนโครงการที่แท้จริง เมื่อมีการดำเนินโครงการอยู่ในขณะนั้น

5. เพื่อที่จะได้รับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขัดขวางต่อต้านโครงการจากแหล่งต่าง ๆ ในทางตรงกันข้ามกับวัตถุประสงค์ประเมินโครงการในข้อที่สี่ นอกจากนี้เราจะต้องรู้ถึงแหล่งให้การ

สนับสนุนโครงการแล้ว ในการดำเนินโครงการใด ๆ ก็ตามบางครั้งโครงการดังกล่าวนั้นก็ได้รับการขัดขวางต่อต้าน ทำให้การดำเนินโครงการไม่อาจเป็นไปได้โดยสะดวก และวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้อาจไม่ได้รับการตอบสนอง ดังนั้น การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อพิจารณาว่าแหล่งใดบ้างขัดขวางโครงการจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้จะได้หาทางแก้ไขปรับปรุงให้ดำเนินการต่อไปได้โดยสะดวกต่อไป

6. เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการพื้นฐานต่าง ๆ ซึ่งหมายถึง การได้รับความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานอื่นที่นอกเหนือจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการที่ทำการประเมิน แต่ว่ามีผลต่อโครงการ ได้แก่ พื้นฐานด้านการศึกษา ด้านจิตวิทยา ด้านสังคมวิทยาและด้านเศรษฐกิจ

2.1.6 การประเมินโครงการตามรูปแบบจำลองชิป (CIPP Model)

ในปี ค.ศ. 1972 Stufflebeam และคณะ (Stufflebeam, & et al. 1971) เขียนหนังสือเกี่ยวกับการประเมินชื่อว่า “Educational Evaluation and Decision Making” เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาของไทย เพราะได้ให้แนวคิดและวิธีการทางการวัด และประเมินผลการศึกษาที่น่าสนใจและทันสมัย Stufflebeam เขียนหนังสือเกี่ยวกับการประเมินและรูปแบบของการประเมินอีกหลายเล่มอย่างต่อเนื่อง และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนา ทฤษฎีการประเมินโดยกล่าวว่า การประเมิน คือ กระบวนการของการระบุหรือกำหนดข้อมูล ที่ต้องการรวมถึงการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลที่จัดเก็บมาได้นำมาจัดทำเป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์ เพื่อนำเสนอสำหรับใช้เป็นทางเลือกในการประกอบการตัดสินใจต่อไป

จากแนวคิดอย่างนี้ทำให้มีลักษณะที่จะแบ่งแยกบทบาทของการทำงานระหว่างฝ่ายประเมินกับฝ่ายบริหารออกจากกันอย่างเด่นชัด ฝ่ายประเมินมีหน้าที่ระบุ จัดหา และนำเสนอสารสนเทศ ให้กับฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารมีหน้าที่เรียกหาและนำผลการประเมินที่ได้นั้นไปใช้ประกอบการตัดสินใจเพื่อดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องตามควรแก่กรณี

การประเมินตามโมเดลของ Stufflebeam สามารถสรุปการประเมินเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นแรก กำหนดหรือระบุและบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ ขั้นที่สอง จัดเก็บรวบรวม และขั้นที่สาม วิเคราะห์และจัดสารสนเทศ เพื่อนำเสนอฝ่ายบริหาร

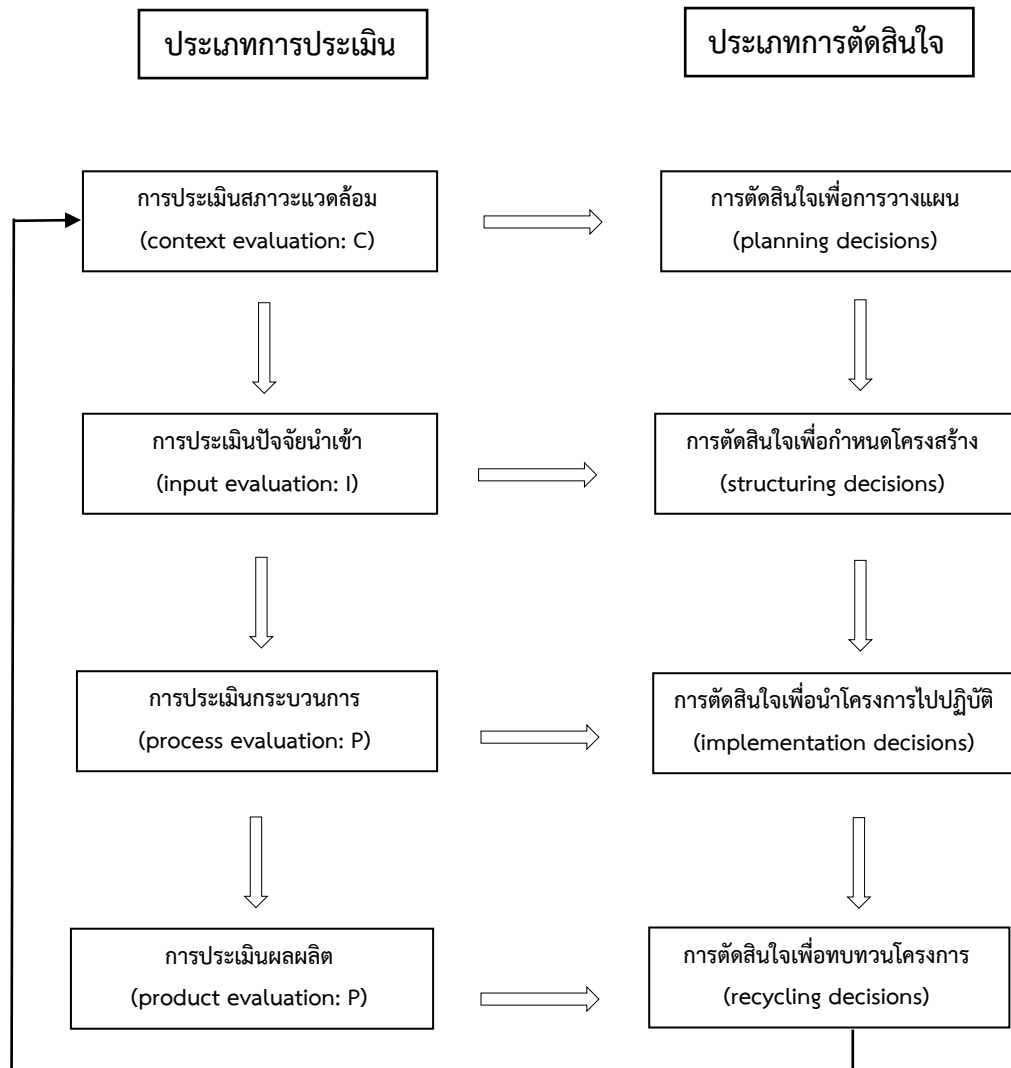
ประเภทของการประเมินซึ่ง Stufflebeam (อ้างอิงใน รัตนะ บัวสนธ์, 2540 : 110) ได้แบ่งการประเมินออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) ซึ่งหมายถึง การประเมินเกี่ยวกับสิ่งที่จะเป็นส่วนสำคัญในการช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกโครงการแต่มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการ เช่น จำนวนประชากร กระแสทิศทางของสังคมการเมือง สภาพเศรษฐกิจและปัญหาของชุมชน รวมทั้ง นโยบายของหน่วยงานระดับบนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation : I) ซึ่งหมายถึง การประเมิน เกี่ยวกับทรัพยากรที่นำมาใช้ในการดำเนินโครงการ ไม่ว่าจะเป็นกำลังคน งบประมาณ และ แหล่งเงินทุน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อาคารสถานที่ เครื่องมือ และพัสดุ ครุภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสม เพียงพอของทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินการ รวมทั้งความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่ทำให้วัตถุประสงค์ของโครงการบรรลุหรือไม่ ตลอดจนเทคโนโลยีและช่วยให้เกิดการวางแผนการจัดกิจกรรมของโครงการได้อย่างเหมาะสม

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) หมายถึง การประเมินเกี่ยวกับวิธีการจัดกิจกรรมของโครงการ การนำปัจจัยเข้ามามีเหมาะสมมากน้อยเพียงใด รวมทั้งการดำเนินการตามลำดับขั้นตอนหรือไม่ กิจกรรมที่จัดขึ้นทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้หรือไม่ หรือมีอุปสรรคใดเกิดขึ้นส่วนนี้ เป็นการประเมินเพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ เพื่อทำการแก้ไขให้สอดคล้องกับข้อบกพร่องนั้น ๆ หาข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ที่จะสั่งการเพื่อการพัฒนางานต่าง ๆ ตลอดจนเป็นการบันทึกภาวะของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไว้เป็นหลักฐาน

4. การประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้น (Product Evaluation : P) ซึ่งหมายถึง การประเมินเกี่ยวกับผลที่ได้รับทั้งหมดจากการดำเนินโครงการมีความสำเร็จประการใด เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ตั้งไว้หรือไม่ โดยการใช้เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดขึ้นเป็นตัวบ่งชี้ ระดับความสำเร็จ รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการ

ภาพประกอบที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินกับการตัดสินใจในแบบจำลอง CIPP (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2544 : 217)

จากภาพประกอบที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินกับการตัดสินใจในแบบจำลอง CIPP การประเมินด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนในการกำหนด วัตถุประสงค์ การประเมินปัจจัยนำเข้าเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้างเพื่อกำหนดรูปแบบของโครงการ การประเมินกระบวนการเป็นการตัดสินใจในด้านการประยุกต์ใช้เพื่อควบคุมการดำเนินการของโครงการ การประเมินผลผลิตช่วยในการตัดสินใจเพื่อตัดสินใจและดูผลสำเร็จของโครงการ

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2544 : 91-99) ได้กล่าวถึงแบบจำลองซีปว่า จะประเมินในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation) เป็นการประเมินผลเกี่ยวกับการค้นหาข่าวสาร อันจะนำไปสู่การพัฒนาเป้าหมายของโครงการ โดยที่นักประเมินผลจะจัดการรวบรวมข้อมูลให้กับหัวหน้าโครงการ เป็นต้นว่า ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สภาพการแก้ปัญหา แหล่งทรัพยากร (Resource) ฯลฯ ซึ่งเป็นข้อมูลที่จะช่วยวางแผนโครงการให้เป็นไปตามความต้องการ และจำกัดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนสำหรับดำเนินโครงการ

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการประเมินผล เพื่อค้นหาตัวประกอบหรือแนวทางที่เหมาะสม หรือมีประสิทธิภาพที่จะอำนวยให้โครงการ ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ คือ บรรลุเป้าหมายของโครงการ ตัวอย่างเช่น โครงการศึกษาที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ตัวป้อนสำหรับการประเมินผลประเภทนี้อาจจะเป็น ตัวประกอบทางด้านเงินทุน บุคลากรที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา เช่น ครู นักเรียน หลักสูตร ฯลฯ ถ้าเป็นโครงการอื่น ๆ ก็อาจเป็นผู้รับบริการ ผู้ให้บริการ ทรัพยากรอื่นที่เป็นพลังให้โครงการ ดำเนินไปสู่เป้าหมาย เยาวดี วิบูลย์ศรี (2544 : 91-99) ซึ่งรูปแบบของคำถามที่ใช้ถามมีมากมาย เช่น วัตถุประสงค์จะกำหนดวิธีดำเนินการได้หรือไม่ และจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ วิธีการกำหนดสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ จะดำเนินการกับยุทธวิธีที่เลือกมาอย่างไร ฯลฯ คำถามต่าง ๆ เหล่านี้จะแสดงถึงความสำคัญของการประเมินข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น เพื่อที่จะได้เป็นตัวกำหนดยุทธวิธีเพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยคำถามที่จะใช้มีตั้งแต่ระดับกว้าง ๆ และคำถามเฉพาะ (จำเนียร สุขหลาย, 2554 : 221-234)

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) การประเมินผลประเภทนี้จะทำหน้าที่ต่อจากการประเมินบริบทและการประเมินปัจจัยเบื้องต้น โดยเป็นการประเมินผลเพื่อค้นหาข่าวสารที่จะเป็นแนวทางหรือวิธีการปฏิบัติสำหรับโครงการว่าจะดำเนิน ให้เป็นไปตามที่วางไว้ได้อย่างไร เช่น โครงการประเมินผลหลักสูตร การประเมินกระบวนการ จะช่วยประเมินวิธีการจัดการสอนให้บรรลุผลของการจัดหลักสูตร ฯลฯ นอกจากการประเมินผลประเภทนี้จะช่วยค้นหาข้อบกพร่อง แนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ระหว่างดำเนินโครงการ ถ้าเป็นโครงการที่ปฏิบัติจริงก็จะเป็นการประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่า โครงการได้ดำเนินไปตามกระบวนการที่วางไว้ เพื่อบรรลุ

วัตถุประสงค์หรือไม่มีความคลาดเคลื่อนประการใด การประเมินผลช่วงนี้ จะนำผลไปสู่การประเมินผล
ขั้นผลิตผล (เยาวดี วิบูลย์ศรี, 2544 : 91-99)

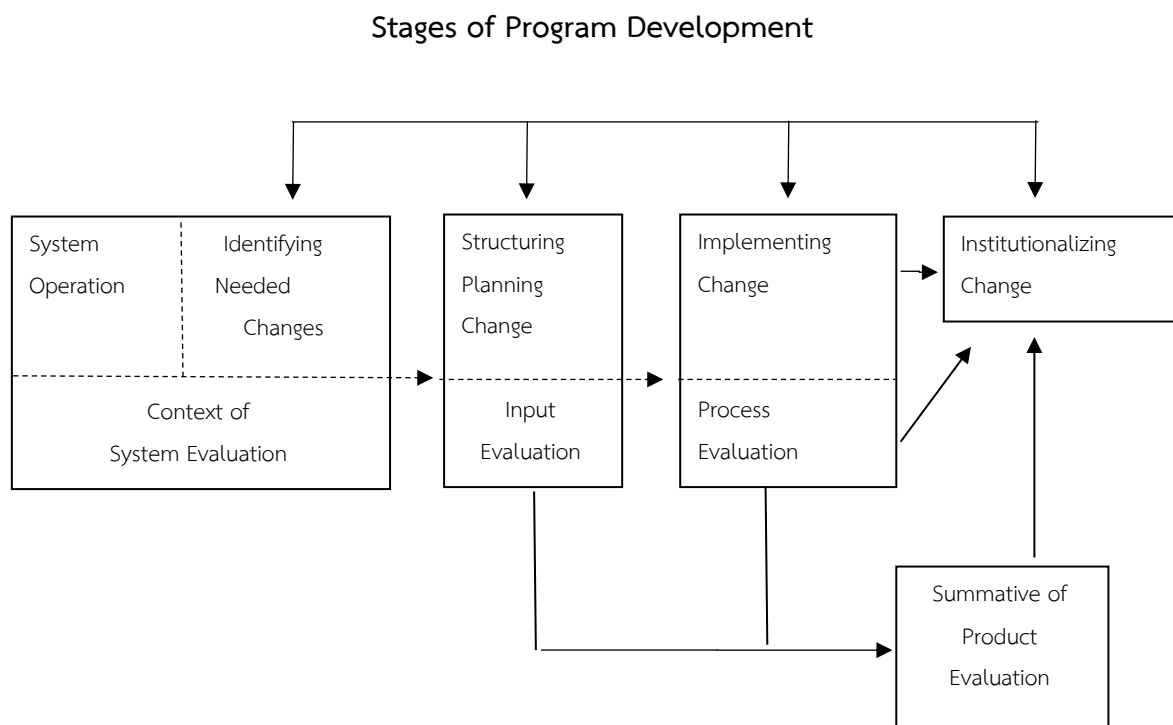
4. การประเมินผลิตผล (Product Evaluation) วัตถุประสงค์ของการประเมินผล
ประเภทนี้ก็คือ ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์จากโครงการกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ว่าเป็นไปตาม
วัตถุประสงค์ของโครงการอย่างไร การประเมินผลประเภทนี้อาจอาศัยการเปรียบเทียบ ผลผลิตกับ
เกณฑ์มาตรฐาน (Absolute or Relative Standards) ที่เลือกไว้ นอกจากนั้นอาจอาศัยรายงานการ
ประเมินผลจากข้อมูลที่ได้รับจากการประเมินบริบท ปัจจัยเบื้องต้น และกระบวนการ ทั้งนี้สามารถ
สรุปความสัมพันธ์ระหว่างประเภทการประเมิน ประเภทการตัดสินใจ และการนำไปใช้ประโยชน์
ตามแบบจำลองของสต๊อฟเฟิลปีม ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประเภทการประเมินประเภทการตัดสินใจ และ
การนำไปใช้ประโยชน์ตามแบบจำลองของ สต๊อฟเฟิลปีม

ประเภทการประเมิน	ประเภทของการตัดสินใจ	การนำไปใช้ประโยชน์
การประเมินบริบท (Context Evaluation)	Planning Decision	ใช้กำหนดนโยบายหรือ เป้าหมาย ใช้คัดเลือก โครงการ ที่เหมาะสม
การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation)	Structuring Decision	กำหนดโครงสร้างการ ดำเนินงาน ยุทธวิธี วิธีการ แผนการดำเนินงาน
การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)	Implementation Decision	ติดตามและกำกับการ ดำเนินงานตามแผนปรับปรุง วิธีการดำเนินงาน รายงาน ความก้าวหน้าของโครงการ
การประเมินผลิตผล (Product Evaluation)	Recycling Decision	ยุติ ชะลอ หรือขยาย โครงการ

ที่มา: สุวิมล ติรกานันท์ (2540 : 47-48)

การพัฒนาโครงการและการใช้ประเภทการประเมินผล ตามแบบจำลอง CIPP สามารถแสดงขั้นตอน ดังภาพประกอบที่ 3

ภาพประกอบที่ 3 แสดงขั้นตอนการประเมินโครงการโดยใช้แบบจำลอง CIPP

ที่มา : จำเนียร สุขหลาย (2554 : 221-234)

โดยสรุปแบบจำลองการประเมินผลมีหลายแบบ การประเมินผลโครงการ ต้องเลือกแบบจำลองประเมินผลที่เหมาะสมกับลักษณะของโครงการที่จะประเมิน ในที่นี้ผู้วิจัย ได้เลือกใช้รูปแบบการประเมินแบบซีพี (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 2008) ถือเป็นต้นแบบของการประเมินที่มีระบบครอบคลุม 4 ด้าน คือ 1) การประเมินบริบท (context evaluation: C) 2) การประเมินปัจจัยนำเข้า (input evaluation: I) 3) การประเมินกระบวนการ (process evaluation: P) 4) การประเมินผลผลิต (product evaluation: P) ซึ่งรูปแบบการประเมินมีความต่อเนื่องและมีการปรับปรุงการตัดสินใจผล ทุกขั้นตอนอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 เอกสารเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

2.2.1 ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรม เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันดั่งที่นักการศึกษาและนักจิตวิทยาบางคนใช้ควบคู่กันจนหลายคนเข้าใจว่าเป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน เช่น เข้าใจว่าคนที่มีคุณธรรมสูง คือ คนที่มีจริยธรรมสูง แต่ความเป็นจริงแล้วไม่เป็นเช่นนั้น เพราะคนที่มีคุณธรรมสูง อาจจะมีจริยธรรมต่ำก็ได้ คำสองคำนี้จึงใช้แทนกันไม่ได้ ดั่งที่นักการศึกษาและนักจิตวิทยา ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ ดังนี้

ความหมายของคุณธรรม

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976 : 5) กล่าวว่า คุณธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเป็นกฎเกณฑ์ และมาตรฐานของการประพฤติและปฏิบัติในสังคมและทำให้บุคคลมีการพัฒนา จนกระทั่งมีลักษณะพฤติกรรมเป็นของตนเอง มาตรฐานการตัดสินใจของสังคมจะเป็นเครื่องตัดสินว่าการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก

พระธรรมปิฎก (2540 : 14) กล่าวว่า คุณธรรม เป็นสภาพของจิตใจ คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ

ประภาศรี สีหอำไพ (2540: 21) กล่าวว่า คุณธรรม คือ หลักธรรมจริยาที่สร้างความรับผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ความยินดี

ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์ (2542) กล่าวว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของคน ซึ่งอุปนิสัยอันดีงามนี้ได้จากความเพียรพยายามที่จะประพฤติจนกลายเป็นสิ่งเคยชินคุณธรรมจะมีความสัมพันธ์กับหน้าที่เพราะการกระทำหน้าที่จนเป็นนิสัยจะกลายเป็นคุณธรรม

ดวงเดือน พันธุนาวิน (2543 : 15) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึงสิ่งที่บุคคลยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม มีประโยชน์มากและมีโทษน้อย สิ่งที่เป็นคุณธรรมในแต่ละสังคมอาจจะแตกต่างกันเพราะการเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ดี หรือไม่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ศาสนาและการศึกษาของคนในสังคมนั้น

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544 : 402) กล่าวว่า คุณธรรม (Virtue) หมายถึง คุณลักษณะของการมีค่านิยมทางศีลธรรมอย่างสูง ความยอดเยี่ยมทางศีลธรรม ความดี ความถูกต้อง ความสามารถ แยกสิ่งถูกสิ่งผิด การมีความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติตาม หลักการทางศีลธรรม

และจริยธรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคม รวมถึงการมีความกล้าในการขู่ถูกขู่ผิด ยืนหยัดอยู่บนความถูกต้อง และมีส่วนในการเสนอแนวทางที่ถูกต้องและสร้างสรรค์ให้แก่สังคม

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล และวราพรธณ น้อยสุวรรณ (2546) กล่าวว่า ในทางพุทธศาสนา พระไตรปิฎก และพุทธธรรม กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความรัก ความรู้คิด

วศิน อินทสระ (2549 : 199) กล่าวว่าตามหลักจริยศาสตร์ คุณธรรมคือ อุนิสมัย อันดีงาม ซึ่งสะสมอยู่ในดวงจิต อุนิสมัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน คุณธรรมมีความสัมพันธ์กับหน้าที่เป็นอย่างมาก เพราะการทำหน้าที่จนเป็นนิสัยนั่นเอง จะกลายมาเป็นอุนิสมัยอันดีงาม สั่งสมอยู่ในดวงจิต เป็นบารมี เป็นสันดาน ลักษณะอย่างนี้ ถ้าเป็นฝ่ายชั่ว เรียกว่า อาสวะ คือ กิเลสที่หมักหมมอยู่ในดวงจิต ย่อมจิตให้เศร้าหมองเกราะกัณฑ์ไปด้วย ความชั่ววนาประการกลายเป็นสันดานชั่วทำให้แก้ไขได้ยาก สอนได้ยาก

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่คุณคนทั่วไปยอมรับว่าดี สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นคุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม หรือคุณสมบัติที่ดีในจิตใจโดยเกิดจากการปฏิบัติการฝึกรบมจนเคยชิน เกิดเป็นลักษณะนิสัยเป็นสิ่งที่มิคุณประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เมื่อจิตเกิดคุณธรรมขึ้นแล้ว จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจดีและคิดแต่สิ่งที่ดี ซึ่งคุณธรรมในแต่ละสังคม อาจแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ศาสนาและการศึกษาของคนในสังคมนั้น ส่วนคำว่า "จริยธรรม" นั้น นักการศึกษาและนักจิตวิทยา ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ดังนี้

ความหมายของจริยธรรม

ประภาศรี สีหอำไพ (2540 : 17) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรม กิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม คุณค่าทางจริยธรรม ชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางการประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ควรในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย และเป็นผลประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรม และมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีจิตสำนึกที่จะใช้สิทธิหน้าที่ของตนตามค่านิยมอันพึงประสงค์

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล และวราพรธณ น้อยสุวรรณ (2541) กล่าวถึงจริยธรรมว่า เป็นคำที่ใช้ควบคู่กับคุณธรรม เพราะมีความหมายสัมพันธ์กัน ใกล้เคียงชิดกัน

กรมวิชาการ (2541 : 7) ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษากรีกว่า Ethos คือ Habit นั่นคือ นิสัย ดังนั้นจริยธรรม และจริยศาสตร์เป็นเรื่องของการฝึกนิสัย ซึ่งก็มีคำถามว่าฝึกอย่างไรจึงจะเป็นนิสัย บ้างก็มีข้อสงสัยว่านิสัยฝึกกันได้หรือไม่ Ethos หรือนิสัยตามทฤษฎีของชาวกรีก กล่าวว่า "คนเราเกิดมาเหมือนผ้าขาวแล้วมาฝึกกัน โดยต้องทำบ่อย ๆ ทำซ้ำ ๆ จนเป็นนิสัย แล้วจะกลายเป็นคุณธรรม เป็นการเริ่มจากภายนอกเข้าไปสู่ภายใน เป็นลักษณะนิสัยเป็นคุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ฉะนั้นการทำดีต้องทำบ่อย ๆ จนเป็นนิสัย"

ไพฑูริย์ สินลารัตน์ (2542 : 88) กล่าวถึง ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ จริยะ และธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือกิริยาต่าง ๆ ที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่าธรรมมีความหมายหลายอย่างเช่นคุณความดีหลักคำสอนทางศาสนาหลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็นจริยธรรมจึงได้ความหมายตามตัวอักษรว่าหลักแห่งความประพฤติหรือแนวทางของการประพฤติ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2543) กล่าวถึง ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบการทำความดี ละเว้นความชั่ว

เกียรติคุณ สิทธิชัย (2545 : 11) กล่าวว่า จริยธรรม (Ethics) หมายถึง หลักการทางศีลธรรม หรือกฎความประพฤติที่ตัดสินความถูกความผิดของพฤติกรรม จริยธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งที่ทำให้เกิดวัฒนธรรม หรือค่านิยมที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจหรือกำหนดทิศทางแห่งความประพฤติของบุคคลในการดำรงชีวิต

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2546) อธิบายความหมายในทางธรรมว่า จริยธรรมเป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งแปลว่าเรื่องของการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตนี้หมายถึง เรื่องของชีวิตที่เป็นอยู่ทั้งหมด ถ้าพูดตามหลักศาสนา หมายถึง

1. เรื่องของความสัมพันธ์กับโลกภายนอก ด้วยกาย วาจา และด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย การเห็น การได้ยิน ฯลฯ แยกออกไป คือ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุอย่างหนึ่ง ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมอย่างหนึ่ง

2. เรื่องของจิตใจ

3. เรื่องของปัญญา ความรู้ ความคิด

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางของการประพฤติปฏิบัติ การกระทำดี ปรากฏเป็น ความดีงาม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่แสดงออกทางจรรยา มารยาท การประพฤติปฏิบัติ และการกระทำที่ดี ปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรม หมายถึง การประพฤติ ปฏิบัติหรือ การกระทำของบุคคลที่ปลูกฝังอยู่ในอุปนิสัยอันดีงาม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดที่ถูกต้องของแต่ละคน ที่ควรทำในสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นในสังคมซึ่งคุณธรรม จริยธรรมนั้นจะอยู่ในจิตสำนึก อยู่ในความรับผิดชอบชั่วหรือดีของบุคคลนั้น ๆ อันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง และควบคุมความประพฤติของบุคคลที่แสดงออก เพื่อสนองในสิ่งที่ปรารถนา เช่น ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความมีวินัย ความกตัญญู และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2.2.2 องค์ประกอบของคุณธรรมจริยธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) บันทึกไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้และการจัดการศึกษาต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนและคนไทยทุกคน ให้มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี มีความสุข โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. กำหนดลำดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะต้องเร่งสร้างเสริมให้เกิดขึ้นกับคนไทยทุกคนในช่วงแรก และช่วงเวลาต่อ ๆ ไป อาทิ มีความเพียร รู้จักเก็บออมมีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความกตัญญู ชื่นชมคนดี คนสุจริต มีจิตสำนึก รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม รักชาติ รักแผ่นดิน เป็นต้น และกำหนดให้เป็นนโยบายแห่งชาติที่จะต้องดำเนินการอย่างจริงจัง และต่อเนื่องตลอดไป

2. ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรแกนกลางโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ให้มีสาระของความรู้เกี่ยวกับความจริงของชีวิตและธรรมชาติ หลักธรรมของศาสนาคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามของระบบวิถีชีวิต เอกลักษณ์ไทย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่าง ๆ ตามลำดับความสำคัญที่กำหนดไว้โดยบูรณาการอย่างเหมาะสมตามวัยของผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

3. ส่งเสริมให้สถานศึกษา สถาบันศาสนา และองค์กรต่าง ๆ ที่จัดการศึกษา ร่วมจัดการเรียน การสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ทางศาสนา และวิชาสามัญเข้าด้วยกันอย่างสมดุลมีการปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรมที่ดีงามแก่ผู้เรียนที่เหมาะสมกับวัยอย่างต่อเนื่องทุกระดับ รวมทั้งส่งเสริมให้ครู

คณาจารย์ พระภิกษุ นักบวช และผู้นำทางศาสนาที่มีความรู้ ความเข้าใจศาสนาอย่างถ่องแท้ เป็นผู้สอนวิชาศาสนา และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4. ส่งเสริม สนับสนุน ให้สถาบันศาสนาจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา และพัฒนาจิตใจที่สำคัญของเยาวชน ศาสนิกชน และประชาชนคนไทยทุกคน เพื่อให้คนไทยเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมไทยในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

5. กำหนดนโยบาย แผนงาน และโครงการเพื่อสนับสนุน และพัฒนาให้ศาสนบุคคลได้แก่ พระภิกษุ นักบวช ผู้นำทาง และผู้ทรงความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยมีความรู้ความสามารถในการสอนฝึกอบรม และถ่ายทอดความรู้ หลักศาสนธรรม ศีลธรรมคุณธรรม จริยธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เป็นผู้สอนหรือเป็นวิทยากรในสถานศึกษา

6. ดำเนินการให้มีแผนงาน และโครงการในการปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรมคุณธรรม จริยธรรมในวิถีชีวิตที่ดำรง โดยให้สถาบันสังคมในท้องถิ่นที่รับผิดชอบ ได้เข้ามามีส่วนร่วมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้คนไทยอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสุข และเป็นสังคมที่เอื้ออาทรต่อกัน

7. จัดกระบวนการเรียนการสอนด้านศาสนา และหลักธรรมทางศาสนาในทุกระดับการศึกษา ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับศาสนาที่ผู้เรียนนับถือทั้งด้านเนื้อหา การปฏิบัติและการประยุกต์ใช้ รวมทั้งมีการบูรณาการการเรียนการสอนทางด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมไว้ในทุกวิชาอย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน

8. สถานศึกษาจัดให้มีการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านศาสนา และความรู้ทั่วไปเข้าด้วยกันอย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนจัดให้ครู พระภิกษุ นักบวช และผู้นำทางศาสนาที่มีความรู้ ความเข้าใจศาสนธรรมอย่างถ่องแท้เป็นผู้สอนวิชาศาสนาและศีลธรรมในสถานศึกษา การมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความกตัญญูคู่กับคุณธรรมจริยธรรม

9. จัดให้มีการอบรม ประชุมกันอย่างสม่ำเสมอในหมู่ครู คณาจารย์ และผู้บริหารในเรื่องความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถบูรณาการด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยในกระบวนการเรียนรู้ได้มากขึ้น รวมทั้งสามารถอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียน และประพฤติปฏิบัติตนเป็นต้นแบบที่ดีของสังคม

10. จัดให้มีแผนงาน และโครงการที่สนับสนุนให้ศาสนบุคคลที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงในศาสนาธรรม เป็นผู้สอนหรือเป็นวิทยากรวิชาศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนเพื่อปลูกฝัง และเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียน

ศราวุธ เปล่งชัย (2556 : 43) ได้กำหนดองค์ประกอบของคุณธรรม จริยธรรม (Moral elements) ไว้ว่า จริยธรรมเป็นเครื่องมือกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ประกอบด้วยองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง การหย่อนระเบียบวินัยเป็นการละเมิดสิทธิ และหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละคน

2. สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน

3. อิสระเสรี (Autonomy) ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับก่อให้เกิดความอิสระสามารถดำรงชีวิตจากสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิตมีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนที่ได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเอง และชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรม

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของคุณธรรม จริยธรรม เป็นเครื่องมือกำหนดแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และเป็นแบบแผนในการประพฤติที่ดีงามของบุคคลในสังคมควรจะประกอบไปด้วย 1) ความมีวินัย คือ ความสามารถในการควบคุมตนหรือความสามารถที่จะยับยั้งเป็นตัวของตัวเองของนักเรียน 2) ความรับผิดชอบ คือ ความรู้สึกในลักษณะของความเป็นพลเมืองดี เป็นความผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่นต่อการทำงานทั้งในส่วนตัวและส่วนรวมของนักเรียน 3) ความเสียสละ คือ ความรู้ จักยอมสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อส่วนรวมหรือบริจาควัตถุสิ่งของเงินทองแก่ผู้อื่นที่ควรได้รับ รวมทั้งเพื่อส่วนรวมเพื่อสาธารณกุศลด้วยความเต็มใจของนักเรียน 4) ความซื่อสัตย์สุจริต คือ การประพฤติดี ประพฤติชอบ ไม่คิดคด หลอกหลวง ตรงไปตรงมา ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และกฎหมายของบ้านเมือง การประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคด ททรยศ ไม่คคโกงและไม่หลอกหลวง และ 5) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คือ การกระทำที่แสดงถึงเมตตริจิตใจให้ผู้อื่นได้รับความสะดวก มีความพอใจ เป็นการกระทำที่แสดงถึงเมตตริจิต เพื่อให้ผู้อื่นได้รับความสะดวกมีความพอใจ

คุณธรรม จริยธรรมที่ควรได้รับการพัฒนาส่งเสริมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นได้มี ผู้วิเคราะห์ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2546) อธิบายว่า ถ้ามนุษย์ขาดศีลธรรม หรือจริยธรรม เสียอย่างเดียว แทนที่จะก่อคุณอย่างที่เราคาดหวัง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมักจะกลายเป็นช่องทาง และเป็นเครื่องมือเสริมกำลังสำหรับทวีโทษภัยให้แก่มนุษย์ และโลกทั้งหมด

คณะกรรมการการศึกษาจริยธรรมไทย โครงการศึกษาจริยธรรมไทย ได้เสนอจริยธรรมหลัก ที่สำคัญ (สำเร็จ บุญเรืองรัตน์, 2544) ได้แก่

1. การใฝ่สัจธรรม คือ การแสวงหาความจริง ยึดถือแต่ความจริง เชื่อแต่ในสิ่งที่มีเหตุผล
2. ความไม่ประมาท คือ การปฏิบัติตนด้วยการวางแผนอย่างรอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจและควบคุมได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ
3. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา คือ ความสามารถในการแก้ปัญหามีระบบด้วยการรู้สภาพปัญหา สาเหตุ กำหนดเป้าหมายที่จะขจัดปัญหา และรู้วิธีการแก้ปัญหา
4. เมตตากรุณา คือ การเสียสละส่วนตน เพื่อเกื้อกูลบุคคลอื่น กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม
5. สติสัมปชัญญะ คือ การระลึกไว้ด้วยเสมอว่า คนกำลังทำอะไร มีความว่องไวในการตัดสินใจ ปฏิบัติตนด้วยความรอบคอบ และระมัดระวังอยู่เสมอ
6. ความซื่อสัตย์สุจริต คือ การไม่ประพฤติดัด ดำเนินชีวิตด้วยความจริงทำความถูกต้องรักษา วาจาสัตย์ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบตามระเบียบ และกฎเกณฑ์ทางสังคม
7. ความขยันหมั่นเพียร คือ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยใจจดจ่อ ไม่ย่อท้อ ขยัน อดทนเพื่อให้งานบรรลุผลตามเป้าหมาย
8. หิริ โอตตปยะ คือ ความละอาย และเกรงกลัวต่อการทำผิด คิดไม่ซื่อ

กรมวิชาการ (2543) ได้วิเคราะห์ จริยธรรมที่ควรเร่งรัดพัฒนาส่งเสริมให้เกิดขึ้นในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งควรพัฒนาจริยธรรม 5 ประการ คือ ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์สุจริตและความขยันหมั่นเพียร การใฝ่สัจธรรม และการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ซึ่งกรมวิชาการได้กำหนดพฤติกรรมของจริยธรรมต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

1. ความเมตตากรุณา เป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับการช่วยเหลือแบ่งปัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นพอใจในการเป็นผู้ให้เพื่อผู้อื่นเป็นสุข ไม่รบกวนให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วยคำพูด ไม่รบกวนให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วยการกระทำ

2. ความซื่อสัตย์สุจริต ได้แก่ พฤติกรรมทางด้านการปฏิบัติตรงต่อความจริงและความถูกต้อง ไม่ละเมิดฝ่าฝืนระเบียบของห้องเรียน ส่งงานตามกำหนดเวลา ไม่ลอกงานหรือแอบอ้างผลงานจากเพื่อน

3. ความขยันหมั่นเพียร เป็นความพอใจในระเบียบ พยายามทำงานให้ลุล่วง ทำการบ้านหรืองานอื่นที่ได้รับมอบหมายครบถ้วน ร่วมกิจกรรมในชั้นเรียนด้วยความสนใจ และเอาใจใส่

4. การใฝ่สัจธรรม ได้แก่ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลือกแนวทางความเชื่อที่มีเหตุผล การแสดงความพอใจกับคำกล่าวที่มีเหตุผล การแสดงความพอใจกับการยึดถือและยอมรับความจริง การแสดงความพอใจกับการแสวงหาความจริง การซักถาม ค้นคว้า เพื่อตอบข้อสงสัย การซักถาม ค้นคว้า เพื่อหาความรู้คำอธิบายเพิ่มเติม

5. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ได้แก่ พฤติกรรมทางด้านการเลือกแนวทางแก้ปัญหาหรือดำเนินงานอย่างมีเหตุผล การวิเคราะห์ตามกระบวนการวิทยาศาสตร์ได้ การพอใจแนวทางแก้ไข ปัญหา หรือแนวปฏิบัติที่มีเหตุผล การปฏิบัติงานแก้ปัญหา เช่น ทำแบบฝึกหัด ทำรายงาน ค้นคว้า สำเร็จ เป็นที่น่าพอใจ การตอบคำถามที่ข้้นต้นด้วยคำว่า "ทำไม" "เราควรทำอะไร"ได้อย่างมีเหตุผล

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 1) มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการ (2560) ได้ปลูกฝังผ่านการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดให้มุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่นสามารถแก้ปัญหา ชัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ดังนั้น การจะพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุข คุณธรรมพื้นฐานสำคัญที่ควรเร่งปลูกฝังมี 8 ประการ ประกอบด้วย

1. ขยัน คือ ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ อดทน ไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค ความขยันต้องควบคู่กับการใช้ปัญญา แก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำอย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควรเป็นคนสูงส่ง มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักรงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

2. ประหยัด คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

3. ซื่อสัตย์ คือ ประพฤติตรง ไม่เอินเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ ปลอดภัยจากรู้สึก ลำเอียงหรืออคติ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรง ทั้งต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพตรงต่อเวลา ไม่ใช่เล่ห์กล คดโกง ทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง

4. มีวินัย คือ การยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยในตนเอง และวินัยต่อสังคม ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษาสถาบัน องค์กร สังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ

5. สุภาพ คือ เรียบร้อย อ่อน โยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่งดงาม มีสัมมาคารวะผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรงวางอำนาจ ข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเองเป็นผู้ที่มีมารยาทวางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

6. สะอาด คือ ปราศจากความมัวหมอง ทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใสเป็นที่ เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น ผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกายที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมถูกต้องตามสุขลักษณะ ผิวกายจิตใจมีให้ชุ่มฉ่ำ มีความแจ่มใสอยู่เสมอ

7. สามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกัน ปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาทไม่เอา รัดเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์ ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จ ลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้ที่มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทาง วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

8. มีน้ำใจ คือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แคเห็นอกเห็นใจ เห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เข้าใจเห็นใจ ผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของคุณธรรม จริยธรรมที่ควรพัฒนาและส่งเสริมให้นักเรียนในระดับ มัธยมศึกษา นั้น สามารถเลือกพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมตามความต้องการทางสังคมโดยมีแนวคิด ที่เป็นหลักในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมไว้เป็นแนวทาง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกคุณธรรม จริยธรรมพื้นฐาน ประกอบด้วย ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความขยัน ความซื่อสัตย์ ความมีสติ และละเอียดรอบคอบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ความสุภาพ ความยุติธรรม ความมีจิตสำนึก ต่อส่วนรวม และความสามัคคีไปสร้างรูปแบบการส่งเสริมนักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะและมีสำนึกความเป็นไทยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาและส่งเสริมให้ นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะและมีสำนึกความเป็นไทย สำหรับนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2

2.2.3 ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม

กระทรวงศึกษาธิการ (2547 : 43) ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมไว้ ดังนี้
คุณธรรม (Moral) และจริยธรรม (Ethics) มีเป้าหมายใช้เพื่อการควบคุมตนเองและส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล เพื่อเป็นกลไกควบคุม โครงสร้าง ระบบและกระบวนการส่งผลต่อการปฏิบัติงานของหน่วยงานหรือองค์กร

1. ความสำคัญของคุณธรรม เป็นพฤติกรรมหรือลักษณะการแสดงออกของคนเราจากภายใน ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำ ทางกาย วาจาและจิตใจ มีนักการศึกษาได้ให้ความสำคัญของคุณธรรมไว้ดังนี้

2. ความสำคัญของจริยธรรม นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ถ้าคนในสังคมใจมีจริยธรรมสูง สังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ ผู้มีจริยธรรมสูงจะประพฤตินสิ่งที่ดี และบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์

คุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนเป็นอย่างมาก อาจสรุปความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมได้ดังนี้คือ

1. ช่วยชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบสุข ไม่พบอุปสรรค
2. ช่วยให้เราใช้ชีวิตอย่างมีความสุขอยู่ตลอดเวลา ไม่เพลอตัว ไม่ลืมหัด จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งใดก็จะระมัดระวังตัวอยู่เสมอ
3. ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ
4. ช่วยควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นนับว่าเป็นคุณแก่สังคม เพราะนอกจากจะเป็นตัวอย่างโดยการชี้ทางอ้อมแล้ว ยังจะออกปากแนะนำสั่งสอนโดยตรงได้อีกด้วย
5. ช่วยให้มนุษย์นำความรู้และประสบการณ์ที่ร่ำเรียนมาสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่า
6. ช่วยควบคุมการเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจของคนให้เจริญไปพร้อม ๆ กัน
7. ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้มนุษย์

ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมที่กล่าวมานี้ ประเด็นที่สำคัญก็คือ สามารถลดปัญหาและขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคล สังคมและประเทศชาติได้ เมื่อทุกคนประพฤติปฏิบัติตนดีแล้วอุปสรรค ศัตรูภัยอันตรายก็จะหมดสิ้นไป ผู้คนมีแต่ความรักต่อกัน สังคมมีแต่ความสงบและประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรือง

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ความสำคัญของคุณธรรมทำให้เกิดจริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสมส่งผลสู่การนำไปปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนทำให้เกิดความสุขความพอใจให้กับตนเองและทำให้เกิดสันติสุขต่อสังคม ซึ่งคุณธรรมสามารถที่จะปลูกฝังกันได้ เมื่อบุคคลเกิดคุณธรรมอย่างหนึ่งก็จะส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้านอื่น ๆ ตามมา

2.2.4 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

ทฤษฎีเกี่ยวกับต้นกำเนิด และพัฒนาการทางจริยธรรมบุคคลนั้น ดวงเดือน พันธุนาวิน (2543) แยกไว้ 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีอิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาการทางจริยธรรม นักสังคมวิทยาเชื่อว่าสังคมมีส่วนในการทำให้มนุษย์มีลักษณะต่าง ๆ กัน ตามแต่ว่ามนุษย์นั้นจะอยู่ในกลุ่มใดในสังคมและนักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ก็เล็งเห็นความสำคัญของสังคม ในการก่อตั้งลักษณะทางจริยธรรมให้แก่สมาชิกในสังคมนั้นโดยที่ทฤษฎีนี้ระบุว่า เด็กเล็ก ๆ จะเรียนรู้ว่าอะไรชั่วจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ซึ่งเป็นตัวแทนของสังคม ด้วยกระบวนการเทียบเคียง (Identification) เด็กจะใช้วิธีการเลียนแบบจากผู้ที่มิอำนาจและผู้ที่ตนรัก จนในที่สุดเด็กจะยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคมมาเป็นหลักปฏิบัติของตนโดยอัตโนมัติ นักทฤษฎีส่วนมากยอมรับว่า จริยธรรมจะถูกปลูกฝังตั้งแต่บุคคลยังอยู่ในวัยทารกและวัยเด็กเล็ก เป็นวัยแห่งการเตรียมตัวเพื่อเข้าเป็นสมาชิกในสังคมใหญ่ ในช่วงแรกของชีวิตนี้เด็กจะได้รับการปลูกฝังทางจริยธรรมมากกว่าในช่วงอื่น ๆ ของชีวิต กลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบในการปลูกฝังจริยธรรมให้เด็กมากที่สุด คือ สมาชิกในครอบครัวของเด็กเอง รองลงมา คือ โรงเรียนอนุบาล และประถมศึกษา นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์และวารสารต่าง ๆ

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม คือ ทฤษฎีที่อธิบายวิธีการ และกระบวนการที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับลักษณะทางกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะของตนทฤษฎีประเภทนี้ได้นำเอาหลักการเสริมแรง (Principle of reinforcement) และหลักการเชื่อมโยง (Principle of Association) มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในการอธิบายต้นกำเนิด และการเปลี่ยนแปลงจริยธรรม ทฤษฎีการเรียนรู้ได้เน้นการเรียนรู้โดยบังเอิญ และการเลียนแบบเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แปลกใหม่หรือแตกต่างไปจากเดิมได้โดยง่าย โดยทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญแก่ลักษณะของสถานการณ์ ซึ่งจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมซ้ำ ๆ

จนกลายเป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นไปในที่สุด สิ่ง que กระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ คือ การหวังความพอใจและการหลบหลีกความทุกข์ การเลียนแบบลักษณะและการกระทำของบุคคลอื่น เป็นบ่อเกิดของการยอมรับลักษณะทั้งที่ดีและไม่ดีจากบุคคลได้อย่างง่ายดายและเกิดได้กว้างขวางใน สถานการณ์ทั่วไปตั้งแต่เด็กเลียนแบบบิดา มารดา เพื่อน วัยรุ่น เลียนแบบดารา เด็กเลียนแบบพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูที่ตนเองรักใคร่ จะทำให้เด็กเกิดความพอใจเหมือนว่าตนได้อยู่ใกล้ชิดผู้เลี้ยงดูในขณะนั้น เด็กและวัยรุ่นเลียนแบบเพื่อนในวัยเดียวกัน เพื่อขจัดความขัดแย้งในใจที่ตนเองมีลักษณะแตกต่างไป จากกลุ่มการเลียนแบบคนแปลกหน้าเกิดขึ้นน้อยมาก แต่อาจเกิดขึ้นได้ถ้าสังเกตเห็นว่า ตัวแบบ มีพฤติกรรมใดก็ตามแล้วได้รับผลตอบแทนที่น่าพอใจ ผู้สังเกตเห็นก็อยากจะได้รับ ความพอใจนั้นด้วย ก็ จะยอมเลียนแบบตัวแบบนั้นบ้าง ทฤษฎีแหล่งกำเนิดของจริยธรรมทั้งสามดังกล่าว มีลักษณะที่ ไม่ขัดแย้งกันมากนัก แต่เป็นทฤษฎีที่ช่วยสร้างภาพการวิเคราะห์จริยธรรมให้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น กล่าวคือ ทฤษฎีอิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น กล่าวถึง บทบาทของสภาพแวดล้อม ทางสังคมของบุคคลที่มีต่อการปรุงแต่งลักษณะจริยธรรมของบุคคล ทฤษฎีพัฒนาการลักษณะที่ ส่งเสริมจริยธรรมให้ความสำคัญกับพันธุกรรมในการมีส่วนส่งเสริม หรือขัดขวางพัฒนาการทาง จริยธรรมของบุคคล แต่ทฤษฎีทั้งสองก็ยังเน้นความสำคัญของสภาพแวดล้อมของบุคคลเช่นกัน ทฤษฎี การเรียนรู้ทางสังคมช่วยอธิบายขบวนการยอมรับกฎเกณฑ์ทางสังคม เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะ บุคคล

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ (Piaget)

เพียเจท์ (Piaget, 1987) เป็นผู้คิดริเริ่มการศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก และ มีความคิดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์ และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม ดังนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทาง สติปัญญาของบุคคลนั้น และได้แบ่งขั้นของพัฒนาการจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 3 ขั้น คือ

1. ขั้นก่อนจริยธรรม พัฒนาการขั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ขวบ เด็กวัยนี้ยังไม่มี ความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียดแต่มีความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับ การตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะ ใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเด็กเริ่มมีความสามารถก็จะเริ่มเรียนรู้ สภาพแวดล้อม และบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

2. ขั้นยึดคำสั่ง พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 2-8 ปี เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ว่า คือ ประกาศิตที่ตนต้องกระทำตาม

3. **ขั้นยึดหลักแห่งตน** พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วง 8-10 ปี เพียเจท์ (Piaget) เชื่อว่าเกิดจาก พัฒนาการทางสติปัญญาและจากประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกันความเกรงกลัว อำนาจภายนอกเป็นหลักภายในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่งหมายถึง การแลกเปลี่ยนกัน และความเท่าเทียมกันของบุคคลบางคนที่พัฒนาการอาจหยุดชะงักอยู่ในขั้นที่ 2 เนื่องจากการบีบบังคับอย่างผิดปกติของผู้เลี้ยงดูหรือสังคม หรือเกิดจากการขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อนก็ได้

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรม โดยอาศัยทฤษฎีของเพียเจท์ เป็นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างเป็นทั้งเด็กวัยรุ่นและผู้ใหญ่ การศึกษาใช้ทั้งวิธีการสัมภาษณ์และการเขียนตอบ โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้จัดลำดับเหตุผลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างเป็น 6 พวกแล้วตรวจสอบหลายครั้ง จึงสรุปว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของคนมี 6 ขั้น ขั้นของจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับอายุ และพัฒนาการทางสติปัญญา โคลเบอร์ก (Kohlberg) กำหนดขั้นของจริยธรรมโดยถือจากกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ว่าอยู่ในระดับอายุนี้ ให้เหตุผลมีลักษณะเป็นแบบนี้ แต่ละขั้นจะแทนระบบความคิด ซึ่งได้จากส่วนใหญ่ว่ามีกระบวนการความคิดทางจริยธรรมอย่างไรแต่ละขั้นเป็นส่วนหนึ่งของขั้นที่สูงขึ้นไป ขั้นที่สูงกว่าจะแสดงถึงความเข้าใจที่เหนือกว่ามีการรับรู้ที่กว้างขวางลึกซึ้ง และเป็นนามธรรมมากกว่า การแก้ปัญหาหลักเกณฑ์มีเหตุผลมากกว่าพัฒนาการทั้ง 6 ขั้น จัดเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับมี 2 ขั้น ดังนี้

1. **ระดับก่อนกฎเกณฑ์หรือระดับเริ่มมีจริยธรรม (Pre-conventional level)** เป็นระดับที่มีในเด็กส่วนมากที่อายุต่ำกว่า 10 ขวบ การตัดสินใจเลือกการกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองเท่านั้น จะไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น ในระดับนี้รางวัล และการลงโทษเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญมีลักษณะแต่ละขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นหลบหลีกการลงโทษ (The punishment and obedience orientation) เด็กเล็กอายุต่ำกว่า 7 ขวบ ชอบใช้หลักการหลีกเลี่ยงมิให้ได้รับโทษเป็นเหตุผลในการกระทำ หรือจะเลือกกระทำในทางเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า แต่เนื่องจากเด็กเล็กนี้ ยังเป็นบุคคลที่ต้องพึ่งพา และอยู่ในอำนาจของผู้ใหญ่ จึงมีความจำเป็นต้องให้เด็กในระยะนี้เข้าใจความดี ในลักษณะความหมายว่าคือ สิ่งที่กระทำแล้วไม่ถูกลงโทษ เช่น เด็กยอมแปรงฟันหลังอาหาร เพราะกลัวแม่ดุ ฉะนั้น การกระทำที่ถูกต้อง จึงหมายถึง การเชื่อฟังผู้มีอำนาจเหนือกว่า เหตุผลในการกระทำหรือไม่กระทำขึ้นอยู่กับ การไม่ถูกลงโทษเป็นเรื่องสำคัญ

ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (The Instrumental relativist orientation) เด็กเล็ก ๆ นั้น จะถูกผู้ใหญ่ดูว่าหรือเขี่ยนตี เพื่อที่จะทำให้เขาทำให้ถูกหรือกระทำตนให้เป็นคนดี เมื่อเด็กอายุมากขึ้น ระหว่าง 7 ขวบ ถึง 10 ขวบ จะมีความรู้สึกว่าเป็นของธรรมดาสำหรับการกระทำของผู้ใหญ่ เด็กจะ ค่อย ๆ เห็นความสำคัญของการได้รับรางวัลหรือคำชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัลจึงเป็นแรงจูงใจ ให้เขากระทำความดีได้มากกว่าการดูค่าหรือชู้ว่าจะลงโทษ เช่นเด็กผู้หญิงจะช่วยพ่อแม่ทำความสะอาดบ้าน เพื่อว่าจะได้เงินรางวัลมากขึ้น และเด็กชายจะช่วยรดน้ำต้นไม้ก็เพื่อจะได้รับคำชมเชย และเด็กในระยะนี้เริ่มรู้จักแลกเปลี่ยนกันแบบเด็ก ๆ เช่น เมื่อเขาให้ฉันมา ฉันก็ต้องตอบแทนเขาไป เริ่มมีความเข้าใจในความคิดของคนอื่น

2. ระดับตามกฎหมายหรือระดับทำตามสังคม และประเพณี (Conventional level) อายุ 10-16 ปี เป็นระดับที่มีในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ส่วนมาก ในทุก ๆ สังคมการดำเนิน และการยกย่อง ชมเชยจากสังคม เป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติมีลักษณะแต่ละชั้น ดังนี้

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (The interpersonal concordance or "Good boy-nice girl" orientation) เด็กที่เข้าสู่วัยรุ่นจะให้ความสำคัญแก่กลุ่มเพื่อนมาก เด็กในวัยนี้ส่วนมากจะทำ ในสิ่งที่คิดว่าคนอื่นจะเห็นด้วย เพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อนฝูง และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน หลักการขั้นนี้จะใช้มากในเด็กอายุประมาณ 13 ปี

ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามสังคม (The "Law and Order" Orientation) ในขั้นนี้ ถือว่าสังคมจะอยู่ ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย ต้องมีกฎหมาย กฎหมาย และข้อบังคับ คนดี หรือคนที่ประพฤติ ถูกต้อง คือ คนที่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับหรือกฎหมาย

3. ระดับเหนือกฎหมายหรือระดับทำตามจริยธรรมของตนเอง (Post-conventional level) พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการ และมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณของตนเอง ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตาม การตัดสิน "ถูก" "ผิด" "ไม่ควร" มาจากวิจารณญาณของตนเองปราศจากอิทธิพลของผู้มี อำนาจหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก วัยผู้ใหญ่เพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ และมักจะเป็น อายุ 16 ปี ขึ้นไปมีลักษณะแต่ละชั้น ดังนี้

ขั้นที่ 5 ขั้นทำตามค้ำมั่นสัญญา (The social contract legalistic orientation) บุคคลที่ใช้ หลักการในขั้นนี้ จะมีการกระทำที่หลบหลีก มิให้ถูกตราหน้าว่าเป็นคนขาดเหตุผล เป็นคนไม่แน่นอน ใจโลเล ไม่มีหลักยึด ไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน คำว่า "หน้าที่" ของบุคคล ในขั้นนี้หมายถึง การทำสิ่งที่

ตกลงหรือสัญญาไว้กับผู้อื่น โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นจะเห็นต่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความเคารพตนเอง และต้องการให้คนอื่นเคารพตนเองด้วยจริยธรรม ขั้นนี้พบบอกในวัยผู้ใหญ่ หรือวัยรุ่นตอนปลายบางคน

ขั้นที่ 6 ขั้นยึดอุดมคติสากล (The universal ethical principle orientation) พัฒนาการทางจริยธรรม ขั้นนี้จะพบในผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญาในขั้นสูง มีประสบการณ์และมีความรู้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรมของตนเองและของสังคมอื่น ๆ ในโลกบุคคลที่ใช้หลักการในขั้นนี้จะเป็นผู้ที่รับเอาความคิดเห็นที่เป็นสากลของผู้เจริญแล้ว มีสายตาหรือความคิดเห็นที่กว้างไกลกว่ากลุ่มหรือสังคมของตนที่เป็นสมาชิกอยู่ บุคคลประเภทนี้จะมีอุดมคติหรือคุณธรรมประจำใจ เหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969)

ระดับจริยธรรม	ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์หรือระดับเริ่มมีจริยธรรม (Pre-conventional level) (อายุ 2-10 ปี)	1. ขั้นหลบหลีกการลงโทษ (The punishment and obedience orientation) (อายุ 2-7 ปี)
2. ระดับมีจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ (Conventional level) (อายุ 10-16 ปี)	2. ขั้นการแสวงหารางวัล (The instrumental relativist Orientation) (อายุ 7-10 ปี)
3. ระดับมีจริยธรรมเหนือกฎเกณฑ์ (Post-conventional Level) (อายุ 16 ปี ขึ้นไป)	3. ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (The interpersonal concordance or "Good boy-nice girl" orientation) (อายุ 10-13 ปี) 4. ขั้นทำตามสังคม (The "Law and order" orientation) (อายุ 13-16 ปี) 5. ขั้นทำตามคำมั่นสัญญา (The social contract legalistic orientation) (อายุ 16 ปี ขึ้นไป)

ระดับจริยธรรม	ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
	6. ขั้น ยึดอุดมคติสากล (The universal ethical principle orientation) (ผู้ใหญ่)

โคลเบอร์ก (Kohlberg) เขียนบทความนำเสนอเหตุผลเชิงจริยธรรมที่สูงกว่าขั้นที่ 6 ไว้หลายบทความเกี่ยวกับเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นที่ 7 โดยเรียกว่า "Ultimate faith" เป็นการที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดโดยความเชื่อถือศรัทธาขั้นปรมาตมิในความเกี่ยวเนื่องของชีวิตใกล้เคียงกับหลักพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด โคลเบอร์ก ได้ทำการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่อง และพบว่าบุคคลจะสามารถพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้นที่ 6 เมื่อการพัฒนาความคิดสติปัญญาสมบูรณ์ ซึ่งอย่างรวดเร็วที่สุด คือ อายุ 13 ปี และมีเพียงร้อยละ 25 ของมนุษย์ในโลกเท่านั้นที่สามารถพัฒนาเกินขั้นที่ 4 (Kohlberg & Ryncacz, 1990)

สรุปได้ว่า สติปัญญาของบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมอย่างมากเป็นส่วนสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางจริยธรรมอีกด้วย แต่ความคิดตามทฤษฎีนี้แท้จริงสติปัญญาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้จริยธรรมของบุคคลพัฒนาไปได้ด้วยดีจะต้องมีสิ่งกระตุ้นหรือสภาวะจากภายนอกพร้อมด้วย ซึ่งทั้งเพียเจท์ (Piaget, 1932) และโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1964) ต่างก็มองพัฒนาการทางจริยธรรมว่าเป็นผลผลิตของอิทธิพลร่วมระหว่างพัฒนาการของสติปัญญา (Cognitive development) กับประสบการณ์ทางสังคม (Social experience) จึงกล่าวได้ว่า ความคิดและหลักของทฤษฎีนี้ทั้งเพียเจท์และ โคลเบอร์กได้เน้นความสำคัญขององค์ประกอบสองประการ คือ 1) พัฒนาการทางสติปัญญา และ 2) ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือประสบการณ์ทางสังคม ซึ่งอิทธิพลและความสำคัญของสติปัญญานั้นได้กล่าวมาแล้ว ส่วนด้านประสบการณ์ทางสังคมนั้นโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976) กล่าวว่า การได้เกี่ยวข้องกับคนอื่นในสังคมมาก ๆ ทำให้บุคคลมีโอกาสมวมบทบาทบ่อย ๆ จึงเกิดความสามารถในการสวมบทบาททางสังคม (Social role taking) หรือความสามารถในการหยั่งลึกทางสังคม (Social perspective taking)

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของดวงเดือน

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมเป็นทฤษฎีที่เสนอจิตลักษณะ 8 ประการ ที่อาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีเก่งและมีสุขของคนไทย (ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2536) ทฤษฎีนี้ถูกนำเสนออยู่ในรูปของต้นไม้ที่ประกอบด้วย 3 ส่วน (ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2544) ได้แก่ ส่วนที่เป็นราก ส่วนที่เป็นลำต้น และส่วนที่เป็นดอกและผลของผลไม้

ส่วนแรก คือ ราก ประกอบด้วย รากหลัก 3 ราก ซึ่งแทนจิตลักษณะพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) สุขภาพจิต หมายถึง ความวิตกกังวล ตื่นเต้น ไม่สบายใจของบุคคลอย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์ 2) ความเฉลียวฉลาด หรือสติปัญญา หมายถึง การรู้การคิดในขั้นรูปธรรมหลายด้านและการคิดในขั้นนามธรรม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางการรู้การคิดของ Piaget (1966) และ 3) ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจ และสามารถคาดหรือทำนายความรู้สึกของบุคคลอื่นจิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ จะเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของจิตลักษณะ 5 ตัวบนลำต้น และเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่เป็นดอกและผลด้วย ดังนั้นบุคคลจะต้องมีจิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ในปริมาณสูงเหมาะสมตามวัย จึงจะทำให้จิตลักษณะอีก 5 ตัวบนลำต้น พัฒนาได้อย่างดีและมีพฤติกรรมที่น่าปรารถนามากด้วย

ส่วนที่สอง คือ ส่วนที่เป็นลำต้น อันเป็นผลจากจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการ ประกอบด้วย จิตลักษณะ 5 ประการ ได้แก่

1. ทศนคติค่านิยม และคุณธรรมทศนคติ หมายถึงการเห็นประโยชน์-โทษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความพอใจ ไม่พอใจต่อสิ่งนั้น และความพร้อมที่จะมีพฤติกรรมต่อสิ่งนั้นซึ่งสอดคล้องกับทศนคติ ในทฤษฎีของ Ajzen and Fishbein (1980) ส่วนคุณธรรม หมายถึงสิ่งที่ส่วนรวมเห็นว่าดีงาม ส่วนใหญ่แล้วมักเกี่ยวข้องกับหลักทางศาสนา เช่น ความกตัญญูความเสียสละ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น และค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าสำคัญ เช่น ค่านิยมที่จะศึกษาต่อในระดับสูง ค่านิยมในการใช้สินค้าไทย ค่านิยมในด้านการรักษาสุขภาพ เป็นต้น

2. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เจตนาของการกระทำที่ทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวหรือพวกพ้อง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางเหตุผลเชิงจริยธรรมของ Kohlberg

3. ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกลว่า สิ่งที่จะกระทำลงไปในปัจจุบัน จะส่งผลอย่างไร ในปริมาณเท่าใดต่อใคร ตลอดจนความสามารถในการอดได้ สามารถอดเปรี้ยวไว้กินหวานได้

4. ความเชื่ออำนาจในตน หมายถึง ความเชื่อว่าผลที่ตนกำลังได้รับอยู่ เกิดจากการกระทำของตนเอง มิใช่เกิดจากโชคเคราะห์ความบังเอิญหรือการควบคุมของคนอื่นเป็นความรู้สึกในการทำนายได้ควบคุมได้ของบุคคล ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎี Locus of Control ของ Rotter (1966)

5. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความมานะพยายามฝ่าฟันอุปสรรคในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่ย่อท้อซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีแรงจูงใจของ McClelland (1963) จิตลักษณะทั้ง 5 ประการนี้เป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่น่าปรารถนาที่เปรียบเสมือนดอกและผลบนต้นไม้

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน ยังเสนอว่า ควรใช้จิตลักษณะทั้ง 5 ประการ บนลำดับร่วมกับจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการ ในการอธิบาย ทำนาย และพัฒนาพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า จะต้องใช้จิตลักษณะเพียงตัวเดียวหรือน้อยตัวจะไม่ช่วยให้นักวิจัยและนักพัฒนาเข้าใจการกระทำของบุคคลได้อย่างน่ามั่นใจ

ส่วนที่สาม คือ ส่วนของดอกและผล เป็นส่วนของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งซึ่งแสดงพฤติกรรมทำความดีละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนดีและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนเก่ง พฤติกรรมของคนดีและเก่งสามารถแบ่งเป็น 2 ส่วนด้วยกัน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2548) คือ

ข้อหนึ่ง พฤติกรรมของคนดีประกอบด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่

1. พฤติกรรมไม่เบียดเบียนตนเอง เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่เป็นการทำร้ายหรือทำลายตนเอง เช่น พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของตนเอง พฤติกรรมการบริโภคสิ่งที่มีประโยชน์ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่ติดยาเสพติด พฤติกรรมไม่เล่นการพนัน

2. พฤติกรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่ทำร้าย ทำลาย หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เช่น พฤติกรรมสุภาพบุรุษ ไม่ก้าวร้าว พฤติกรรมการขับชื้ออย่างมีมารยาท พฤติกรรมซื่อสัตย์ เป็นต้น

ข้อสอง พฤติกรรมของคนดีและเก่ง ประกอบด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่

1. พฤติกรรมรับผิดชอบ เช่น พฤติกรรมการเรียนการทำงาน พฤติกรรมอบรมเลี้ยงดูเด็ก พฤติกรรมการปกครองของหัวหน้า พฤติกรรมรับผิดชอบต่อหน้าที่และพฤติกรรมเคารพกฎหมาย

2. พฤติกรรมพัฒนา เช่น พฤติกรรมพัฒนาตนเอง (เช่น พฤติกรรมใฝ่รู้ พฤติกรรมรักการอ่าน เป็นต้น) พฤติกรรมพัฒนาผู้อื่น (เช่น พฤติกรรมการสนับสนุนให้ผู้อื่นปลอดภัยในการทำงาน พฤติกรรม การเป็นกัลยาณมิตร พฤติกรรมเพื่อนช่วยเพื่อนป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น) และพฤติกรรมพัฒนาสังคม

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมอาจแบ่งเป็นกลุ่มทฤษฎีพัฒนาการและการรู้คิด (Cognitive-Development Theory) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) และ ทฤษฎีของนักจิตวิทยาไทย คือ ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

2.2.5 แนวคิดในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา

ประเวศ วะสี (2550 : 3-5) กล่าวถึง ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้ว่า อุปสรรคของการพัฒนาจริยธรรม คือ ระบบการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เน้นว่าเรียนวิชาอะไร ได้ใช้ตำราอะไร สอบวิชาอะไรและสำเร็จวิชาอะไร เรื่องนี้ท่านเจ้าคุณพรหมคุณาภรณ์ พุฒมา 20-30 ปี ว่าเป็น การศึกษาแยกส่วน แยกการศึกษาจากชีวิต เด็กไม่ยอมคุยกับพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพราะคุยแล้ว ไม่ได้คะแนน คะแนนไปอยู่ในการท่องตำรา แท้จริง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มีความรู้ในตัวน่าจะเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (<http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php2NewsID-9896&Key=homews,2555>) หลายคนคิดว่าการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม สถานศึกษา ต้องเน้นให้เด็กได้เรียนวิชาที่ว่าด้วยศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมหรือหลักธรรมของศาสนาเท่านั้น แต่การสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนนั้น กระบวนการเรียนรู้สามารถพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้ โดยการสอดแทรกในกระบวนการจัดการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ การเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพราะคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสามารถ สร้างให้เกิดได้โดยผ่านกระบวนการปฏิบัติงาน ทั้งงานส่วนบุคคลและการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ดังนั้นครูผู้สอนควรมีได้มีหน้าที่เพียงแต่สอนเนื้อหาในหนังสือให้จบเท่านั้น แต่ยังต้องช่วยกันคำนึงถึงการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนด้วย เพื่อสรรค์สร้างให้ผู้เรียนเป็น คนที่มีความรู้ คู่คุณธรรมนำชีวิตไปสู่ความสุข

"จะสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้อย่างไร" คาดว่าจะเป็น คำถามที่เกิดขึ้นในใจของครูผู้สอนจำนวนไม่น้อย... คงต้องเริ่มต้นจากการที่ครูผู้สอนร่วมกันวิเคราะห์ สาระการเรียนรู้ที่สามารถสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในเรื่องใดบ้าง แม้จะเป็นสาระการเรียนรู้ เดียวกันยังสามารถสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมที่แตกต่างกันให้เหมาะสมตามวัยและชั้นปี แล้วจึง กำหนดแผนการจัดการเรียนรู้ให้สามารถจัดการเรียนรู้ที่สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างต่อเนื่อง และไม่ซ้ำซ้อน

การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเฉพาะในห้องเรียน อาจยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในผู้เรียนได้อย่างยั่งยืนและถาวร สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมเสริมที่หลากหลาย โดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า อีกทั้งเปิดให้ผู้เรียนมีโอกาสได้รับประสบการณ์ทางคุณธรรมจริยธรรมด้วยวิธีการและจากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งจากเพื่อน ครู ครอบครัว ชุมชนและสังคม

ครูผู้สอนคงจะไม่สามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จได้ หากขาดการสนับสนุนของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์และมีทักษะด้านบริหารจัดการ มีความสามารถในการสร้างเครือข่าย เพื่อจัดสรรและระดมทรัพยากรจากชุมชนองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน มาร่วมสนับสนุนกิจกรรมและที่สำคัญผู้บริหารและครูผู้สอนต้องมีคุณธรรมจริยธรรม เพราะต้องไม่ลืมว่า แบบอย่างที่ดีสามารถช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมได้ดีกว่าการสั่งสอนหรือการสั่งให้ทำและการกระทำใด ๆ ที่ขัดแย้งกับคำสอนของตนเองจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างมาก

แม้สังคมจะมีบรรทัดฐานที่ชัดเจนว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่จะให้เกิดขึ้นในเด็กและเยาวชนไทยเป็นอย่างไร แต่การพัฒนาคุณลักษณะที่จะให้เกิดขึ้นภายในจิตใจคือคุณธรรม ซึ่งเป็นนามธรรมนั้นเป็นภารกิจที่ยากยิ่งต่อการวัดและประเมินผลของครูผู้สอน ซึ่งจะเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่จะเป็นตัวชี้วัดทำลายความสามารถของครูผู้สอนต่อไป

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2550 : 20) ได้กำหนดคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ เป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับวัย ซึ่งในมาตรฐานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ 6 ประการ คือ

1. ผู้เรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ
2. ผู้เรียนมีความซื่อสัตย์ สุจริต
3. ผู้เรียนมีความกตัญญู กตเวที
4. ผู้เรียนมีเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว
5. ผู้เรียนมีความประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
6. ผู้เรียนปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

สำหรับแนวการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของ วิจารณ์ พานิช (<http://gotoknow.org./posts/666,2564>) ได้ให้แนวคิดว่าการจัดการความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม จำเป็นต้องเน้นผู้ปฏิบัติคือเป็นกิจกรรมที่ผู้ปฏิบัติคุณธรรม จริยธรรม เอาประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน คือ เน้น (Knowledge Sharing) ความรู้ปฏิบัติด้านคุณธรรมแต่ไม่ใช่เพียงแลกเปลี่ยนแค่การเล่าเรื่อง ต้องมีการจัดบันทึกขุมความรู้ (Knowledge Assets) เพื่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้วยแล้ว รวบรวมเอามาสังเคราะห์เป็นแก่นความรู้ (Core Competence) ซึ่งสุนน อมรวีวัฒน์ (2549 : 15) กล่าวถึง ขุมความรู้หรือปัญญาธรรมว่า เป็นหลักการระบบความเชื่อที่คนได้รวบรวมสะสมจากประสบการณ์อันยาวนานและได้ถูกถ่ายทอดสืบทอดกันมาและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างแยบยลและกลมกลืนกัน การสั่งสอน อบรมบ่มนิสัย เป็นวิธีการสอนแบบไทยที่น่าจะนำมาใช้พัฒนาจิตใจ โดยปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคม

ทิตนา แคมมณี (2549 : 20) กล่าวถึงสภาพของคนในสังคมปัจจุบันว่าขาดคุณภาพในการใช้ชีวิตที่ดีเพราะไม่มีคุณสมบัติในเรื่องของการรู้จักพึ่งตนเอง การรู้จักอยู่อย่างพอเพียงการทำงานด้วยความขยัน อดทน การมีทักษะบริหารจัดการ การต่อสู้กับอุปสรรค การรู้จักแก้ปัญหาการแสวงหาความรู้ การรู้จักนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการทำงาน การรู้จักรวมกลุ่มการทำงานร่วมกัน การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและรู้จักพัฒนาตนเอง แต่เรากลับพบคนที่มีความเกียจคร้านชอบเลี้ยงงานไม่อดทนยอมแพ้ง่ายๆ ชอบสบายๆ ชอบบรวยทางลัด ทะเยอทะยาน พวกวัตถุนิยมซุ่มเพื่อย ไม่รู้จักประมาณตน ดังนั้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จึงเป็นสิ่งจำเป็นของสังคมไทย

ในยุคปัจจุบันนอกจากนี้ ยังเห็นความจำเป็นของการนำกระบวนการศึกษาเข้ามาช่วยในการปลูกฝังโดยใช้หลักการเรียนรู้ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ของ Bloom (ทิตนา แคมมณี, 2549 : 21-22 อ้างอิงจาก Bloom. Taxonomy of Educational Objectives Handbook I : Cognitive Domain. 1956 : unpagged) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) หรือด้านความรู้ความเข้าใจ จุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) หรือด้านปฏิบัติ การกระทำและจุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย (Affective Domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกและเจตคติทางด้านจิตพิสัย (Bloom) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 4 ระดับซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยได้ ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใด ๆ ได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสรับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้น ๆ ก่อน ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคล เกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้น ๆ

2. ขั้นตอนการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้วแต่ หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะได้ไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนา เป็นลักษณะนิสัย ดังนั้นในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและ เกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น

3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็เริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้บุคคลนั้นได้รับผลประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมที่ต้องการก็จะช่วยให้ บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ และเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. ขั้นการจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยม ใดๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือ นำไปใช้ในระบบชีวิตของตน จึงเป็นระเบียบหรือระบบในการปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรมหรือ ค่านิยมนั้น ๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุด ของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ การพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

5. ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) บุคคลที่สามารถปฏิบัติตนตาม คุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนา ถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตนซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2551) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่ พึงประสงค์ของเด็กผ่านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็ก โดยจัดเป็นศูนย์คุณลักษณะศึกษา เพื่อการศึกษาและสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ที่พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน นอกจากนั้น ยังเน้นการเสริมสร้างการยอมรับตนเอง (Self-esteem) ให้แก่เด็ก แนวคิดดังกล่าวเน้นการพัฒนาการ เรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมทั้งทางสติปัญญา (Cognitive Area) ในด้านความรู้ความเข้าใจใน คุณลักษณะที่ดี ตลอดจนการพัฒนาด้านจิตใจ (Effective Area) ของนักเรียน ซึ่งจะส่งผลต่อการ ประพฤติการปฏิบัติตนของเด็ก แนวทางนี้หมายรวมถึงการบูรณาการการสอนและการสอดแทรกเรื่อง

คุณลักษณะที่ดีในการสอนวิชาต่าง ๆ ให้กับเด็กด้วย กิจกรรมที่บูรณาการและสอดแทรกเข้ากับหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนปกติเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของเด็กมีลักษณะที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองจากกิจกรรมการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่หลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) กิจกรรมที่เน้นการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) และกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะของเด็กได้เสนอไว้ว่าไม่สามารถระบุวิธีการใด วิธีการหนึ่งได้อย่างเฉพาะเจาะจงว่าจะมีประสิทธิภาพในการจัดคุณลักษณะศึกษา แต่มีหลักการสำคัญ 11 ประการในการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนที่ควรยึดถือประกอบด้วย

หลักการที่ 1 ส่งเสริมและให้ความสำคัญกับค่านิยมเชิงจริยธรรม โดยทำให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการมีจริยธรรมเป็นคุณสมบัติของคนดีหรือคนที่มีคุณลักษณะที่ดี

หลักการที่ 2 ให้นิยามคำว่า "คุณลักษณะ" ให้เข้าใจง่าย โดยรวมความหมายในเชิงความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมเข้าเป็นองค์ประกอบของคุณลักษณะต่าง ๆ

หลักการที่ 3 ใช้วิธีการพัฒนาคุณลักษณะที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองโดยตรงอย่างรอบด้านและมีประสิทธิภาพ

หลักการที่ 4 สร้างเครือข่ายโรงเรียนและชุมชนในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน

หลักการที่ 5 เปิดโอกาสและจัดประสบการณ์การแสดงออกในทางคุณธรรมให้แก่นักเรียน

หลักการที่ 6 ผนวกการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเข้ากับหลักสูตรวิชาการในที่สอน

หลักการที่ 7 พยายามส่งเสริมแรงจูงใจในตัวนักเรียน

หลักการที่ 8 จัดให้บุคลากรทางการศึกษามีโอกาสพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเช่นเดียวกันกับที่พัฒนานักเรียน

หลักการที่ 9 ส่งเสริมการเป็นผู้นำในด้านคุณธรรมของนักเรียนและให้การสนับสนุนการจัดคุณลักษณะศึกษาอย่างต่อเนื่อง

หลักการที่ 10 จัดให้สมาชิกในครอบครัวชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างคุณลักษณะที่ดีให้แก่ นักเรียน

หลักการที่ 11 ประเมินคุณลักษณะต่าง ๆ ของนักเรียนทั้งโรงเรียนและการดำเนินการของบุคลากรของโรงเรียนในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ ของนักเรียน

สรุปได้ว่า การปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคล เพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้น สามารถทำได้ ซึ่งทิสนา แชมมณี (2549 : 19-20) ระบุไว้ 5 ประการ คือ

1. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง
2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้รับการตอบสนองในเรื่องนั้นและเกิดความพึงพอใจ
3. ช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการช่วยให้เขาได้เห็นประโยชน์ได้รับประโยชน์หรือเกิดความพึงพอใจในค่านิยมนั้น
4. ช่วยให้บุคคลนั้นมีโอกาสจัดระเบียบในการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิตของตน
5. ช่วยให้บุคคลนั้นได้ลงมือปฏิบัติตนตามค่านิยมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ จนกระทั่งปฏิบัติได้เป็นลักษณะนิสัย

สรุปได้ว่า การศึกษาจึงต้องมุ่งเสริมสร้างและปลูกฝังความรู้และความเข้าใจตลอดจนความซาบซึ้งในวัฒนธรรมและอารยธรรมของตนอย่างแน่นแฟ้นด้วย หากคุณค่าทางจริยธรรมของคนในชาติเสียไปก็หมายถึง การขาดองค์ประกอบที่สำคัญในความเป็นชาติ คุณสมบัติสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะต้องเน้นเป็นพิเศษคือการรู้จักทำงานร่วมกับคนอื่น การทำงานร่วมกับคนอื่นนั้นย่อมจะเรียกร้องคุณสมบัติอย่างอื่นตามมา เช่น การรู้จักเสียสละ ไม่เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่น รู้จักการผ่อนหนักผ่อนเบาและรู้สึกละเอียดต่อการหลีกเลี่ยงจากหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมา ความจริงนั้นเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าในสภาพแห่งสังคมปัจจุบันการร่วมมือกันทำงานเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้โรงเรียนจำเป็นจะต้องหาวิธีปลูกฝังความสามารถในเรื่องนี้ให้เป็นผลสำเร็จด้วย ความยึดมั่นในความรักชาติ ความรู้สึกในเรื่องชาตินิยม ยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งชาติและมีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เราย่อมประจักษ์ชัดอยู่แล้วว่าความอยู่รอดของประเทศชาติและความรุ่งเรืองของชาติ ย่อมขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ที่ประชาชนมีต่อชาติ หากประชาชนมีความรักชาติและมีความรู้สึกเรื่องชาตินิยมเป็นอย่างดีแล้วก็เป็นที่น่าพอใจได้ว่าเราจะมีภูมิป้องกันการกระทำในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะเป็นการบ่อนทำลายชาติ

2.2.6 กระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา

พัฒนา ว่องธนาการ (2551 : 15-19) ได้สรุปถึง การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมว่าต้องดำเนินการพัฒนาร่วมกันทั้งระบบในโรงเรียนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน สำหรับขั้นตอนในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนมี 7 ขั้นตอนคือ

1. ศึกษาปัญหาเพื่อกำหนดปรัชญา นโยบายและเป้าหมายของโรงเรียน
2. จัดตั้งองค์กรในโรงเรียนและพัฒนาบุคลากร
3. สร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน
4. จัดตั้งองค์กรนักเรียน
5. จัดกิจกรรมในหลักสูตรให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย
6. จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
7. ประเมินผล

นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมดังนี้

1. แนวทางในการศึกษาปัญหาเพื่อกำหนดปรัชญา นโยบายและเป้าหมายของโรงเรียนมีดังต่อไปนี้

1.1 สสำรวจสภาพปัญหาในเรื่องจริยธรรมด้านต่าง ๆ ภายในโรงเรียน เช่น การตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทนว่าอยู่ในสภาพเช่นไร เป็นต้น

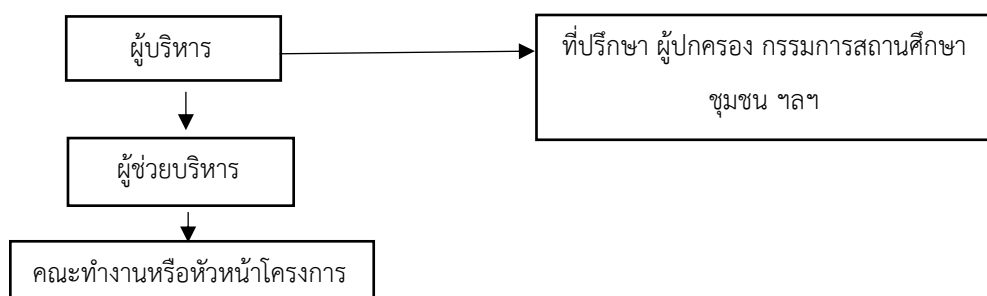
1.2 พิจารณาแนวโน้มในอนาคตที่สังคมต้องการให้มีคุณลักษณะอย่างไร เช่น สังคมต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น

1.3 นำผลจากการดำเนิน ในข้อ 1.1 และ 1.2 มาพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นปัญหาและในอนาคตสังคมต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

2. แนวทางในการจัดตั้งองค์กรในโรงเรียนและพัฒนาบุคลากร

2.1 การจัดตั้งองค์กร รูปแบบในการจัดองค์กรเพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัยทั้งระบบโรงเรียนมีรูปแบบดังภาพประกอบที่ 4

ภาพประกอบที่ 4 รูปแบบในการจัดการองค์กรเพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย ทั้งระบบโรงเรียน

ที่มา : พัฒนา ว่องธนาการ (2551 : 16)

บทบาทหน้าที่ของฝ่ายต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

2.1.1 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

2.1.1.1 ให้นโยบายมอบหมายงานตั้งคณะกรรมการ

2.1.1.2 ให้การสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ

เช่น ติดต่อกับชุมชน เป็นต้น

2.1.1.3 ติดตามกำกับดูแล

2.1.2 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

2.1.2.1 สรรวจปัญหา

2.1.2.2 เสนอแนะกิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือนวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ

2.1.2.3 ทำหน้าที่ประสานงาน สร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน เช่น จัดประชุมชี้แจง

2.1.2.4 ติดตามผล กระบวนการทำงาน สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

2.1.3 บทบาทและหน้าที่ของครู

2.1.3.1 ร่วมมือเพื่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและดำเนินงานทั้งการเผยแพร่การสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

2.1.3.2 ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี

2.1.3.3 หาวิธีการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

2.1.4 บทบาทหน้าที่ขององค์กรนักเรียน

2.1.4.1 ช่วยดูแลกำกับการปฏิบัติตนของนักเรียน

2.1.4.2 สร้างความสำนึกให้นักเรียนประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นทั้งต่อตัวนักเรียนในองค์กรเองและนักเรียนคนอื่น ๆ

2.1.5 บทบาทและหน้าที่ของที่ปรึกษา คือให้คำปรึกษาและให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการพัฒนาจิตพิสัย

2.2 แนวทางในการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน เป็นหน้าที่ของผู้บริหารและคณะกรรมการซึ่งมีดังต่อไปนี้

2.2.1 ประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจในแนวทางพัฒนาจิตพิสัย

2.2.2 ใช้ระบบกลุ่มในการพัฒนา เช่น แบ่งกลุ่มการทำงานและมีหัวหน้ากลุ่มรับผิดชอบ เป็นต้น

2.2.3 อบรมผู้นำนักเรียน

2.2.4 จัดประชาสัมพันธ์ เช่น ข่าวสาร จุลสารให้ความรู้ จดหมายข่าว เป็นต้น

2.2.5 ติดตามผล

3. แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน มีแนวทางดังนี้

3.1 จัดประชุมชี้แจง

3.2 ขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองประเมินการพัฒนาจิตพิสัยของนักเรียนที่บ้าน

3.3 จัดให้มีการพบปะผู้ปกครอง เช่น การเยี่ยมบ้านหรือเชิญมาร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนครูไปร่วมกิจกรรมสำคัญที่หมู่บ้าน

3.4 ครูควรจัดกิจกรรมพัฒนาจิตพิสัยเมื่อเด็กนำไปปฏิบัติให้ผู้ปกครองเห็นจะทำให้ผู้ปกครองเห็นคุณค่าและเกิดความสำนึกที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาจิตพิสัย

3.5 โรงเรียนขอความร่วมมือจากสถาบันทางศาสนาในชุมชน ผู้นำท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเข้ามาช่วยกันพัฒนาจิตพิสัย

4. แนวการจัดองค์กรนักเรียน เป็นการจัดให้นักเรียนทำงาน เช่น จัดสถานักเรียน จัดกลุ่มสีของนักเรียน เป็นต้น เพื่อบริการนักเรียนและอำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาจิตพิสัย ซึ่งการจัดองค์กรของนักเรียนและการบริการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นี้ อาจจะทำโดยนักเรียนหรือครูก็ได้

5. แนวทางการจัดกิจกรรมในหลักสูตรให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาจิตพิสัย ในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ในห้องเรียนนั้น ครูทุกคนต้องมีความพร้อมใจที่จะร่วมกันจัดกิจกรรมในห้องเรียนให้สอดคล้องกับปรัชญาโรงเรียน ด้วยการร่วมกันกำกับดูแลนักเรียนให้เป็นไปตามข้อตกลง เช่น การตรงต่อเวลา ครูทุกคนต้องร่วมกันดูแลเรื่องการเข้าห้องเรียน การส่งงานของนักเรียนให้ตรงเวลา เป็นต้น

6. แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่

6.1 การจัดชุมนุมต่าง ๆ

6.2 การจัดประกวดต่าง ๆ

6.3 การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพัฒนานิสัย เช่น การจัดกิจกรรมแบบ 5 ต

ต ที่ 1 ตระหนัก คือ สร้างกิจกรรมให้นักเรียนตระหนักว่าตนเองเป็นคนอย่างไร

ต ที่ 2 ต้นแบบ คือ ให้นักเรียนหาว่าคนดีหรือต้นแบบที่ดีของสังคมเป็นอย่างไร

ต ที่ 3 ตัวเสริมแรง คือ หาวิธีการเสริมแรงที่เด็กทำดี เป็นการเสริมแรงกระตุ้นให้คนอื่น

เห็นเป็นแบบอย่าง

ต ที่ 4 ควบคุมตนเอง

ต ที่ 5 ติดตามประเมินผล

7. แนวทางการประเมินผลการพัฒนาจิตพิสัย ในการประเมินผลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลายอย่างที่ครูควรประเมิน เช่น สภาพแวดล้อม ตัวนักเรียน ตัวครูหรือกระบวนการที่ครูใช้ในการพัฒนาการประเมินอาจใช้ได้หลาย ๆ วิธีเช่น การสังเกต การประเมินตนเอง การสัมภาษณ์ การใช้สังคมมิติ การให้กลุ่มรายงาน เป็นต้น

สรุปได้ว่า แนวคิดการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาสามารถสรุปได้ถึงความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมได้ดังนี้ 1) ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลายเป็นตัวกำหนดการแสดงออกว่าควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ และช่วยประเมินการปฏิบัติของเราและบุคคลอื่น 2) ทำหน้าที่เป็นแบบแผนสำหรับการตัดสินใจ และแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ทำให้เขาเลือกทางใดทางหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น การตัดสินใจปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แทนที่จะเลือกในทางช่วยพวกพ้องหรือปฏิบัติในทางไม่สุจริต และ 3) ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจหรือผลักดันของบุคคล

พฤติกรรมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ

กระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรให้ปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการแก่เยาวชนไทย อันได้แก่ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี มีน้ำใจ โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข ด้วยการใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบัน การศึกษา การปลูกฝังคุณธรรมจึงหมายถึง การจัดสภาพการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าของการมีศีลธรรมและจริยธรรมในด้านต่าง ๆ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งพฤติกรรมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดพอจะสังเกตได้จากพฤติกรรมเหล่านี้

1. คุณลักษณะด้านความขยัน
 - 1.1 ตั้งใจทำการบ้าน/ทำงานจนกว่างานเสร็จ
 - 1.2 เมื่อทำงานไม่ได้ หรือมีปัญหา ก็พยายามหาทางแก้ไขจนทำได้สำเร็จ
 - 1.3 เวลารว่างมักทบทวนบทเรียนหรือสิ่งที่เรียนรู้มา
 - 1.4 มีความตั้งใจและขยันหมั่นเพียร ใฝ่เรียน ใฝ่รู้
 - 1.5 ใช้เวลารว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม
2. คุณลักษณะด้านความประหยัด
 - 2.1 ช่วยดูแลรักษาทรัพย์สิน สิ่งของ ของโรงเรียนและครอบครัว
 - 2.2 ใช้อุปกรณ์การเรียน และของใช้ส่วนตัวอย่างประหยัด คู้มค่า
 - 2.3 ช่วยประหยัดน้ำ ไฟฟ้าของโรงเรียนและครอบครัว
 - 2.4 ใช้จ่ายเงินทอง เครื่องอุปโภค บริโภค อย่างประหยัดรู้คุณค่า
 - 2.5 ไม่ทำลายทรัพย์สิน สิ่งของของผู้อื่นหรือส่วนรวม
3. คุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์
 - 3.1 ปฏิบัติตนตามระเบียบการสอบ ไม่ลอกการบ้าน
 - 3.2 ไม่เอาทรัพย์สิน สิ่งของของผู้อื่น
 - 3.3 พูดความจริง ไม่พูดโกหกเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง
 - 3.4 ยอมรับสิ่งที่ตนเองกระทำ
 - 3.5 รักษาคำพูด

4. คุณลักษณะด้านความมีวินัย
 - 4.1 มาโรงเรียนทันเวลา
 - 4.2 ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน
 - 4.3 แต่งกายเรียบร้อย ถูกต้องตามระเบียบ
 - 4.4 เข้าแถวรับบริการตามลำดับ
 - 4.5 ทิ้งขยะลงในถังขยะ
5. คุณลักษณะด้านความสุภาพ
 - 5.1 สุภาพ เรียบร้อย มีสัมมาคารวะต่อครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง
 - 5.2 รู้จักกาลเทศะ ปฏิบัติตัวเหมาะสมกับวัย
 - 5.3 มีมารยาทในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและมีมารยาททางสังคม
 - 5.4 ไปลา มาไหว้
 - 5.5 พุดจาไพเราะ ไม่ก้าวร้าว
6. คุณลักษณะด้านความสะอาด
 - 6.1 แต่งกายสะอาด เรียบร้อย
 - 6.2 รักษาความสะอาดของห้องเรียน พื้นที่บริเวณโรงเรียนและที่อยู่อาศัย
 - 6.3 ล้างมือหลังเข้าห้องน้ำก่อนรับประทานอาหาร
 - 6.4 ปฏิบัติตนในการดูแลรักษาสุขภาพกับสุขภาพจิตของตนเอง
 - 6.5 รักษาความสะอาดโต๊ะอาหารและกวาดพื้นโรงอาหารของโรงเรียน
7. คุณลักษณะด้านความสามัคคี
 - 7.1 ในการทำงานกลุ่ม ช่วยกันทำงานอย่างเต็มที่
 - 7.2 ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกันของเพื่อนในกลุ่ม
 - 7.3 ร่วมกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นและส่วนรวม
 - 7.4 มีความสามัคคีในหมู่คณะ ประนีประนอม ไม่ใช่พฤติกรรมความรุนแรง
 - 7.5 ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ไม่เอาัดเอาเปรียบ
8. คุณลักษณะด้านความมีน้ำใจ
 - 8.1 ช่วยเหลือปฏิบัติภารกิจแทนครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง
 - 8.2 ให้ทรัพย์สินของเพื่อส่วนรวมและผู้อื่น

8.3 มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่เห็นแก่ความยากลำบาก

8.4 ให้คำแนะนำเมื่อเพื่อนมีปัญหา

8.5 แบ่งปันสิ่งของ/ช่วยเหลือเพื่อนเมื่อเขาลำบาก

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนจะต้องมีพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐานทั้งหมด 8 ประการ คือ ด้านความขยัน ด้านความประหยัด ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีวินัย ด้านความสุภาพ ด้านความสะอาด ด้านความสามัคคี และด้านความมีน้ำใจ

2.3 เอกสารเกี่ยวกับจิตสาธารณะและแนวทางการพัฒนาจิตสาธารณะ

2.3.1 ความหมายและคุณลักษณะของจิตสาธารณะ

คำว่า จิตสาธารณะ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ไชยา ยัมวิไล (2550 : 15) กล่าวถึง จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง ความเป็นสาธารณะที่สื่อนัยถึง ความรู้ ความนึกคิด สติปัญญา และความรับผิดชอบของประชาชนที่มีต่อสังคมการเคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคม โดยรวมและหน่วยงานองค์กรที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์ และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุดด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม

พระไพศาล วิสาโล (2550 : 52) กล่าวถึง จิตสาธารณะ หมายถึง จิตเปี่ยมบุญ จิตที่พร้อมจะ สละเวลา แรงกาย สติปัญญาเพื่อสาธารณะชน

พิริยา นิลมาตร (2550 : 11) กล่าวถึง จิตสาธารณะ หมายถึง ความตระหนักของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความปรารถนาที่จะเข้าไปช่วยเหลือสังคม ต้องการเข้าไปแก้ไขปัญหาหรือ วิกฤตการณ์ รวมทั้งความผิดปกติที่เกิดขึ้นในสังคมโดยรับรู้สิทธิและหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อ สำนึกถึงพลังของตนว่า สามารถร่วมแก้ปัญหาได้และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้ และแก้ไขปัญหาพร้อมกับตนในสังคม รวมทั้งองค์ในสังคม

พรพรหม พรศพวก (2550 : 10) กล่าวถึง จิตสาธารณะ หมายถึง กระบวนการคิดและลักษณะ ของบุคคลที่รู้จักเอาใจใส่เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม รวมทั้งคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน

ศุภรัตน์ ทองอ่อน (2550 : 15) กล่าวถึง จิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind) หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลเกี่ยวกับการมองเห็นคุณค่าหรือการให้คุณค่าแก่การมีปฏิสัมพันธ์ทาง

สังคมและสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งสาธารณะที่ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของหรือเป็นสิ่งที่คนในสังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นสิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้จากความรู้สึกนึกคิดหรือการกระทำที่แสดงออกมา

สุคนธรส หุตะวัฒนะ (2550 : 11) กล่าวถึง จิตสาธารณะ หมายถึงการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

แหวง โตจิราการ (2550 : 34) กล่าวถึง จิตสาธารณะอย่างกว้าง ๆ ดังนี้

1. อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด จิตสำนึกที่เป็นไปเพื่อเป็นประโยชน์แก่อุปถัมภ์ ส่งเสริมสนับสนุน สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนคนหมู่มาก

2. ให้กำลังใจ ให้ความอบอุ่น ให้แรงบันดาลใจ แก่ผู้คนในการต่อสู้เพื่ออุปสรรคในชีวิตของตน เพื่อจะได้ดำรงตนอย่างปกติสุขในสังคมชุมชนและเข้าร่วมในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่คนในวงกว้าง

3. ในขณะที่เดียวกันอาจจะหมายรวมถึง บทบาทในการลดถอนอำนาจของกิเลสตัณหาต่าง ๆ ที่เพิ่มความยึดมั่นถือมั่น ในเรื่อง โลภะ โทสะ โมหะของปัจเจกชนให้มากมายยิ่งขึ้นไปด้วยก็ได้ หากมนุษยญถูกมอมเมาให้หลงหัวปักหัวปำในกองกิเลสต่าง ๆ จะก่อให้เกิดการเบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น ซึ่งก็คือสาธารณชนเกิดความเดือดร้อน

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2550 : 31-32) กล่าวเสริมอีกว่า จิตสาธารณะหมายถึง การเผื่อแผ่แบ่งปัน เอื้อเฟื้อแก่อุปถัมภ์ มีความหมายเดียวกับการทำบุญทำทาน ทั้งเพื่อคนอื่นเป็นตัวเป็นตน กับเพื่อสาธารณะรวมทั้งคนทั้งชุมชนจนถึงบ้านเมืองประเทศชาติและโลก สิ่งนี้มีวาระแห่งชาติเรียก "ทานและการอาสาสมัคร" แต่มีคนบัญญัติคำขึ้นใหม่ว่า "จิตอาสา" บ้าง "จิตสาธารณะ" บ้าง ฯลฯ ล้วนมีความหมายตรงกัน คือ เริ่มจากไม่เบียดเบียนตนเอง และคนอื่น แล้วเผื่อแผ่แบ่งปันเอื้อเฟื้อแก่อุปถัมภ์ผู้คน และชุมชน ทาน และการอาสาสมัครจิตอาสา จิตสาธารณะ ความเสมอภาค ทำให้เกิดจิตสาธารณะอย่างธรรมชาติ

อมรรัตน์ เจริญชัย (2550 : 44) กล่าวถึง จิตสาธารณะ หมายถึง การประพฤติตนทั่ว ๆ ไป ทำให้ตนเอง ครอบครัว และสังคมมีความสุข การแสดงความห่วงใยต่อสังคม รวมถึงผลกระทบของการปฏิบัติตนของบุคคลที่มีผลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เราต้องมีจิตสาธารณะ ถ้าทำสิ่งใดแล้วเกิดความเสียหายแก่ส่วนรวมก็ไม่ควรทำ เช่น การทิ้งขยะลงในแม่น้ำลำคลอง ทำให้แม่น้ำเน่าเหม็น ทำให้ปลาตาย คนอยู่ใกล้น้ำต้องลำบากบ้านเมืองหมดความสวยงาม ถ้าทิ้งเศษอาหารไว้ตามนั้น จะเน่าเหม็นเป็นอาหารของแมลงวัน เป็นที่เพาะแมลงให้มากขึ้น ทำความรำคาญไปทั่ว และเกิดเชื้อโรค

คนไทยยังขาดความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคม การสร้างนิสัยและต้องเริ่มจากในบ้าน เมื่อเห็นสิ่งไม่ถูกต้อง ผู้ใหญ่จะต้องบอกเด็กทันที โดยต้องเป็นตัวอย่างที่ดี ต้องไม่อายุที่จะทำความดีและช่วยกันชมเชยคนทำความดี มาช่วยสร้างจิตสาธารณะให้มาก ๆ

เสาวนีย์ ฉัตรแก้ว (2551 : 20) กล่าวว่า จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ และต้องมีแรงจูงใจภายใน เพื่อผลักดันให้กระทำพฤติกรรมที่ได้ตั้งใจไว้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นจากการรับรู้เหตุการณ์หรือบุคคล แล้วแปลความหมายเข้าสู่ระดับจิตสำนึกใช้แรงผลักดัน และแรงจูงใจให้กระทำ หลังจากคิดวิเคราะห์จนซาบซึ้งสร้างสรรค์ และหาแนวทางในการแก้ปัญหาสาธารณะเหล่านั้น บุคคลที่มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และแรงจูงใจภายในเปิดกว้างต่อประสบการณ์ จึงเป็นคุณลักษณะที่ทำให้เกิดการมีจิตสาธารณะ ซึ่งไม่ได้อยู่เพียงระดับจิตสำนึกเท่านั้น แต่ก่อให้เกิดพฤติกรรม จึงทำให้ปัญหาต่าง ๆ ได้รับการแก้ไข สังคมก็จะมีคุณภาพ

กิตติพงษ์ แดงเสริมสิริ (2552 : 24) กล่าวว่า จิตสาธารณะประกอบด้วย คำ 2 คำ คือ จิตสำนึก และสาธารณะ โดยจิตสำนึกเป็นเรื่องของ Mind หรือ spirit ส่วนสาธารณะนั้นเป็นเรื่องของส่วนรวมที่ทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันมีสิทธิในการใช้และการดูแล และรักษาบำรุงร่วมกันโดยลักษณะของสาธารณะมี 3 แบบ คือพื้นที่สาธารณะ โครงสร้างสาธารณะ เช่น กฎหมาย ระบบโทรคมนาคม สื่อมวลชน และกระบวนการสาธารณะ

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552 : 14) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า "สาธารณะ" มิได้เป็นของผู้ใดผู้หนึ่ง จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึก การเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะในสิทธิและหน้าที่ ที่จะดูแลและบำรุงรักษาาร่วมกัน เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟฟ้าให้ ความสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้าที่เป็นของส่วนรวม โดยใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ตลอดจนช่วยกันรักษา ให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่ทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา หรือช่วยกันแก้ปัญหาจะต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม

ดวงมณี วรรณสุทธิ (2552 : 14) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ด้วยการวิเคราะห์วิจารณ์ถึงสาเหตุและกระบวนการที่ทำให้เกิดปัญหา การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมร่วมกันมีความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม รับผิดชอบต่อความสามารถของตนเองในการแก้ไขปัญหาและร่วมแก้ไขปัญหาให้กับคนในสังคมรวมทั้งองค์กรในสังคม

เรียม นมรักษ์ (2552 : 18) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นของบุคคล ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมจากกระบวนการรับรู้ ทำให้เกิดการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจาร์ณ มีความรัก ความเอื้ออาทรต่อบุคคลทั้งที่รู้จักและไม่รู้จักคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมควบคู่กับประโยชน์ส่วนตน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของส่วนรวม เกิดการปรารถนาที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้น เชื่อมั่นในความสามารถ ของตนและพลังของการรวมกลุ่ม ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมรวมทั้งการปฏิบัติร่วมกันกับ ผู้อื่นโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552 : 21) ได้สรุปความหมายของคำว่า จิตสาธารณะ (Public mind) มีคำ ว่า "สาธารณะ" (Public) ประกอบด้วย P + U + B + L + I + C ซึ่งหมายถึง

1. Professional ทำงานแบบมืออาชีพ คนไทยทุกคนที่คิดใหม่ ทำใหม่จะต้องเป็นมืออาชีพ (Profession) รู้สึกในหน้าที่รับผิดชอบ รอบรู้ในงานที่เกี่ยวข้องต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา หาความรู้ใหม่เสมอ

2. Unity เอกภาพ ค่านิยมใหม่ต้องเป็นไปในทิศทางของความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่กลัว การได้หน้า หรืออิจฉาริษยากัน ควรจะฝึกการทำงานเป็นทีม เพราะการที่คนในองค์กรมีเอกภาพ จะช่วยให้การขับเคลื่อนภาระงานที่มวลประชาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีหลายองค์กรที่คนใน องค์กรกลัวการได้ดี เลยไม่มีใครจะทำอะไร คนไทยทุกคนก็ไม่ได้อะไรด้วย แต่ในความเป็นเอกภาพ ก็ยอมให้มีความแตกต่างได้ แต่อย่าแตกแยก

3. Believe ความเชื่อ คนไทยทุกคนจะต้องทำงานด้วยความเชื่อคำสอนของพระพุทธเจ้า เชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง และยึดให้มั่น ถ้าคนไทยทุกคนขาดแล้วซึ่งความเชื่อ การทำงานก็จะขาดพลัง

4. Locally ภูมิปัญญาท้องถิ่น คนไทยทุกคนจะต้องเป็นผู้ที่เชื่อและศรัทธาในความเป็นพลังที่ ยิ่งใหญ่ของภูมิปัญญาไทย ลดความเชื่อทันสมัยนิยมลง (Modernization) Local wisdom ในด้าน ต่าง ๆ จะนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ และเข้ากับบริบทของสังคมไทย คนไทยทุกคนต้องเลิก ดูถูกภูมิปัญญาของคนในระดับรากหญ้าแล้วหันไปสู่วิถีของการเรียนรู้ร่วมกัน เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในชุมชน

5. Integrity ความซื่อสัตย์ คนไทยทุกคนจะต้องยึดเอาความซื่อสัตย์เป็นที่ตั้ง เพื่อเป็น แบบอย่างที่ดีให้กับสังคม คิดดี ทำดีเพื่อชาติ งานทุกชิ้น จะต้องตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส

6. Creative สร้างสรรค์ คนไทยทุกคนจะต้องคิดและทำงานที่สร้างสรรค์ พัฒนานวัตกรรม (Innovation) ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นกับสังคม ต้องไม่หยุดนิ่งต้องมีความเป็นพลวัต ทั้งนี้ ก็เพื่อประชาชน และประเทศชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ (2553 : 45) ได้ให้ความหมายของคำว่า จิตสาธารณะว่า จิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคมด้วยความเต็มใจกระตือรือร้น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคล เกี่ยวกับการมองคุณค่าหรือการให้คุณค่าแก่การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งต่างๆ ที่เป็นสิ่งสาธารณะโดยไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของ หรือเป็นสิ่งที่คนในสังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นสิ่งที่สามารถสังเกตได้จากความรู้สึกนึกคิด หรือการกระทำที่แสดงออกมา

โกวิท พงษ์ภักดี (2553 : 9) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การแสดง ออกจากความคิดที่ตระหนักถึงประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมเสียสละเพื่อส่วนรวมได้ และมีจิตใจเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น

ชลัญธร ชินบุตร (2553 : 13) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึก และตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ในการที่จะเข้าไปร่วมพิทักษ์รักษาสาธารณะสมบัติด้วยความเต็มใจอย่างไม่มีเงื่อนไข แต่เป็นการกระทำที่มีจิตสำนึกอย่างยิ่งต่อการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ

เพชรรุ้ง แยมพจนา (2553 : 13) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การมีน้ำใจที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมีความรับผิดชอบต่อเรื่องของส่วนรวม มีการใช้สิ่งของของส่วนรวมอย่างรับผิดชอบ การถือเป็นที่ในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวมมีการแบ่งปันและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้สมบัติของส่วนรวมนั้น และการไม่ยึดสมบัติของส่วนรวมมาเป็นสมบัติของตนเองหรือของกลุ่ม

กฤษณพงษ์ รักษาภักดี (2554 : 13) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่สั่งยถึงความรู้ ความนึกคิด สติปัญญาและความรับผิดชอบต่อประชาชนที่มีต่อสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างเคร่งครัด

เจียมจิตต์ ไชยลังกา (2554 : 14) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึงการให้ผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนเป็นการสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจทำให้ การกระทำที่ทำให้ด้วยจิตวิญญาณ มีความรักความห่วงใย ความปรารถนาดี ความเอื้ออาทรต่อคนอื่นและสังคม รวมไปถึงประเทศชาติบ้านเมือง เป็นการเสียสละทั้งร่างกายแรงใจหรือแรงทรัพย์ ในการทำกิจกรรมหรือทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น เป็นการให้

ผู้อื่นอย่างมีความสุขและไม่หวังสิ่งตอบแทนจากการให้นั้น การกระทำที่เสื่อมเสียหรือเป็นปัญหาต่อสังคม ส่วนรวมและประเทศชาติ

ชูศิลป์ นาราหนองแขง (2554 :17) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การเข้าร่วมหรือปฏิบัติกิจกรรมที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม ทั้งในกลุ่มคนและในชุมชนสังคมดูแลรักษาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นของสาธารณะสมบัติ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยแรงกายสติปัญญา ช่วยเหลือแบ่งปันอาสาร่วมแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้กับผู้อื่นหรือสังคมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

ศิริ อ่องพิมาย (2554 : 11) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง สำนึกในประโยชน์ สำนึกในผลกระทบที่พึงมีต่อชุมชน และสังคมโดยรวม โดยผู้ที่ต้องรับผลนั้นอาจไม่เห็นตัวตนชัดเจนว่าเป็นบุคคลใด ทราบแต่เพียงว่า สังคมโดยรวมต้องได้รับผลแน่นอน

สมหมาย วิเศษชู (2554 : 14) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิด ประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน

อัญชลิกา ผิวเพชร (2554 : 11) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ด้วยการวิเคราะห์ วิจัยถึงสาเหตุและกระบวนการที่ทำให้เกิดปัญหา การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน มีความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม รับผิดชอบต่อความสามารถของตนเองในการแก้ไขปัญหาและร่วมแก้ไขปัญหาให้กับคนในสังคม รวมทั้งองค์กรในสังคม

จากความหมายข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า จิตสาธารณะ คือ พฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ โดยการเอาใจใส่ ช่วยเหลือ อาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของ เวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น โดยไม่หวังผลตอบแทน ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านการหลีกเลี่ยงการกระทำที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม ด้านการถือเป็นหน้าที่ในการดูแลรักษาสมบัติส่วนรวม และด้านการเคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้สมบัติส่วนรวม

2.3.2 ความสำคัญของจิตสาธารณะ

ความสำคัญของการมีจิตสาธารณะมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของจิตสาธารณะ ดังนี้

พระไพศาล วิสาโล (2551 : 7) กล่าวถึงความสำคัญของจิตอาสาว่าในสภาพสังคมปัจจุบันบุคคลต้องการความช่วยเหลือมีอยู่มาก การให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย เรื่องจิต

อาสาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่พึงร่วมกันพิจารณาว่าตนสามารถจะเป็นคนหนึ่งที่มีจิตอาสาเพิ่มขึ้นในสังคมหรือไม่ จิตอาสาเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดองค์กรหรือเครือข่ายอาสาขึ้นมา เพื่อกระตุ้นจิตอาสาให้เพิ่มขึ้นในสังคมไทย เครือข่ายจิตอาสาเป็นองค์กรที่ดำเนินการโดยตามปกติแล้ว การทำงานในลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นการทำงานที่เสี่ยงต่อชีวิตหรือการทำงาน เพราะถือว่าการทำงานด้วยจิตอาสาลงไปทำ แต่เนื้อหาในการทำงานลักษณะนี้กล่าวคือ ทำงานมีความมุ่งหมายต่องานในตัว มีคุณค่าและเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ แต่ผู้ทำงานจะเข้าใจความมุ่งหมาย และเห็นประโยชน์แค่ไหน ถ้ามองเห็นประโยชน์แล้วมีแรงกระตุ้น คือศรัทธาวิริยะ ชันติ สติ ปัญญา นี้คือ องค์ประกอบของนักจิตอาสา อันเป็นแรงกระตุ้นในการทำงานของนักจิตอาสา จำเป็นต้องมีและสร้างให้เกิดขึ้นแรงกระตุ้นคือศรัทธาในการทำงานของจิตอาสา ต้องประกอบด้วยศรัทธาเชื่อมั่นในงานที่ทำศรัทธา คือการที่มีความเชื่อ ความมั่นใจ เห็นคุณค่า เป็นประโยชน์ของงานนั้นศรัทธาเป็นสิ่งที่สำคัญ เป็นหลักที่อยู่ใใจเรา เป็นสิ่งที่ทำให้การทำงานที่เป็นเรื่องทางร่างกายหรือทางสังคม เกิดความหมายเป็นประโยชน์ที่แท้จริง เพราะฉะนั้น งานไม่ใช่เป็นเพียงภาพที่ปรากฏมองเห็นกันภายนอกเท่านั้น แต่จะต้องมีหลักในทางจิตใจเป็นฐานอยู่ด้วยก็คือ ความศรัทธา ถ้าเราจะทำงานให้มีความสุขก็ต้องมีศรัทธาในงานด้วย บุคคลที่เคยมีประสบการณ์เรียนรู้การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยตนเอง จะรู้สึกถึงความอึดใจ มีความสุขที่ได้จากการให้ และมีพลังมากขึ้นที่จะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้อีกมากมายและนี่คือ การทำบุญที่พระพุทธศาสนาสรรเสริญ

การปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมเป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดจากภายใน "จิตสาธารณะ" เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้คนรู้จักเสียสละร่วมแรงร่วมใจ มีความร่วมมือในการทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วม ช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต และช่วยแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ที่เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมโดยรวม

เมื่อมองเข้ามาในระดับสถานศึกษา จิตสาธารณะ นับได้ว่าอยู่ในความสนใจของนักการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องอย่างมาก โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ในมาตรฐานแห่งชาติ มาตรฐานที่ 1 ว่าคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมือง และพลโลก โดยคนไทยต้องเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข ตัวบ่งชี้คือ กำลังกายกำลังใจที่สมบูรณ์ ความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิต และการพัฒนาสังคม ทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว ทักษะทางสังคมคุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก โดยมุ่ง

ปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องด้านต่าง ๆ ให้กับผู้เรียน รวมถึงการรู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม และของประเทศชาติ

ซึ่งต่อมากระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความสำคัญกับการมีจิตสาธารณะที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การรู้จักดูแลของส่วนรวม รวมถึงรู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ โดยใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กำหนด"จิตสาธารณะ" เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 1 ใน 8 ข้อ ของสถานศึกษาต้องเน้น โดยสถานศึกษากำหนดให้นักเรียนทำกิจกรรมสาธารณะ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 7)

1. ประถมศึกษาปีที่ 1-6 ต้องทำกิจกรรม 60 ชั่วโมง
2. มัธยมศึกษาตอนต้น ต้องทำกิจกรรม 45 ชั่วโมง
3. มัธยมศึกษาตอนปลาย ต้องทำกิจกรรม 60 ชั่วโมง

โดยหวังให้นักเรียนได้ซึมซับสิ่งดี ๆ จากการทำกิจกรรม และเป็นนิสัยติดตัวไปจนโต เพราะถ้าสังคมมีคนที่มียุติธรรมมาก ๆ มีความเห็นอกเห็นใจกันจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ซึ่งการกำหนด "จิตสาธารณะ" เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนนับว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้อง เพราะการปลูกฝังจิตสาธารณะนั้น ควรทำการปลูกฝังให้เกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็ก เพราะเป็นช่วงที่เด็กมีความไวต่อการปลูกฝัง และส่งเสริมจริยธรรมอย่างยิ่ง เพราะเด็กยังเป็น "ไม้อ่อนที่ตัดง่าย" การปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กทั้งร่างกาย และโดยเฉพาะความเหมาะสมด้านพัฒนาการทางจิตใจของเด็ก จะเป็นการป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ได้มาก เพราะในวัยเด็กจะสามารถเห็นความแตกต่าง สามารถคิดเปรียบเทียบ คิดแยกแยะ เชื่อมโยงได้ เด็กจะเริ่มสนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว แทนการสนใจตนเอง ซึ่งถ้าเด็กได้รับการปลูกฝังจิตสาธารณะให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม เมื่อเติบโตขึ้นจะทำให้สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของกระแสเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมต่างชาติ อันส่งผลให้สามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างมีความสุข กายสบายใจตลอดจนเป็นประชาชนที่ดีที่เหมาะสมของครอบครัว สังคม และประเทศชาติสืบเนื่องต่อไป

การที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมากย่อมต้องมีความสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันและกัน ถ้าหากคนในสังคมนั้นขาดจิตสาธารณะ จะมีผลกระทบต่อตัวบุคคลครอบครัว ชุมชน ประเทศ และในท้ายที่สุดคือระดับโลก

ผลกระทบต่อบุคคล ทำให้เกิดปัญหาคือ

1. สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง
2. สร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น

ผลกระทบต่อครอบครัว ทำให้เกิดปัญหา คือ

1. ความสามัคคีในครอบครัวลดน้อยลง
2. การแก่งแย่ง ทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว

ผลกระทบต่อองค์กร ทำให้เกิดปัญหาคือ

1. การแบ่งพรรคแบ่งพวกภายในองค์กร
2. ความเห็นแก่ตัว แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น
3. การเบียดเบียนสมบัติขององค์กรเป็นสมบัติส่วนตัว
4. องค์กรไม่ก้าวหน้า ประสิทธิภาพ และคุณภาพของงานลดลงในระดับชุมชน ทำให้เกิด

ปัญหาคือ

1. ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชนมีสภาพเช่นไร ก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไป ก็ยิ่งแต่เสื่อม

2. อาชญากรรมในชุมชน อยู่ในระดับสูง

3. ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์ กลัวเสียเวลา หรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น

ในระดับชาติ ถ้าบุคคลในชาติ ขาดจิตสาธารณะจะทำให้เกิด

1. วิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้เกิดการเบียดเบียน ทำลายทรัพยากร และสมบัติที่เป็นของส่วนรวม

2. ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคมเมื่อผู้นำประเทศนำมาตรการใดออกมาใช้ ก็จะไม่ได้ผล เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

3. เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน เห็นแก่ประโยชน์กลุ่มของตนและพวกพ้อง เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน

กฤษณ์ พวงพันธ์ (2552 : 15-16) กล่าวว่า การมีจิตสาธารณะเป็นสิ่งที่ต้องดำรงอยู่ในสังคม เพราะจิตสาธารณะเป็นคุณธรรม จริยธรรม อย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่าง

มีความสุข เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันบุคคลรู้หน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม รับผิดชอบต่อสมาชิกในสังคมด้วยความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เกิดความปรารถนาที่จะเข้าไปช่วยเหลือสังคมต้องการเข้าไปแก้ไขปัญหา หรือวิกฤตการณ์รวมทั้งความผิดปกติที่เกิดขึ้นในสังคมสามารถร่วมแก้ปัญหาได้และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาพร้อมกับคนในสังคม รวมทั้งองค์กรในสังคม จิตสาธารณะเป็นความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากภายใน คือ ความรู้สึกนึกคิด จิตใต้สำนึก ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งอยู่ในจิตและส่งผลสู่การกระทำภายนอก ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะเห็นว่าเกิดจากการขาดจิตสำนึกของคนส่วนรวมในสังคมเป็นสำคัญ จิตสาธารณะจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในสังคมเยาวชน

โดยสรุป ความสำคัญของการมีจิตสาธารณะ คือ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การรู้จักดูแลของส่วนรวม รวมถึงรู้จักรักษาประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติซึ่งสามารถปลูกฝัง ส่งเสริมหรือพัฒนาให้เด็กมีจิตสำนึกสาธารณะด้วยวิธีการต่าง ๆ จะทำให้เด็กมีความคิดที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม มีการใช้สมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะไม่เกิดปัญหาการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นปัญหาการทำลายสาธารณะสมบัติต่าง ๆ จะลดลง และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมก็จะนำมาสู่สังคมที่พัฒนาและมีความสุขร่วมกัน

2.3.3 องค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะ

องค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะของบุคคลมีดังนี้

พริยา นิลมาต (2550 : 23) ได้แบ่งองค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะดังนี้

1. ด้านตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม บุคคลเกิดการรับรู้ว่าสภาพสังคมเศรษฐกิจและการเมือง อยู่ในภาวะปกติซึ่งมีผลกระทบต่อครอบครัว และประเทศชาติเป็นภาวะที่จำเป็นต้อง แก้ไขปัญหาให้อยู่ในภาวะปกติ
2. ด้านการวิเคราะห์ วิจัย สภาสังคมเศรษฐกิจการเมืองรวมถึงการคิดจำแนกสาเหตุและกระบวนการที่ทำให้เกิดปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ทำให้อยู่ในภาวะไม่ปกติรวมถึงผลกระทบของปัญหาต่าง ๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร และร่วมพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่นถึงสภาพปัญหา แนวทางป้องกันและแก้ไข

3. ด้านความรักความเอื้ออาทรความสามัคคีการรวมกลุ่มของบุคคล ในสังคม ซึ่งจำเป็นต้องสร้างขึ้นบนพื้นฐานแห่งความรัก ความเมตตาความเอื้ออาทรและความสามัคคี

4. ด้านการรับรู้ความสามารถของตนเอง เพื่อแก้ไขปัญหา สังคม เศรษฐกิจการเมือง มั่นใจในความสามารถของตนเองในการที่จะช่วยเหลือ แก้ไขปัญหา สังคม เศรษฐกิจการเมือง ภาระต่อหรือรับผิดชอบการหาวิธีแนวทางและทรัพยากรในการแก้ปัญหา

5. ด้านการลงมือปฏิบัติหรือร่วมมือในการแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจการเมือง เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยการริเริ่มของตนเอง หรือเข้าร่วมกลุ่มต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือปัญหาสังคม

6. ด้านการมีเครือข่าย ในการทำกิจกรรมเพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคมต้องมีการประสานเพื่อดำเนินการตามแนวทางในการช่วยเหลือสังคม โดยการจัดตั้งกลุ่มชมรม ช่วยเหลือสังคม และร่วมมือกับองค์กรของรัฐและเอกชนในการกระทำเพื่อช่วยเหลือสังคม

ศุภรัตน์ ทองอ่อน (2550 : 19) กล่าวถึง องค์ประกอบของจิตสาธารณะว่า คือ องค์ประกอบด้านความรู้มีลักษณะเป็นเรื่องของการรับรู้ของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจเป็นการรับรู้เกี่ยวกับวัตถุสิ่งของ บุคคลหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไร องค์ประกอบด้านความรู้สึกเป็นลักษณะของอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากที่ได้รับรู้ และองค์ประกอบด้านแนวโน้มเชิงพฤติกรรม โดยมีแนวโน้มที่จะลงมือปฏิบัติหรือร่วมมือในการแก้ไขปัญหา โดยการริเริ่มของตนเองหรือเข้าร่วมในกลุ่มต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสังคม

สุคนธรส หุตะวัฒน์ (2550 : 11) ได้กำหนดองค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะจากความรู้ ความเข้าใจ หรือพฤติกรรมที่แสดงออกโดยแบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวม ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มกำหนดตัวบ่งชี้จาก

1. การดูแลรักษาของส่วนรวม โดยใช้ของส่วนรวมแล้วเก็บเข้าที่
2. ลักษณะการใช้ของส่วนรวม รู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดและทะนุถนอม

องค์ประกอบที่ 2 การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ กำหนดตัวบ่งชี้จาก

1. การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวม
2. การรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ 3 การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กำหนดตัวบ่งชี้จาก

1. ยังไม่ยึดครอง ของส่วนรมนั้นมาเป็นของตน
2. การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรมนั้น

อัญชลี ยิ่งรักพันธุ์ (2550 : 18) ได้แบ่งองค์ประกอบจิตสาธารณะเป็น 3 องค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การหลีกเลี่ยงการใช้ หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อ ของส่วนรวม ที่ใช้ร่วมกันของกลุ่ม โดยวัดได้จาก 2 ตัวบ่งชี้ คือ

1. ดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวม เช่น เมื่อใช้แล้วมีการเก็บรักษาเพื่อให้สมบัติของส่วนรวมอยู่ในสภาพดี

2. ลักษณะของการใช้ คือ การใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดอย่างทะนุถนอม ให้ของส่วนรวมมีความคงทน ใช้ได้นาน

องค์ประกอบที่ 2 การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวม โดยวิสัยที่ตนทำได้ โดยวัดได้จาก 2 ตัวบ่งชี้ คือ

1. การปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ในการดูแลสมบัติของส่วนรวม เช่น การทำความสะอาดห้องเรียน เมื่อเป็นเวรประจำวัน

2. การอาสาปฏิบัติหน้าที่บางอย่าง เพื่อส่วนรวมเช่นอาสาขนขยะไปทิ้ง อาสาขัดห้องน้ำ ช่วยเพื่อน

องค์ประกอบที่ 3 การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรมนั้น โดยวัดจาก 2 ตัวบ่งชี้ คือ

1. ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง
2. แบ่งปันหรือเปิดหรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

เจษฎา หนูรุ่ง (2551 : 4) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของจิตสาธารณะว่าจะต้องมาจากความรู้ ความเข้าใจ หรือพฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้านดังนี้

1. การใช้หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมของนักเรียนในการใช้ของส่วนรวม การรักษาทรัพย์สิน การดูแลรักษาความสะอาด การไม่ทำลายทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติในโรงเรียน ทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ให้เกิดความชำรุด เสียหาย โดยแสดงออกดังนี้

1.1 ดูแลรักษาสิ่งของ เมื่อใช้แล้วมีการเก็บรักษาให้คงอยู่ในสภาพดี

1.2 ลักษณะของการใช้ ใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดและทะนุถนอม

2. การถือเป็นหน้าที่หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมุ่งปฏิบัติเพื่อเป็นส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในโรงเรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ในวิสัยของคนที่สามารถทำได้ โดยแสดงออกดังนี้

2.1 ทำตามหน้าที่และเคารพกฎระเบียบที่กำหนด

2.2 รับอาสาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวม คอยสอดส่องดูแลสาธารณสมบัติของส่วนรวม

3. การเคารพ สิทธิ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเคารพสิทธิ ในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม การไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตน ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมนั้น โดยแสดงออกดังนี้

3.1 ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตัวเอง

3.2 แบ่งปันและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552 : 19) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของจิตสำนึกดังนี้

1. องค์ประกอบด้านความคิด (Cognition) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิดที่เป็นส่วนของการรู้หรือเกิดความรับรู้ของความเป็นหลัก เช่น การรับรู้ (Perception) ความทรงจำ (Memory) ความมีเหตุผล (Reasoning) และการใช้ปัญญา (Intellect)

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Effective) เป็นส่วนที่ประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งกระตุ้นความคิดอีกต่อหนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกทางใจของสำนึกที่รวมเอาความรู้สึกของบุคคลในด้านบวกหรือด้านลบ

3. องค์ประกอบทางด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ (Behavior) เป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดแนวโน้มในทางปฏิบัติหรือปฏิกิริยาตอบสนองเมื่อมีสิ่งเร้าที่เหมาะสมซึ่งส่วนนี้ต้องอาศัยความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (Concept) เกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นพื้นฐาน

การแสดงออกของพฤติกรรมจิตสาธารณะมี 3 องค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การหลีกเลี่ยงการใช้ หรือการกระทำให้เกิดความชำรุด เสียหายต่อส่วนรวม ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กำหนดตัวชี้วัดจาก

- 1) การดูแลรักษาของส่วนรวม ใช้ของส่วนรวม แล้วเก็บเข้าที่
- 2) ลักษณะการใช้ของส่วนรวม คือรู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดและทะนุถนอม

องค์ประกอบที่ 2 การถือเป็นหน้าที่ ที่จะมีส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ กำหนดตัวชี้วัดจาก

- 1) การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวม
- 2) การรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ 3 การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม ที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กำหนดตัวชี้วัดจาก

- 1) การไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตัวเอง
- 2) การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นสามารถใช้ของส่วนรมนั้น

ตารางที่ 3 แสดงองค์ประกอบของนิยาม และตัวชี้วัดจิตสาธารณะ

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	
การใช้	1.	- การดูแลรักษาของส่วนรวม ใช้ของส่วนรวมแล้วเก็บเข้าที่
	2.	- ลักษณะการใช้ของส่วนรวม รู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดและทะนุถนอม
การถือเป็นหน้าที่	1.	- การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวม
	2.	- การรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม
การเคารพสิทธิ	1.	- การไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตัวเอง
	2.	- การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นสามารถใช้ของส่วนรมนั้น

ที่มา ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552 : 20)

รักใหม่ ลุนศรี (2552 : บทคัดย่อ) ได้แบ่งองค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะดังนี้

1. การดูแลรักษาความสะอาด นักเรียนมีความกระตือรือร้นและเอาใจใส่ในการรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน ห้องเรียนโรงอาหาร อุปกรณ์ทำความสะอาด อุปกรณ์กีฬาห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

2. การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวม การกล้ารับอาสาที่จะเสียสละเวลาทำงาน รักษาสมบัติของส่วนรวมหรือทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม

3. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม ที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของห้องเรียนหรือโรงเรียน เช่น การใช้อุปกรณ์การเรียน การใช้ห้องสมุดการยืมหนังสือในห้องสมุด การใช้ห้องคอมพิวเตอร์ การใช้ก้อนน้ำในช่วงเวลาแปรงฟัน การใช้ห้องน้ำห้องส้วม

เรียม นมรักษ์ (2552 : 103-105) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะจิตสาธารณะด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) ผลการวิเคราะห์พบว่าองค์ประกอบจิตสาธารณะของนักศึกษาในองค์กร นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง มีจำนวน 9 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงช่วยความร่วมมือ ประกอบด้วย รับผิดชอบต่อสังคมที่เป็นประโยชน์เพื่อช่วยเหลือสังคม เข้าร่วมกิจกรรมชุมชนหรือสังคม

องค์ประกอบที่ 2 ความรัก ความเอื้ออาทร และความสามัคคีประกอบด้วย การร่วมมือรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้านและที่ทำงานมีส่วนร่วม ในการทำงานกลุ่มทำตามหน้าที่และเคารพข้อตกลงของกลุ่มมีสัมพันธภาพที่อบอุ่นกับผู้อื่น การปฏิบัติหน้าที่บนพื้นฐานความเสมอภาค จริงใจ และมีเหตุผลยินดีให้ความช่วยเหลือผู้อื่นทุกครั้งที่มีโอกาสมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันกับผู้อื่น ร่วมมือร่วมใจในการทำงานเป็นทีมความรับผิดชอบต่อผลการกระทำของตนเอง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุภาพมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อประชาชน

องค์ประกอบที่ 3 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสังคมการเข้าร่วมและช่วยเหลืองานของส่วนรวม รับผิดชอบต่อทำกิจกรรมบางอย่างเพื่อส่วนรวมการเห็นความสำคัญของกลุ่มในการช่วยเหลือสังคมริเริ่มทำกิจกรรมบางอย่างเพื่อช่วยเหลือส่วนรวม สามารถร่วมแก้ไขปัญหาและลงมือกระทำในการแก้ไขปัญหาแสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมทางสังคม เมื่อมีโอกาสรับรู้การกระทำกิจกรรมของสังคม เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสสร้างสรรค์นวัตกรรมบางประการหรือความคิดใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงาน

องค์ประกอบที่ 4 ความรับผิดชอบต่อสาธารณะประกอบด้วย เก็บของส่วนรวมให้เป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ทำให้ของส่วนรวมเกิดการชำรุดเสียหายดูแล รักษาของส่วนรวมให้อยู่ในสภาพที่ดี แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคม รับผิดชอบต่อดูแลของใช้ส่วนรวมให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอสามารถนำไปรณรงค์ร่วมกับผู้อื่นถึงการทำกิจกรรมเพื่อสังคม

องค์ประกอบที่ 5 การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย วางแผนร่วมมือกันพัฒนาสังคมตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญมีส่วนร่วมกันก่อให้เกิดความผูกพันร่วมกันการรับรู้และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมการรับรู้รักษาพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์อย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 6 มีมาตรฐานในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย ปฏิบัติงานด้วยยึดหลักจริยธรรมวิชาชีพปฏิบัติงานและพัฒนางานให้มีคุณภาพ และมาตรฐานที่ดีให้ความสำคัญกับการศึกษาสิ่งใหม่ในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม กล่าวเผชิญปัญหาแก้ไขปัญหาโดยยึดหลักเหตุผล มีการกำหนดหลักเกณฑ์และขั้นตอนการปฏิบัติงาน

องค์ประกอบที่ 7 ยกย่องและให้เกียรติผู้อื่นประกอบด้วย ยกย่องให้เกียรติผู้อื่นเมื่อมีโอกาสใช้สิทธิของตนเอง และให้เกียรติบุคคลอื่นรับรู้ถึงสิทธิของตนเองในการร่วมมือกับหน่วยงานเพื่อทำกิจกรรมสังคม

องค์ประกอบที่ 8 มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ประกอบด้วยร่วมคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้กับหน่วยงานเมื่อมีโอกาสให้ความสนใจและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับหน่วยงานอะไรก็ตามที่สามารถเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหให้กับหน่วยงานก็พร้อมที่จะทำงานนั้น

องค์ประกอบที่ 9 มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมประกอบด้วย สนใจเข้าร่วมกิจกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมสังคม เมื่อมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกเสียสละ เพื่อผู้อื่นมากขึ้นช่วยให้เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552 : 45) ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ข้อที่ 8 มีจิตสาธารณะ มีดังนี้

1. ตัวชี้วัดที่ 1 ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนมีพฤติกรรมบ่งชี้ 3 พฤติกรรม ดังนี้

1.1 ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู ทำงานด้วยความเต็มใจ

1.2 อาสาทำงานให้ผู้อื่น ด้วยกำลังกาย กำลังใจและกำลังสติปัญญาโดยไม่หวัง

ผลตอบแทน

1.3 แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สินและอื่น ๆ และช่วยแก้ปัญหาหรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น

2. ตัวชี้วัดที่ 2 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม มีพฤติกรรม
 ปงชี้ 3 พฤติกรรม ดังนี้

2.1 ดูแลรักษาสาธารณสมบัติ และสิ่งแวดล้อม ด้วยความเต็มใจ

2.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม

2.3 เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา หรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวม
 ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น

กุหลาบ พงษ์เทพิน (2553 : บทคัดย่อ) ได้แบ่งองค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะดังนี้

1. ด้านช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ทำงานด้วยความเต็มใจ
 2. ด้านอาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา ด้วยความสมัครใจ
 3. ด้านแบ่งปันสิ่งของทรัพย์สินและอื่น ๆ และช่วยเหลือแก้ปัญหาหรือสร้างความสุข
 ให้กับผู้อื่น

4. ด้านการดูแลรักษาสาธารณสมบัติ และสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ
 5. ด้านเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม
 6. ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา หรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวมตาม
 สถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น

เจนต์จุฬา คำดี (2553 : 17) ได้สรุปไว้ว่า จิตสาธารณะแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการรู้คิดหมายถึง การรู้จักใช้สิ่งของส่วนรวมให้มีความคงทนถาวรใช้ได้นาน ๆ
 ไม่นำสิ่งของหรือทรัพย์สินของส่วนรวมมาใช้เพียงผู้เดียว รู้จักแบ่งหรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้
 ประโยชน์จากสมบัติของส่วนรวม ได้แก่ ไม่นำอุปกรณ์กีฬากลับไปเล่นที่บ้าน ไม่นำสีของห้องเรียนกับ
 ไประบายที่บ้าน ไม่ทำลายป้ายคำขวัญต่าง ๆ ที่ติดไว้ของโรงเรียน เป็นต้น

2. ด้านการรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง หมายถึง การแสดงออกของนักเรียนในการ
 รับผิดชอบตามหน้าที่ของตนเอง ได้แก่ การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน หมั่นหาความรู้ มีความประหยัด
 ตรงต่อเวลา มีความอุทิศ ทุ่มเทและเสียสละ เป็นต้น ทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
 อย่างเต็มใจและเต็มความสามารถ การปฏิบัติตามกฎระเบียบของห้องเรียนและโรงเรียน และรู้จักรับ
 อาสาช่วยเหลืองานชุมชนตามกำลังความสามารถที่ตนทำได้ พร้อมทั้งคอยดูแลสอดส่องทรัพย์สินสมบัติ
 ของส่วนรวมไม่ให้เกิดการเสียหาย

3. ด้านการใช้และการดูแลรักษาสมบัติของสังคมส่วนรวมหมายถึงการแสดงออกของนักเรียนในการใช้ และการดูแลรักษาทรัพย์สินของส่วนรวม ได้แก่ หลังเข้าห้องน้ำ ห้องส้วมต้องราดน้ำทำความสะอาดทุกครั้ง ทำความสะอาดห้องน้ำ ห้องเรียนบริเวณรับผิดชอบ ฯลฯ แล้วเก็บอุปกรณ์เข้าที่เดิมอย่างเรียบร้อย ออกจากห้องเรียนทุกครั้งปิดไฟ ปิดพัดลมให้เรียบร้อย และรู้จักใช้สิ่งของส่วนรวมอย่างประหยัด ทะนุถนอม ระมัดระวัง ให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด

เพชรรุ้ง แยมพจนาน (2553 : 20-22) ได้สรุปไว้ว่าจิตสาธารณะแบ่งองค์ประกอบ ออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านการใช้ กำหนดตัวบ่งชี้จาก

1.1 การดูแลรักษาของส่วนรวม รู้จักใช้ของส่วนรวมแล้วเก็บเข้าที่ได้ ตัวบ่งชี้ดังนี้

- 1.1.1 นักเรียนทำความสะอาดและเก็บอุปกรณ์ของห้องเข้าที่เมื่อใช้เสร็จแล้ว
- 1.1.2 นักเรียนเก็บอุปกรณ์การเรียนอื่น ๆ ของส่วนรวมเข้าที่เดิมหลังจากใช้เสร็จเรียบร้อยแล้ว
- 1.1.3 นักเรียนเก็บหนังสือที่เป็นสมบัติของห้องไว้ที่เดิมเมื่อใช้เสร็จเรียบร้อยแล้ว
- 1.1.4 นักเรียนปิดไฟปิดพัดลม และหน้าต่างของห้องเรียนหลังจากเลิกเรียนแล้ว
- 1.1.5 นักเรียนหยิบอุปกรณ์ของห้องไปใช้แล้วเก็บคืนที่เดิมอย่างเรียบร้อย
- 1.1.6 นักเรียนเก็บอุปกรณ์กีฬาให้เป็นระเบียบหลังจากเลิกใช้แล้วเก็บเข้าที่เดิม
- 1.2 ลักษณะการใช้ของส่วนรวมรู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดและทะนุถนอมได้ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1.2.1 นักเรียนใช้สีน้ำของห้องอย่างประหยัด ผสมสีน้ำให้เพียงพอกับการใช้งาน

1.2.2 นักเรียนใช้อุปกรณ์และวัสดุต่าง ๆ ของห้องอย่างประหยัดใช้อย่างทะนุถนอม เพื่อให้อุปกรณ์เกิดความคงทนใช้ได้นาน

1.2.3 นักเรียนนั่งเก้าอี้ในท่าที่ถูกต้องสุภาพ และไม่โยกเก้าอี้ไปมา

1.2.4 นักเรียนใช้คอมพิวเตอร์อย่างถูกวิธี

2. องค์ประกอบด้านการถือเป็นหน้าที่ กำหนดตัวบ่งชี้จาก

2.1 การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวม ได้ตัวบ่งชี้ดังนี้

2.1.1 นักเรียนทำหน้าที่เวรรักษาความสะอาดตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเคร่งครัด

2.1.2 นักเรียนทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนตามที่กำหนด

- 2.1.3 นักเรียนดูแลห้องสมุดหรือห้องปฏิบัติการอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย
 - 2.2 การรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม ได้ตัวบ่งชี้ ดังนี้
 - 2.2.1 นักเรียนรับอาสาหน้าขยะในถังของห้องไปทิ้ง
 - 2.2.2 นักเรียนรับอาสาในการเก็บกระดาษในห้องเรียน
 - 2.2.3 นักเรียนรับอาสาลบกระดานดำ และปิดหน้าต่างหลังจากเลิกเรียนแล้ว
 - 2.2.4 นักเรียนรับอาสาทำงานในเรื่องที่ตนถนัด และมีความสามารถเฉพาะตัว
 - 2.2.5 นักเรียนรับอาสาแจกเอกสารของครูให้เพื่อนๆ
 - 2.2.6 นักเรียนรับอาสารวบรวมแบบฝึกหัดไปส่งครู
 - 2.2.7 นักเรียนรับอาสาช่วยครูแจกอาหารกลางวัน
 - 3. องค์ประกอบด้านการเคารพสิทธิ กำหนดตัวบ่งชี้จาก
 - 3.1 การไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตน ได้ตัวบ่งชี้ ดังนี้
 - 3.1.1 นักเรียนไม่นำอุปกรณ์สิ่งของที่เป็นของส่วนรวมของห้องเรียน ไว้ใช้กับตนเอง หรือเก็บไว้ใช้เป็นส่วนตัว
 - 3.1.2 นักเรียนไม่นำอุปกรณ์ในการเรียนที่เป็นของส่วนรวมกลับไปใช้ที่บ้าน
 - 3.1.3 นักเรียนไม่นำอุปกรณ์กีฬาของส่วนรวมกับไปเล่นที่บ้าน
 - 3.1.4 นักเรียนไม่เก็บหนังสือนอกเวลาของห้องมาไว้ที่ตน
 - 3.2 เปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรวม
 - 3.2.1 นักเรียนแบ่งปันและเปิดโอกาสให้เพื่อนใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน
 - 3.2.2 นักเรียนแบ่งปันของส่วนรวมของห้องให้เพื่อนได้ใช้
 - 3.2.3 นักเรียนเปิดโอกาสให้เพื่อนได้ใช้อุปกรณ์กีฬา
 - 3.2.4 นักเรียนแบ่งปันให้เพื่อนๆ ได้ใช้หนังสือนอกเวลาของห้องเรียน
 - 3.2.5 นักเรียนหยิบกระดาษมาใช้ตามจำนวนที่กำหนดให้เท่านั้น
 - 3.2.6 นักเรียนให้เพื่อนยืมหนังสือไปอ่าน
- ชูศิลป์ นาราหนองแวง (2554 : 25-26) ได้จัดองค์ประกอบจิตสาธารณะเป็น 3 องค์ประกอบ ดังนี้
- องค์ประกอบที่ 1 การเข้าร่วมหรือปฏิบัติกิจกรรมที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม ทั้งในกลุ่มของตน ในชุมชนและสังคม โดยพิจารณาจากตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน
 - 1.1 เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในโรงเรียน
 - 1.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกโรงเรียน
2. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม
 - 2.1 เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด
 - 2.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในระดับจังหวัด

องค์ประกอบที่ 2 การดูแลรักษาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นของสาธารณะสมบัติอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยร่างกาย สติปัญญา โดยพิจารณาจากตัวบ่งชี้

1. ดูแลรักษาสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน
 - 1.1 ดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สุขภัณฑ์ในห้องน้ำ ห้องส้วม อุปกรณ์การทำความสะอาดต่าง ๆ
 - 1.2 ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในบริเวณโรงเรียน
2. ดูแลรักษาสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนและสังคม
 - 2.1 ดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในบ้าน ตำบล อำเภอ
 - 2.2 ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด

องค์ประกอบที่ 3 ช่วยเหลือแบ่งปัน อาสาสมัครแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้กับผู้อื่นหรือสังคมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน โดยพิจารณาจากตัวบ่งชี้

1. ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ และพึงพอใจโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนพิจารณาจาก
 - 1.1 ช่วยพ่อแม่ผู้ปกครองทำงานด้วยความเต็มใจ
 - 1.2 อาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจและกำลังสติปัญญาด้วยความสมัครใจ
2. ร่วมแก้ปัญหาหรือ ร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวมตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นพิจารณาจาก
 - 2.1 แบ่งปันสิ่งของทรัพย์สินและอื่น ๆ
 - 2.2 ช่วยแก้ปัญหาหรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น

วารุณี วงศ์วิรุฬห์รักษ์ (2554 : บทคัดย่อ) ได้แบ่งองค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะ ดังนี้

1. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

2. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้

สมหมาย วิเศษชู (2554 : บทคัดย่อ) ได้แบ่งองค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะดังนี้

1. การแบ่งปันสิ่งของทรัพย์สินและอื่น ๆ และช่วยแก้ปัญหา หรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น

2. การอาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญาโดยไม่หวัง

ผลตอบแทน

3. การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ และสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ

4. การเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวม ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยความกระตือรือร้น

5. การช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ทำงานด้วยความเต็มใจ

6. การเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม

ธีระพงษ์ มุ่งชู (2558 : 5-6) ได้สรุปแบ่งองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของคุณลักษณะด้านจิตสาธารณะของนักเรียนดังนี้

1. ด้านการหลีกเลี่ยงการกระทำที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมมี 3 องค์ประกอบย่อย ดังนี้

1.1 การดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวมในโรงเรียน

1.2 การใช้สมบัติส่วนรวมในโรงเรียนอย่างประหยัด และทะนุถนอม

1.3 การดูแลรักษา และการใช้สมบัติส่วนรวมของชุมชน

2. ด้านการถือเป็นที่ในการดูแลรักษาสมบัติส่วนรวม มี 2 องค์ประกอบย่อย ดังนี้

2.1 การปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการดูแลสมบัติของส่วนรวม

2.2 การอาสาเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อส่วนรวม

3. ด้านการเคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้สมบัติส่วนรวมองค์ประกอบย่อย ดังนี้

3.1 การไม่ยึดครองสมบัติส่วนรมนั้นมาเป็นของตน

3.2 การแบ่งปันหรือการเปิดโอกาสให้ผู้อื่น ได้ใช้สมบัติส่วนรวมในโรงเรียน

2.3.4 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ หรือจิตอาสา หรือจิตสำนึกของสังคม อยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ดังนี้ (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม : 2550)

1. ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทางสังคมเป็นภาวะที่ลึกซึ้งกว่าภาวะทางกายภาพเพียงประการเดียว เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกล่า และสะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่ พ่อแม่ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง บุคคลทั่วไป จึงถึงระดับองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนารวมทั้งภาวะแวดล้อม

2. ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคล ในการพิจารณาตัดสินคุณค่า ความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติโดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้จาก การเรียนรู้ การมองเห็น การคิดและนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝน และสะสมสำนึกเหล่านั้น

การมีจิตสาธารณะ เป็นสิ่งที่เกิดจากจิตใจตามธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะบังคับให้เกิดได้ แต่สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมก็ย่อมที่จะส่งผลกระทบต่อเกิดการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของพลเมือง โดยปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ ประกอบด้วย

1. สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อจิตสำนึกของบุคคล

2. กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น กระบวนการศึกษากระบวนการทางสังคมและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม พลเมืองจึงต้องมียุทธศาสตร์และความสามารถในการแสวงหาความรู้ ต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ส่งสมผู้คนในสังคมอย่างรอบด้านและต่อเนื่อง โดยมีขั้นตอนคือ การรับรู้ สนใจ ไตร่ตรอง ทดลอง การสร้างสำนึกจึงต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์เงื่อนไข และขั้นตอนต่าง ๆ จินตนาการเป็นพลังของมนุษย์ที่จะดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี แต่จินตนาการอย่างเดียวอาจไม่พอ ต้องอาศัยสติปัญญาความรู้ในการแก้ปัญหา และกำหนดทิศทางข้างหน้า ดังนั้นผู้ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองจึงสามารถไตร่ตรองหาเหตุผลและทำความเข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วก็จะเห็นความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนั้นต่อไปและอาจนำไปสัมพันธ์กับเรื่องอื่นๆ

3. การที่บุคคลในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะเกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียวหนึ่งหรือเกิดควบคู่กัน เพราะทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันจิตสำนึกที่มาจากภายนอกเกิดขึ้นจากธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคลแล้วกลายเป็นจิตสำนึกโดยธรรมชาติและมักไม่รู้ตัว แต่จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นการคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคลในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม บุคคลละลี้รู้ตนเองเป็นอย่างดีเป็นสำนึกที่สร้างเองระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน การพัฒนาจิตสำนึกต้องกระทำควบคู่กันไป ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก จากเอกสารที่เกี่ยวข้องมีการกล่าวถึง จิตสาธารณะโดยภาพรวมของพลเมือง ในด้านการทำสังคมให้เข้มแข็ง เพื่อนำไปพัฒนาประเทศ จิตสาธารณะมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาบุคคลและมีความสำคัญต่อสังคมด้วย

2.3.5 แนวทางการพัฒนาจิตสาธารณะ

ได้มีผู้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาจิตสาธารณะไว้ ดังนี้

กิตติพงษ์ แดงเสริมสิริ (2552 : 24 - 25) กล่าวถึงการสร้างจิตสาธารณะ 3 ประการ คือ

1. การหล่อหลอม โดยผ่านกลไกการเลี้ยงดูหรือการทำให้เห็นเป็นแบบอย่างของครอบครัวจะเป็นทั้งต้นแบบ และภาพสะท้อนการแสดงออกของจิตสาธารณะที่สำคัญของเยาวชนได้อย่างชัดเจน
2. การเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการที่สั่งสมจากการเรียนรู้ประจำวัน การรับรู้รูปแบบที่เพิ่มความถี่ และตัวอย่างความรู้สึกเชิงคุณค่าที่สื่อสารและส่งผลสะท้อนกลับในความรู้สึกด้านบวกอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ ลักษณะความรู้ที่สร้างความคิด เช่น การคิดแบบเชื่อมโยง การคิดแบบมนทัศน์ และการคิดแบบองค์รวม เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการพัฒนาจิตสาธารณะในด้านการเรียนรู้
3. การจัดการสภาพแวดล้อม สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อ และการแสดงออกด้านพฤติกรรม เช่น โรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา โดยอาจารย์ ผู้สอนเล่าเรื่องสอดแทรกพฤติกรรมเชิงบวกต่อการแสดงออกในการทุกครั้งไป นักเรียนกลุ่มจอตกรณในที่สาธารณะ นักเรียนถึงจะรู้สึกถึงผู้อื่นในขณะที่จอตกรณใหญ่ เมื่อเห็นตัวอย่างของการจอตกรณที่คำนึงถึงผู้อื่นก็มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมไปด้วยเช่นกัน

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2550 : 90) ได้เสนอวิธีการสอนที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยมซึ่งนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตสาธารณะ ได้ดังนี้

1. การเล่านิทาน เป็นการสอนที่ใช้นิทานเป็นสื่อ ซึ่งครูอาจใช้สื่ออื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น หุ่น ภาพ แผ่นป้ายสำสี และการ์ตูน เป็นต้น

2. การเล่นเกม เกมเป็นการเล่นภายใต้กติกาที่กำหนด โดยมีจุดมุ่งหมายของการเล่น โดยทั่วไป แล้วจะมีการแข่งขันเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ตื่นเต้นเกมที่ควรนำมาใช้ฝึกที่เกี่ยวข้องกับ จิตสาธารณะ

3. การใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนโดยใช้เรื่อง ที่คัดสรรมาหรือเขียนขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ ศึกษา โดยมีประเด็นคำถามให้ผู้เรียนฝึกคิดวิเคราะห์ อภิปรายและแก้ปัญหา เรื่องที่เลือกมาใช้ควร เป็นเรื่องที่คล้ายความจริง

4. การใช้บทบาทสมมติ เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นตัวละครในสถานที่สมมติ เช่น การให้นักเรียนแสดงเป็นเทวดาพิทักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนหรือแสดงเป็นผู้มีคุณธรรมในการ ช่วยเหลือผู้ยากไร้

5. การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กันในสถานการณ์ ที่จำลองจากสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความเป็นจริงของสถานการณ์นั้น เช่น การใช้ สถานการณ์จำลองจากเหตุการณ์การเข้าไปช่วยเหลือผู้คนที่โดนสึนามิถล่มในภาคใต้ของไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ ทิศนา ขัมมณี (2550 : 69 - 74) ได้เสนอวิธีการจัดการเรียนรู้ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตสาธารณะ ได้แก่

1. การเล่าประกอบสื่อต่าง ๆ โดยเนื้อหานิทานจะต้องเหมาะสมกับระดับผู้เรียน และ เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

2. การเล่นเกม โดยเกมที่นำมาใช้นั้นจะต้องเกี่ยวกับการฝึกจิตสาธารณะ เช่น เกม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ ความอดทน การมีน้ำใจนักกีฬาการให้อภัยและการเคารพสิทธิผู้อื่น เป็นต้น

3. การใช้กรณีตัวอย่าง เช่น ข่าว หรือ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ โดยตั้งประเด็นคำถามให้ผู้เรียนฝึกคิด วิเคราะห์ อภิปรายและแก้ปัญหา เป็นต้น

4. การใช้บทบาท สมมุติ

5. การใช้สถานการณ์จำลอง

6. การสอนโดยใช้กระบวนการและกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ Clark (1999, P 178; อ้างถึงใน กนิษฐา นิทัศน์พัฒนา และคณะ, 2541 : 35) เสนอแนวคิดในการพัฒนาความเป็นพลเมือง และจิตสาธารณะของนักเรียนว่ามีใช้การพัฒนาความรู้หรือทักษะทางความคิดเท่านั้น แต่ต้องมุ่งไปในการพัฒนาทักษะ การมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง ซึ่งประกอบทักษะดังนี้

- 1) การมีอิทธิพลต่อนโยบาย
- 2) การปฏิบัติตนให้เป็นผู้ตัดสินใจหลัก และผู้จัดทำนโยบาย
- 3) การสร้างความร่วมมือต่อรอง ประนีประนอม และแสวงหาข้อตกลงร่วมกัน
- 4) การจัดการความขัดแย้ง

นอกจากนี้ Clark ได้เสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองอันจะนำไปสู่การพัฒนาความเป็นพลเมืองและจิตสาธารณะของนักเรียน ดังนี้

1) การตรวจสอบ การปกครองและผู้ปกครอง ได้แก่ การนำเสนอความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชน การศึกษาวิจัย ในชุมชนการรายงานและการสะท้อนความคิดเห็นผ่านประสบการณ์ของตนเอง

2) การเข้าไปมีอิทธิพลต่อการปกครองและผู้บริหาร ได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองทั้งในห้องเรียน และโรงเรียนของตนเอง การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมจำลองบทบาทของผู้บริหารและองค์กรทางสังคมต่างๆ สังเกตการทำงานของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรทางสังคมต่างๆ เพื่อแสดงการสนับสนุน ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานสาธารณะ เสนอกิจกรรมในโรงเรียนและในชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงโดยตรงกับชีวิตความเป็นพลเมือง การเมือง และผู้บริหารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทย และพลโลก ในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูผู้สอน ครูประจำชั้น ผู้ปกครอง และชุมชน ต้องร่วมมือการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง จึงต้องพิจารณาถึงกิจกรรมต่างๆ ที่สถานศึกษากำหนดให้จัดขึ้นแล้วส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ซึ่งอาจดำเนินการพัฒนาด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2553 : 70)

1. บูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ
2. จัดในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
3. จัดโครงการเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์
4. ปลุกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยสอดแทรกในกิจวัตรประจำวัน

โดยสรุป แนวปฏิบัติในการพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะนั้น สามารถพัฒนาได้หลายแนวทาง

- 1) การสอดแทรกในการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา คือ การจัดการเรียนการสอนที่ บูรณาการโดยสอดแทรก การมีจิตสาธารณะในรายวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรสถานศึกษา
- 2) การจัดทำโครงการกิจกรรมพัฒนาจิตสาธารณะ คือ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมในการ พัฒนาการมีจิตสาธารณะของนักเรียน มีการกำหนดเป้าหมาย และนโยบาย สร้างความสัมพันธ์ ระหว่างโรงเรียนและชุมชน

2.4 เอกสารเกี่ยวกับการมีสำนึกความเป็นไทย

2.4.1 ความหมายของสำนึก

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2530 : 81-82) ได้ให้คำนิยาม ความสำนึก (Consciousness) หมายถึง ความรู้สึกในการกระทำ หรือการมีตัวตนทางสังคมวิทยา หมายถึง การรู้ตัวว่าตัวเองมีอยู่ (Self-Consciousness) หรือมีคนอื่นอยู่ด้วยและตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น (Social or Group Consciousness) ความสำนึกในทางสังคม (Social Consciousness) หรือความสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) คือ การรู้และคำนึงถึงสิ่งที่เป็นส่วนรวมร่วมกัน และผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มเดียวกับตน การกำหนดกลุ่มสังคม หรือ การกำหนดกลุ่มสาธารณะ ด้วยเกณฑ์ต่าง ๆ กัน ทำให้เกิดความสำนึกในกลุ่มต่างชนิดกัน เช่น ความสำนึกทางเชื้อชาติ (Racial Consciousness) หรือความสำนึกทางชาติพันธุ์ (Ethnic Consciousness) หรือความสำนึกทางชนชั้น (Class-Consciousness) ซึ่งมีสาระหลักเดียวกัน คือ บุคคลมีความรู้สึกคำนึงถึงการมีอยู่ของกลุ่ม แต่ละประเภทนั้น และตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่ม หนึ่งที่เปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นที่อยู่ในประเภทเดียวกัน ความตระหนักสำนึกนี้จะมีอิทธิพลต่อการ กระทำของบุคคลที่มีต่อสมาชิกของกลุ่มเดียวกันและกลุ่มอื่นที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย

Pornsak (1967 : 220) ได้กล่าวว่า ความสำนึกเป็นผลมาจากการประเมินค่าการเห็น ความสำคัญอันเป็นสิ่งที่ได้จากทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็น ความสนใจซึ่งความสำนึกนี้มี

ความหมายใกล้เคียงกับความเชื่อ เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนมีอยู่นั้นก็จะอยู่ในเพียงความทรงจำ ไม่มีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมาแต่หากมีการประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อคนนั้นแสดงว่าความสำนึกขึ้นแล้ว ซึ่งอาจเป็นไปได้ในลักษณะที่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ชอบ ไม่ชอบ ดี ไม่ดี เป็นต้น

Barba (1964 : 127) กล่าวถึงความสำนึกว่า ความสำนึก หมายถึง ภาพในใจของบุคคลที่กลายเป็นความรู้สึกของแต่ละคนที่มีต่อเรื่องราวของตนเองสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเรื่องง่ายๆ และสลับซับซ้อน

Koffa K. (1984 : 212) ให้ความหมายของความสำนึกว่าเหมือนกับความตระหนัก หมายถึง สภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด และความปรารถนาต่างๆ โดยเกิดขึ้นจากการที่มีการเรียนรู้ เกี่ยวกับ

1. ความรู้สึก การรับรู้เกี่ยวกับสติปัญญา และการทำงานของร่างกายในด้านต่างๆ
2. ความรู้สึก และการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ รอบๆ ตัว
3. ความรู้สึกและการรับรู้เกี่ยวกับตนเองในฐานะบุคคลหนึ่ง

จากความหมายที่หน่วยงานและนักวิชาการให้ไว้ จึงสรุปได้ว่า ความสำนึก หมายถึง ผลจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญ อันเป็นสิ่งที่ได้จากทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็นความสนใจ เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ของบุคคลที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดสำคัญแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อตนเอง ซึ่งอาจเป็นไปได้ในลักษณะเห็นด้วย ไม่เห็น ชอบ ไม่ชอบ ดี ไม่ดี เป็นต้น

2.4.2 ลำดับขั้นในการเกิดสำนึก

Bloom (1971 : 228-230) อธิบายไว้ว่า การที่บุคคลจะมีสำนึกเกี่ยวกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ หรือไม่ ขึ้นกับบุคคลนั้น มีความเชื่อ มีการยอมรับ แล้วมีการประเมินค่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์นั้นๆ ได้มากหรือน้อยเพียงใด โดยขบวนการที่จะนำไปสู่การมีทัศนคติที่ดี รวมทั้งการเกิดสำนึกในเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ได้นั้น มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นของการรับรู้สิ่งเร้า ได้แก่ การที่บุคคลสามารถรู้จักสิ่งเร้าและยอมรับสิ่งเร้านั้นพร้อมทั้งให้ความสนใจต่อสิ่งเร้านั้น

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นตอนการตอบสนอง เมื่อบุคคลเกิดความสนใจและเกิดเจตคติที่ดีต่อสิ่งเร้านั้น ก็จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า ได้แก่ การพยายามรับสิ่งเร้า และเกิดการตอบสนองหรือเกิดความพอใจต่อสิ่งเร้านั้น

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นของการเกิดคุณค่า เมื่อเกิดการตอบสนองต่อสิ่งเร้าโดยมีเจตคติที่ดี ก็จะเกิดความสำนึกในคุณค่า ความชื่นชอบและความผูกพันในคุณค่าของสิ่งเร้านั้น

ขั้นที่ 4 เป็นขั้นของการจัดระบบคุณค่า โดยการจัดลำดับคุณค่าของสิ่งเร้าเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติ และเชื่อถือต่อไป

ขั้นที่ 5 เป็นขั้นตอนการสร้างลักษณะนิสัย เมื่อบุคคลเห็นคุณค่าก็จะดำเนินการตามรอยคุณค่านั้นๆ นำมาประพฤติดจนเป็นนิสัย

ซึ่งความสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ทางจิต ซึ่งเกิดก่อนการเกิดพฤติกรรมโดยมีลำดับและองค์ประกอบ ดังนี้ (Bloom, 1971 อ้างใน วรณโณ ภักดี, 2530)

1) การรู้ (Cognition) แบ่งโครงสร้างออกเป็น 6 ระดับ ดังนี้

1.1) ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะและเรื่องทั่วไป การระลึกถึงวิธีการและกระบวนการหรือระลึกถึงแผนโครงสร้างหรือสถานการณ์

1.2) ความเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง ประเภทของการเข้าใจหรือการวัดความเข้าใจ ซึ่งแต่ละคนรู้ว่าควนสื่อความหมายอะไรและใช้เนื้อหาหรือความคิดอะไรมาสื่อความหมาย อาจไม่ต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาอื่นทั้งเรื่องก็ได้

1.3) การประยุกต์ (Application) หมายถึง การใช้ความเป็นนามธรรมในสถานการณ์รูปธรรมบางอย่าง ความเป็นนามธรรมนี้อาจอยู่ในรูปความคิดต่างๆ ไปกฎของกระบวนการหรือวิธีการสรุป ความเป็นนามธรรม อาจจะเป็นหลักเทคนิค ความคิด ทฤษฎีที่ต้องจำและประยุกต์ใช้

1.4) การวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง การจำแนกสื่อความหมายไปสู่หน่วยย่อย ๆ เพื่อให้ลำดับขั้นตอนของความคิดเห็นที่แสดงออกอย่างชัดเจน โดยชี้ให้เห็นว่า การสื่อความหมายจัดเรียงเรียงได้อย่างมีวิธีการ

1.5) การสังเคราะห์ (Synthesis) หมายถึง การนำหน่วยต่าง ๆ หรือส่วนต่าง ๆ มาประกอบเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการนำองค์ประกอบหรือหน่วยต่างๆ มาจัดเรียงและรวบรวมเป็นแบบแผนหรือโครงสร้างที่ไม่ได้เป็นมาก่อน

1.6) การประเมิน (Evaluation) หมายถึง การตัดสินเกี่ยวกับคุณค่าของเนื้อหาและวิธีการเพื่อจุดมุ่งหมายที่กำหนดทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพภายใต้ขอบเขตเนื้อหาและวิธีการให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานจะถูกกำหนดโดยผู้ประเมินนั้นๆ

2) ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection) แบ่งโครงสร้างออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

2.1) การรับ (การตั้งใจ) (Receiving or Attending) คือ ความรู้สึกไวต่อปรากฏการณ์หรือสิ่งเร้าบางอย่างที่มีอยู่ นั่นคือ ความตั้งใจหรือแสดงความสนใจ ซึ่งเป็นขั้นแรกและขั้นสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล

2.2) การตอบสนอง (Acquiescence in Responding) คือ “ความเชื่อฟัง” ซึ่งเป็นทั้งการยินยอมที่แสดงออกโดยเปิดเผยหรือการยอมรับอย่างเงียบในขั้นเริ่มต้นของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง และสิ่งเร้าที่พฤติกรรมเป็นเรื่องที่ยังไม่ตกลงกันโดยทั่วไป ดังนั้น “การยอมรับ” เป็นคำศัพท์ที่เหมาะสมกว่าความเชื่อฟัง เนื่องจาก มีปฏิกริยาเพื่อสนองตอบอยู่มากกว่าและมีความหมายในเชิงการต่อต้านหรือยอมแพ้อย่างไม่ตั้งใจอยู่น้อยกว่า

2.3) การให้คุณค่า (Valuing) หมายความว่า วัตถุ ปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมที่มีค่า การมีกรอบแห่งความคิดเชิงนามธรรมของคุณค่า เป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาที่คุณค่าหรือตีราคา ผลผลิตทางสังคมที่เข้ามาอยู่ในตัวบุคคลที่ได้รับการยอมรับอย่างช้าๆ และในที่สุดก็ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของเขา ซึ่งจะต้องมีความสอดคล้องและคงที่พอที่จะนำมาเป็นลักษณะของความเชื่อหรือทัศนคติ การให้คุณค่าแบบนี้ไม่ได้มุ่งที่ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่า แต่มุ่งสิ่งที่อยู่ภายในตัวบุคคล เช่น การให้คุณค่านั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการจงใจไม่ใช่ด้วยความพึงปรารถนาที่จะยินยอมหรือเชื่อฟัง แต่เป็นการยินยอมของแต่ละบุคคลต่อคุณค่าบางอย่างที่เสนอแนะให้เกิดพฤติกรรม

2.4) การจัดระบบ (System) คือ การจัดคุณค่าให้เป็นระบบ กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าและการสร้างจุดเด่นและจุดร่วมทั่วไป การจัดระบบนี้มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป และถูกเปลี่ยนแปลงตามคุณค่าใหม่ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดระบบตามจุดมุ่งหมาย

2.5) การสร้างลักษณะโดยคุณค่าเดี่ยวหรือคุณค่าซับซ้อน (Characterization by Value of Value Complex) เนื่องจากคุณค่ามีตำแหน่งอยู่ในตัวแต่ละบุคคลตามลำดับต่าง ๆ ซึ่งได้รับการจัดประเภทของระบบที่มีความสอดคล้องกันภายใน ซึ่งระบบแห่งความสอดคล้องภายในนี้ได้ควบคุม ความประพฤติของแต่ละบุคคลนานพอที่บุคคลนั้นจะประพฤติตามแบบแผนของระบบคุณค่าที่บุคคลนั้นมีอยู่ การกระตุ้นพฤติกรรมใดๆ จะไม่สามารถจัดระบบภายในตัวเอง

อย่างมีความสอดคล้องไม่ได้ไร้อารมณ์หรือมีผลอีกต่อไป นอกจากบุคคลนั้นจะถูกข่มขู่หรือถูกทำร้ายจากภายนอก

จากการศึกษาองค์ประกอบ สรุปได้ว่า ความสำคัญของบุคคลเป็นสภาวะจิตใจก่อนการแสดงพฤติกรรมทางกายภาพของบุคคล ความสำคัญไม่ใช่พฤติกรรมและการมีสำนึกที่ดีและการมีสำนึกที่ดีต่อสิ่งหนึ่งจะไม่ทำให้คนต้องแสดงออกตามสำนึกเสมอไป เพราะพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์เป็นผลมาจากทัศนคติ บรรทัดฐานของสังคมและผลที่คาดว่าจะได้รับจากการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ

2.4.3 ความหมายของความเป็นไทย

จากการสำรวจนิยามความหมายจากเอกสารและนักวิชาการได้อธิบายเกี่ยวกับ ความเป็นไทยไว้ดังนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้อธิบายถึง หน้าที่ของปวงชนชาวไทย ในหมวด 4 มาตรา 50 โดยระบุว่า บุคคลมีหน้าที่ พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

วิระ อัมพันธ์ (2551) ได้อธิบายถึง ความเป็นไทย ว่าหมายถึง ผลรวมขององค์ประกอบ 4 อย่าง ที่แสดงถึงลักษณะเด่นของไทย ได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรม จะแบ่งแยกมิได้ โดยกล่าวถึงองค์ประกอบ ไว้ดังนี้

1) ชาติ กล่าวคือ ผลรวมของประชาชน พลเมืองที่มีลักษณะนิสัยใจคอคล้ายคลึงกัน มาตั้งแต่โบราณกาลมารวมหมู่ ดินรนต่อสู้อุปสรรคมาด้วยกัน สืบเลือดเนื้อเชื้อไขเดียวกัน ผูกไมตรีเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนต่างเผ่าพันธุ์ ต่างถิ่นกำเนิดลูกหลานเหลนอยู่รวมแผ่นดิน มีจิตใจตรงกัน เรียกว่า คนไทย

2) ศาสนา กล่าวถึง ผู้คนที่ประกอบกันเป็นชาติไทยต่างก็นับถือศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจ มีศูนย์รวมใจคนไทยให้ผูกพันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

3) พระมหากษัตริย์ กล่าวคือ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำสูงสุดสืบทอดมาแต่โบราณกาลด้วยการยอมรับนับถือ เคารพ ยกย่อง ของปวงชนชาวไทย และทรงอยู่ในฐานะประมุขของประเทศ

4) วัฒนธรรม กล่าวถึง การเป็นตัวอย่างของกันและกัน และดำเนินชีวิตในแนวเดียวกัน โดยรักษาฟื้นฟู ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงผลของความศรัทธา เชื่อถือในคุณค่าของชีวิตใน

ลักษณะสิ่งใดถูกควรปฏิบัติ สิ่งใดพึงละเว้น เพื่อให้การกระทำหรือการแสดงออกที่ดงามในอดีตดำรงคงอยู่เป็นหลักปฏิบัติเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบันและมีการสะสม ถ่ายทอดสื่อต่อถึงอนาคตโดยไม่ขาดตอน

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ความเป็นไทยนั้น จะประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรม จะแบ่งแยกมิได้ ซึ่งจะแสดงถึงลักษณะเด่นชัดและยึดถือร่วมกัน แม้จะเป็นกลุ่มคนที่ต่างเผ่าพันธุ์แต่ก็มีสำนึกในชาติ นับถือศาสนา และเคารพ ยกย่ององค์พระมหากษัตริย์ อันเป็นศูนย์รวมจิตใจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งต้องสืบทอดวัฒนธรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของชาติไทยต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด อาจสรุปได้ว่า สำนึกความเป็นไทย หมายถึง สภาวะจิตใจของบุคคล ก่อนการแสดงพฤติกรรมทางกายของบุคคล อันเป็นผลมาจากการให้คุณค่า การเห็นความสำคัญ ความเชื่อ ค่านิยม โดยเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ของตนแล้วประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดสำคัญแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อตนเอง ใน 4 องค์ประกอบได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรม จะแบ่งแยกกันมิได้ รวมทั้งต้องสืบทอดวัฒนธรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของชาติไทยต่อไป

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยในประเทศ

การประเมินโครงการส่งเสริมนักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะและสำนึกความเป็นไทยของโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า ปีการศึกษา 2564 มีงานการศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

พิริยา นิลมาต (2550 : 72-73) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมจริยธรรม ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความกตัญญูกตเวทิตา ด้านความฉลาดทางอารมณ์ ด้านพฤติกรรมการสอนของครู และด้านการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับจิตสำนึกสาธารณะ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กมล จิตรแข็ง (2551 : บทคัดย่อ) ได้ดำเนินการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนบ้านยางแดง ปีการศึกษา 2550-2551 เพื่อเปรียบเทียบ

ความแตกต่างของคุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ระหว่างก่อนและหลังดำเนินการตามโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน โรงเรียนวิถิพุทธ และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของครูผู้สอนและผู้ปกครองที่มีต่อโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธ ผลการวิจัยพบว่าหลังดำเนินงานตามโครงการ นักเรียนมีคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรมโดยรวม และรายด้านทั้ง 3 ด้าน คือ การรักษาศีล การปฏิบัติสมาธิ และการสร้างปัญญา อยู่ในระดับพอใจมาก ผลการศึกษาความเห็นของผู้ปกครอง อยู่ในระดับพอใจมาก และผู้ปกครองมีความคิดเห็นในเรื่องนี้แตกต่างเล็กน้อย ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรมตามการรับรู้ของนักเรียนและการรับรู้ของครูผู้สอน ระหว่างก่อนกับหลังดำเนินการตามโครงการ พบว่าปีการศึกษา 2550 นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1-2 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ปีการศึกษา 2551 นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 หลังดำเนินการตามโครงการ นักเรียนมีคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 3 ด้าน คือ การรักษาศีล การปฏิบัติสมาธิ และการสร้างปัญญา สูงกว่าก่อนดำเนินการตามโครงการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) ผลการศึกษาความพึงพอใจของครูผู้สอนและผู้ปกครองที่มีต่อโครงการในปี 2550 โดยรวมอยู่ในระดับมากและความคิดเห็นของครูผู้สอนและผู้ปกครองในทุกเรื่องแตกต่างกันน้อย ปีการศึกษา 2551 หลังดำเนินการตามโครงการ ครูผู้สอนและผู้ปกครองมีความพึงพอใจมากที่สุด และความคิดเห็นของครูผู้สอนและผู้ปกครองในทุกเรื่องแตกต่างกันน้อย

ธงชัย ค้อโนนแดง (2551 : บทคัดย่อ) ได้ดำเนินการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนเจริญวิทยา อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี จากการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนเจริญวิทยา โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ด้านบริบทของโครงการมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านกระทบ ด้านผลผลิต ด้านกระบวนการ และด้านปัจจัยเบื้องต้น ตามลำดับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

1. ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ของโรงเรียนเจริญวิทยา ด้านบริบทของโครงการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ความสอดคล้องของโครงการกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน รองลงมา คือ ความสอดคล้องของโครงการกับนโยบายของโรงเรียน โครงการมีความเหมาะสมกับสภาพความต้องการของนักเรียน โรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และชุมชน และ

โครงการมีความเหมาะสมกับบทบาท และหน้าที่ของโรงเรียน และโครงการมีความสอดคล้องกับสภาพชุมชน ตามลำดับ

2. ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนเจริญวิทยา ด้านปัจจัยเบื้องต้น โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ระบบการบริหารภายในโรงเรียนเอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรม รองลงมา คือ สถานที่ดำเนินโครงการเพียงพอและเหมาะสม และวิทยากร มีความรู้ และความสามารถเหมาะสมตามลำดับ

3. ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนเจริญวิทยา ด้านกระบวนการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานตามโครงการชัดเจน รองลงมา คือ การประชุมวางแผน การดำเนินกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมการแสดงตนเป็นพุทธมามกะกิจกรรมครูพระสอนวิชาพระพุทธศาสนา กิจกรรมการจัดนิทรรศการวันสำคัญทางศาสนาและมีการนำผลประเมินมาปรับปรุงการปฏิบัติงาน ตามลำดับ

4. ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนเจริญวิทยาด้านผลผลิต โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก จะอยู่ในด้านการปลอดยาเสพติดทั้งหมดกล่าวคือ นักเรียนไม่สนับสนุนหรือเปิดโอกาสให้มีการเสพหรือค้าสิ่งเสพติด ให้โทษในสถานที่ของตนมากที่สุด รองลงมา คือ นักเรียนไม่เสพ สิ่งเสพติดให้โทษ และไม่เกี่ยวข้องกับการค้าสิ่งเสพติดให้โทษ ตามลำดับ

5. ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนเจริญวิทยาด้านผลกระทบของโครงการที่ส่งผลถึงกลุ่มตัวอย่าง โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า นักเรียนแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิต์ (ผลกระทบต่อผู้ปกครอง) มากที่สุด รองลงมา คือ สติการไม่ส่งงานของนักเรียนลดลงและสติการลงโทษนักเรียนที่กระทำความผิดน้อยลง (ผลกระทบต่อนักเรียน) และการใช้งบประมาณด้านการจัดซื้อวัสดุสิ้นเปลืองของโรงเรียนลดน้อยลง (ผลกระทบต่อโรงเรียน) ตามลำดับ

ประดาบชัย ตูระชอง (2551 : บทคัดย่อ) ได้ดำเนินการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ปีการศึกษา 2551 ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการดำเนินงาน โครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชูทิศ ในด้านสภาพแวดล้อม ด้านปัจจัยด้านกระบวนการ ด้านผลผลิตของโครงการโดยใช้รูปแบบการประเมิน

ชิป โมเดล (CIPP Model) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 571 คน แบ่งเป็น ครู 36 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียน 15 คน นักเรียน 260 คน ผู้ปกครองนักเรียน 260 คน สรุปได้ดังนี้ ผลการประเมินด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ก่อนการดำเนินการ และหลังการดำเนินการ โดยภาพรวม ผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้าพบว่า ก่อนการดำเนินการ โดยภาพรวม ผลการประเมินอยู่ในระดับมาก หลังการดำเนินการโดยภาพรวมผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมินด้านกระบวนการพบว่า ก่อนการดำเนินการ โดยภาพรวมผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด และหลังการดำเนินการ โดยภาพรวมผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมินด้านผลผลิตในด้านพฤติกรรม ของนักเรียนที่แสดงออกด้านคุณธรรม จริยธรรม พบว่า ก่อนดำเนินโครงการ โดยภาพรวม ผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง หลังดำเนินโครงการ โดยภาพรวม ผลการประเมินอยู่ในระดับมาก ในส่วนของผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ คือ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ผู้บริหารต้องให้ความสนใจ โดยกำหนดนโยบายที่ชัดเจนจัดบุคลากรที่รับผิดชอบที่ชัดเจนให้ขวัญ กำลังใจ สนับสนุนปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ดำเนินการนิเทศ กำกับติดตาม การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องบุคลากรต้องมีความตระหนัก และร่วมดำเนินการทุกคน ทุกขั้นตอน มีการร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอ และผู้บริหารมีการนิเทศติดตามอย่างใกล้ชิด ควรจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สถานที่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรม ผู้ปกครอง ชุมชน ต้องเข้าใจและร่วมมือในการดูแลบุตรหลานร่วมกับโรงเรียน สุดท้ายคือ ควรมีการเผยแพร่ แลกเปลี่ยนวิธีดำเนินการดำเนินโครงการระหว่างโรงเรียน หรือ หน่วยงาน เพื่อปรับปรุง พัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น

ทวีศักดิ์ อริยวัฒน์วงศ์ (2551 : บทคัดย่อ) ได้ดำเนินการประเมินโครงการพัฒนาวินัยนักเรียนโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ครูผู้สอน จำนวน 114 คน และนักเรียน ช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 จำนวน 338 คน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ความคิดเห็นของครูผู้สอน ต่อโครงการพัฒนาวินัยนักเรียนโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยาทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านบริบท (Context) หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการพัฒนาวินัยนักเรียน มีความเหมาะสมในระดับมาก ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) บุคลากร วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ มีความเพียงพออยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการ (Process) กระบวนการดำเนินงาน การจัดกิจกรรม การพัฒนาบุคลากร และ

การติดตามประเมินผล มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ด้านผลผลิต (Product) ความคิดเห็นของครู ต่อการพัฒนาวิสัยของนักเรียนอยู่ในระดับมากด้านผลกระทบ (Impact) ครูมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาวิสัยของนักเรียนอยู่ในระดับมาก และความคิดเห็นของนักเรียนต่อการพัฒนาวิสัยของนักเรียน โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา ด้านผลผลิต (Product) โดยภาพรวมนักเรียนมีวิสัยในสภาพที่เป็นจริง อยู่ในระดับมาก

ปรัชญา ไชโย (2551 : 122) ได้ดำเนินการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนำชีวิตสู่เศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนโรงเรียนหนองบัวราชูราษฎร์บำรุง อำเภอเมือง สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษากำแพงเพชร เขต 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินบริบท ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการ ดำเนินงานผลสัมฤทธิ์ของโครงการเกี่ยวกับพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความกตัญญูกตเวที ความมีวินัย ความเสียสละ ความสามัคคีความประหยัด การพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียรและความเมตตาและความพึงพอใจ ของบุคลากรในชุมชนที่มีต่อโครงการ และเพื่อประเมินผลกระทบของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนำชีวิตสู่เศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนโรงเรียนหนองบัวราชูราษฎร์บำรุงที่มีต่อโรงเรียน ผู้บริหาร คณะครูและนักเรียน ผลการประเมิน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านบริบทของโครงการเกี่ยวกับความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับ นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นโยบาย ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 1 นโยบายโรงเรียนและความต้องการ จำเป็นของ โรงเรียนมีความสอดคล้องอยู่ในระดับมาก

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้นของโครงการ พบว่า มีความเหมาะสม/เพียงพออยู่ในระดับมากทุก โครงการ มีรายการที่มีความเหมาะสม/เพียงพอในระดับมากที่สุด คือการสนับสนุนของฝ่ายบริหาร และการสนับสนุนของผู้ปกครองและบุคลากรในชุมชน

3. ด้านกระบวนการดำเนินงานตามโครงการ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากและ ระดับมากที่สุด

4. ด้านผลสัมฤทธิ์ของโครงการ พบว่า

4.1 พฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีการปฏิบัติเกี่ยวกับ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในด้านความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล ความมีวินัย ความเสียสละ ความสามัคคี

การประหยัด การพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียรความเมตตาอยู่ในระดับมาก และมีการปฏิบัติเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในด้านความกตัญญูกตเวทียู่ในระดับมากที่สุด

4.2 ความพึงพอใจของบุคลากรในชุมชนที่มีต่อโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนำชีวิตสู่เศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนโรงเรียนหนองบัวราชานุสรณ์ บำรุง พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดให้มีโครงการเข้าค่ายอบรมพุทธบุตร มีความพึงพอใจที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด

5. ด้านผลกระทบของโครงการ พบว่า มีผลกระทบต่อโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน โดยได้รับรางวัลและการยกย่องเชิดชูเกียรติจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งด้านวิชาการ และด้านคุณธรรม จริยธรรมจำนวนหลายรายการ

มีท้าว ฉัตรทอง (2551 : 132) ได้ทำการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเทศบาล 3 "เทศบาลอนุสรณ์" สังกัดเทศบาลเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อประเมินบริบทหรือสภาพแวดล้อม (Context) ป้อนปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product) (ผลสัมฤทธิ์และผลกระทบของโครงการ) โดยมีกิจกรรมหลัก 7 กิจกรรม คือ กิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรม กิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน กิจกรรมออมทรัพย์ กิจกรรมธนาคารความดี กิจกรรมกีฬาสัปดาห์ใน และกิจกรรมเสริมสร้างระเบียบวินัยและรับผิดชอบ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการติดตามและประเมินผลในการดำเนินงานตามโครงการ ได้แก่ ครูโรงเรียนเทศบาล 3 "เทศบาลอนุสรณ์" ปีการศึกษา 2550 ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นคณะกรรมการดำเนินงาน จำนวน 15 คน ครูจำนวน 59 คน นักเรียน จำนวน 489 คน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 489 คน โดยเป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง แต่ละคนที่ได้กำหนดไว้ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียน ผลการประเมินสรุปได้ ดังนี้

1. ด้านบริบทหรือสภาพแวดล้อม (Context) ของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน คณะกรรมการดำเนินโครงการมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นในการดำเนินโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยภาพรวมพบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

2. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ของโครงการการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน คณะกรรมการดำเนินโครงการมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุน

ในการดำเนินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด

3. ด้านกระบวนการ (Process) ของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ครู และผู้ปกครองนักเรียนมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยภาพรวมสอดคล้องกัน คืออยู่ในระดับมากที่สุด

4. ด้านผลสัมฤทธิ์ของโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน นักเรียนมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสดงออก ด้านคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนก่อนการพัฒนาโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากและหลังการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด

5. ด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ผลการประเมิน ดังนี้

5.1 ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการดำเนินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนก่อนพัฒนาโดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลางและหลังพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด

5.2 ระดับความพึงพอใจของครูที่มีต่อการดำเนินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนก่อนการพัฒนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และหลังการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด

5.3 ระดับความพึงพอใจของผู้ปกครอง นักเรียนที่มีต่อการดำเนินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนก่อนการพัฒนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และหลังการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด

6. ร้อยละของผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนปีการศึกษาก่อนการพัฒนา (ปีการศึกษา 2549) และปีการศึกษาหลังการพัฒนา (ปีการศึกษา 2550) โดยภาพรวมปีการศึกษาหลังการพัฒนา จำนวนนักเรียนที่มีผลการประเมินระดับดีเยี่ยมและดีมีจำนวนมากกว่าปีการศึกษาก่อนการพัฒนา

รักใหม่ ลุนศรี (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาจิตสาธารณะด้านการรักษาความสะอาดของนักเรียนโรงเรียน วัดบ้านโนนกก อำเภอสีดา จังหวัดนครราชสีมา สรุปว่าประกอบด้วย

องค์ประกอบ ด้านการดูแลรักษาความสะอาด นักเรียนมีความกระตือรือร้นและเอาใจใส่ในการรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน ห้องเรียน โรงอาหาร อุปกรณ์ทำความสะอาดอุปกรณ์กีฬา ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์

กุหลาบ พงษ์เทพิน (2553 : บทคัดย่อ) ได้สร้างแบบวัดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านจิตสาธารณะ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1 สรุปว่าประกอบด้วยองค์ประกอบ ด้านการดูแลรักษา สาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ

กาญจนา อิ่มจีน (2555 : บทคัดย่อ) ได้ดำเนินการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนบางบัววิทยาจคม จังหวัดสมุทรปราการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 6 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน จำนวน 334 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนิน โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เป็นการประเมินด้านบริบท ด้านปัจจัย ด้านกระบวนการดำเนินงาน และด้านผลผลิต ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านบริบท ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์กับนโยบายและเป้าหมาย โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด
2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีความพร้อมความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก
3. ด้านกระบวนการดำเนินงาน ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีความเหมาะสมของการดำเนินงานของโครงการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด
4. ด้านผลผลิต ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีประสิทธิผลของการดำเนินงานที่เกิดขึ้นกับนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ประมวล ผอฝนใส (2556 : บทคัดย่อ) ได้ดำเนินการประเมินโครงการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนวัดบางนาใน สำนักงานเขตบางนากรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารและครูผู้สอน จำนวน 38 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 13 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 240 คน และผู้ปกครอง จำนวน 240 รวมจำนวนทั้งสิ้น 566 คน ผลการประเมินโครงการสรุปได้ ดังนี้

1. ด้านปัจจัยพื้นฐานสภาวะแวดล้อมของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่ามากที่สุด ได้แก่ ด้านความพร้อมและทรัพยากรและด้านความต้องการจำเป็นของโครงการ ส่วนด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ และความเป็นไปได้ของโครงการ อยู่ในระดับมาก

2. ด้านกระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

3. ด้านผลผลิตของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณารายประเด็น พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ การบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ มีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีต่อโครงการ มีผลประเมิน อยู่ในระดับมาก และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผลการประเมินกิจกรรมตามโครงการ มีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก

อุทัย บุญมี (2555) ได้ดำเนินการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมและและสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยเพื่อพัฒนาเด็กไทยอย่างยั่งยืนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า 1) โครงการพัฒนาคุณธรรมและสร้างสำนึกความเป็นไทยเพื่อพัฒนาเด็กไทยอย่างยั่งยืนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 ในภาพรวมมีผลการประเมินอยู่ในระดับดี และ 2) แนวทางการดำเนินโครงการพัฒนาคุณธรรมและสร้างสำนึกความเป็นไทยเพื่อพัฒนาเด็กไทยอย่างยั่งยืนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 ที่สำคัญประกอบด้วย แนวทางคือ การพัฒนาความพร้อมด้านปัจจัยและการพัฒนากระบวนการดำเนินงาน

สุรรัตน์ พัฒนเชียร (2556) ได้ดำเนินการประเมินโครงการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนพิชัยรัตนาคาร ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการประเมินด้านบริบทสภาพแวดล้อม ระยะก่อนดำเนินการในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลการประเมินปัจจัยนำเข้า ระยะก่อนดำเนินการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ผลการประเมินด้านกระบวนการ ระยะก่อนดำเนินการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4) ผลการประเมินด้านผลผลิต พฤติกรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนระยะหลังสิ้นสุดการดำเนินโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และ 5) ผลการประเมินผลกระทบของการดำเนินโครงการ ระยะหลังสิ้นสุดการดำเนินโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

เพียงเพ็ญ เสนไสย (2556 : บทคัดย่อ) ได้ดำเนินการประเมินโครงการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมกลุ่มโรงเรียนวัดประหาระปือธรรมสำนักงานเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารและครู จำนวน 42 คน 2) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 267 คน 4) ผู้ปกครอง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 207 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 566 คน ผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมกลุ่ม โรงเรียนวัดประหาระปือธรรม สำนักงานเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร สรุปได้ว่า

1. ด้านบริบท (Context) ผลการประเมิน ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด
2. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ผลการประเมิน ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก
3. ด้านกระบวนการ (Process) ผลการประเมิน ในภาพรวมมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
4. ด้านผลผลิต (Product) ผลการประเมินพบว่า ด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ ในภาพรวมมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ผลการประเมินความพึงพอใจในภาพรวม มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากและผลการดำเนินงานของกิจกรรมตามโครงการทั้ง 7 กิจกรรม ในภาพรวมมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

จิมารัตน์ ปุณญปัญญา (2557) ได้ดำเนินการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” พบว่า 1) ด้านบริบท (Context) ตามความคิดเห็นของครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ตามความคิดเห็นของครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ด้านกระบวนการ (Process) ตามความคิดเห็นของครูคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 4) ด้านผลผลิต (Process) ตามความคิดเห็นของครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด และมีผลการประเมินผลสำเร็จของโครงการ ดังนี้ 1) ด้านพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” พบว่า นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” อยู่ในระดับมากที่สุด โดยหลังดำเนินโครงการมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นกว่าก่อนดำเนินโครงการทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน 2) ด้านรางวัลและเกียรติบัตร พบว่า หลังจากการดำเนินโครงการนักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรี

วิทยา” มากขึ้น และหลังจากที่นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมตามโครงการ และ 3) ด้านความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้อง พบว่า ครู นักเรียน และผู้ปกครองมีความพึงพอใจต่อโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ “ยอดนารีสตรีวิทยา” อยู่ในระดับมากที่สุด

สุรางค์รัตน์ ตรีเหรา (2558 : 135) ได้ดำเนินการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนบ้านกุดฝั่งแดง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินด้านสภาพแวดล้อม ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการและด้านผลผลิตของโครงการ 2) ประเมินความพึงพอใจของบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ครู จำนวน 5 คน นักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 จำนวน 31 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 7 คน และผู้ปกครองนักเรียนซึ่งเป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 จำนวน 31 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 74 คน ผลการประเมินโครงการ พบว่า 1. ด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ในภาพรวมมีความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านปัจจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการดำเนินงานตามโครงการ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านผลผลิต พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2. ผลการประเมินความพึงพอใจของบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการตามความคิดเห็นของครูนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้ปกครองนักเรียน พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

เกียรติศักดิ์ สาคะศุภฤกษ์ (2558 : 139) ได้ดำเนินการวิจัยการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนพระทองคำวิทยา มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อประเมินบริบทของโครงการ 2) เพื่อประเมินปัจจัยเบื้องต้นของโครงการ 3) เพื่อประเมินกระบวนการในการดำเนินงานของโครงการและ 4) เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการเกี่ยวกับพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน และความพึงพอใจของบุคลากรในชุมชนที่มีต่อโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนพระทองคำวิทยา ใช้รูปแบบการประเมินแบบซิปป (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 15 คน ศึกษาทั้งประชากรทั้งหมด 2) ผู้บริหาร จำนวน 3 คน ศึกษาจากประชากรทั้งหมด 3) ครูผู้สอน จำนวน 50 คน ศึกษาทั้งประชากรทั้งหมด 4) นักเรียน จำนวน 729 คน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 729 คน ซึ่งนักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง Krejcie

และ Morgan และใช้วิธีสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีจับฉลาก ได้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนจำนวน 254 คน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 254 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. การประเมินบริบท (Context Evaluation) ประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนพระทองคำวิทยา ความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับนโยบายของโรงเรียน หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ความต้องการของนักเรียน บทบาทหน้าที่ของโรงเรียน สภาพของชุมชน ศักยภาพและทรัพยากรของโรงเรียนและชุมชน เวลาและสถานการณ์ของสังคมในปัจจุบัน มีความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากคณะทำงานตามโครงการมีการวิเคราะห์ สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ตามกรอบนโยบายของโรงเรียนและองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา จึงทำให้สามารถกำหนดแผนการดำเนินงานและผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมส่งผลให้โครงการสำเร็จไปตามเป้าหมายของโครงการ

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้นของโครงการ (Input Evaluation) โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนพระทองคำวิทยา พบว่า ความเหมาะสม ความพอเพียง ในด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์และการบริหารจัดการในแต่ละกิจกรรม 5 กิจกรรม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้บริหารครู มีความร่วมมือร่วมใจกันในการดำเนินงานตามโครงการประสานงานจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินการจัดกิจกรรมจากทุกภาคส่วน โดยมีเป้าหมายเดียวกับ คือการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนพระทองคำวิทยา พบว่า มีกระบวนการดำเนินงาน เป็นไปตามขั้นตอนที่วางไว้ พร้อมทั้งวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยและสิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขในกิจกรรมทั้ง 5 กิจกรรม มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เนื่องจากโครงการมีการกำหนดแผนการดำเนินงานไว้เป็นขั้นตอนเป็นระบบ มีการกำกับติดตามการดำเนินงานโครงการโดยผู้บริหารโรงเรียนอย่างเข้มแข็ง มีการประสานงานกับผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรภายนอกอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขทันที่ และการกำกับติดตามการดำเนินงานโครงการจะช่วยให้ผู้รับผิดชอบโครงการได้สารสนเทศสำหรับการใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงโครงการส่งผลให้โครงการสามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

4. การประเมินผลสัมฤทธิ์ (Product Evaluation) โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนพระทองคำวิทยา พบว่า ระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับพฤติกรรม คุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ทั้ง 8 ด้าน อยู่ในระดับมาก เนื่องจากการกิจกรรมตามโครงการเป็นการบูรณาการหลักการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมตามแนววิถีพุทธ เข้ามาในการจัดการเรียนการสอน และการใช้ชีวิตประจำวันของนักเรียน ส่งผลให้นักเรียน มีพัฒนาการทางอารมณ์และพฤติกรรม การแสดงออกที่ดีขึ้น

ปฏิวัติ ใจเมือง (2556) ได้ดำเนินการประเมินโครงการคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียนซีเหล็กพิทยาคมอำเภออาจสามารถ สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้รูปแบบการประเมิน ชิปปี้ (CIPP MODEL) ประเมินในด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ประเมินด้านผลผลิตของโครงการและศึกษาข้อเสนอแนะ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง โรงเรียนซีเหล็กพิทยาคม ได้กลุ่มตัวอย่าง 347 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ประเมิน ประกอบด้วย บุคลากร นักเรียนและผู้ปกครอง มีความคิดเห็น ต่อการดำเนินงานโครงการกิจกรรม คุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียนซีเหล็กพิทยาคม โดยรวมทั้งสี่ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ดังนี้ ด้านกระบวนการ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.68 ด้านปัจจัยนำเข้า ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.64 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.67 ด้านบริบท ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.71 และด้านผลผลิต ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.33 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.83

ฐกฤต อัจฉนาพิพัฒน์ (2560) ได้ประเมินโครงการโรงเรียนส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียนบ้านนาวง ใช้รูปแบบการประเมินตามแบบจำลองชิปปี้ (CIPP Model) ผลการประเมินพบว่า

1. การประเมินด้านสภาพแวดล้อม ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความคิดเห็นด้านสภาพแวดล้อมในการดำเนินโครงการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากแสดงว่าโครงการมีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมายและมีความเป็นไปได้

2. การประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้น ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความคิดเห็นด้านสภาพแวดล้อมในการดำเนินโครงการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงว่า มีความเหมาะสมเพียงพอของบุคลากร งบประมาณ สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินโครงการ

3. การประเมินด้านกระบวนการ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน เห็นว่า การปฏิบัติงานตามโครงการมีผลการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก แสดงว่ากระบวนการในการดำเนินโครงการมีความเหมาะสม และ

4. การประเมินด้านผลผลิต ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและคณะกรรมการโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ผู้ปกครอง นักเรียน โดยภาพรวมมีผลการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก แสดงว่าผลผลิตตามโครงการประสบความสำเร็จ ตามข้อเสนอแนะดังนี้ 1) การพัฒนาค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งนี้จะต้องสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามา มีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนและผู้ปกครอง 2) โครงการพัฒนาค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนด้วยกิจกรรมคุณธรรม ควรกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการ มีการประชาสัมพันธ์การแต่งตั้งคณะกรรมการผู้รับผิดชอบ โดยให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมและมีการเตรียมการในระยะยาว และ 3) ในการจัดกิจกรรมการพัฒนา ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ควรส่งเสริมกิจกรรมที่มีลักษณะการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ยุพิน รอดประพันธ์ (2561) ได้ดำเนินการประเมินโครงการโรงเรียนคุณธรรมโดยประยุกต์ใช้รูปแบบการประเมินชิป (CIPP Model) โรงเรียนวัดห้วยธารทหาร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบริบทของโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ โครงการมีความเหมาะสมและมีความจำเป็นในการแก้ปัญหา ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินโครงการ

2. ผลการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้าของโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีแผนการดำเนินงานตามโครงการอย่างชัดเจน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คืองบประมาณในการดำเนินโครงการมีเพียงพอ

3. ผลการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานของโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ขณะดำเนินงานตามโครงการมีการแก้ไขปรับปรุงวิธีการดำเนินโครงการเมื่อพบว่าบกพร่อง ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ รูปแบบการจัดกิจกรรมในโครงการ ช่วยให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม

4. ผลการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับผลผลิตจากการดำเนินโครงการ ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คืออยู่อย่างพอเพียง ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือซื่อสัตย์ สุจริต และเมื่อเรียงลำดับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สามารถเรียงลำดับได้ดังนี้คืออยู่อย่างพอเพียง รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ มุ่งมั่นในการทำงาน ใฝ่เรียนรู้ ความมีวินัย และซื่อสัตย์สุจริต

5. ผลการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับผลผลิตจากการดำเนินโครงการ ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติตนให้มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ สามารถรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ นำมาปรับและประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานหรือทำกิจกรรมอื่น

พงษ์ศักดิ์พล ทาแก้ว (2563) ได้ดำเนินการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนักศึกษาของวิทยาลัยเทคนิคเดชอุดมในด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการและด้านผลผลิต โดยประยุกต์ใช้รูปแบบการประเมินแบบซิปป (CIPP Model) กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 818 คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร จำนวน 4 คน ครูจำนวน 65 คน เจ้าหน้าที่ จำนวน 42 คน นักเรียน นักศึกษา จำนวน 331 คน ผู้ปกครอง จำนวน 331 คน และผู้แทนชุมชน 45 คน ผลการประเมินพบว่า 1) ด้านบริบท ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน นักศึกษาของวิทยาลัยเทคนิคเดชอุดม ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่และนักเรียน นักศึกษา โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าทุกข้อมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 2) ด้านปัจจัยนำเข้า ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน นักศึกษาของวิทยาลัยเทคนิคเดชอุดม โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 3) ด้านกระบวนการ ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน นักศึกษาของวิทยาลัยเทคนิคเดชอุดม โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าทุกข้อมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 4) ด้านผลผลิต ผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน นักศึกษาของวิทยาลัยเทคนิคเดชอุดม โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Warshaw (1978 : 1450-1451) ได้ทำการศึกษาศึกษาเด็กชายและเด็กหญิง จำนวน 96 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก ผลการวิจัยพบว่า เพศไม่มีอิทธิพลต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็ก แต่กลุ่มเพื่อนและอิทธิพลของโรงเรียนอาจจะส่งเสริมให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น

Bear (1980 : 4961) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ของการให้เหตุผลด้านจริยธรรมกับปัญหาที่มีต่อพฤติกรรมและสติปัญญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพัฒนาการทางจริยธรรม ปัญหาทางความประพฤติและสติปัญญา โดยใช้ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมืองไอโอวา จำนวน 60 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กแบบวัดระดับสติปัญญาของสแตนฟอร์ด (Stanford) และแบบวัดปัญหาทางความประพฤติ ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่มีสติปัญญาสูง สามารถพัฒนาให้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้สูง ตรงข้ามกับเด็กที่มีระดับสติปัญญาต่ำ มีผลต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่ต่ำด้วย

McMullen (1985: 616) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวินัยและระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย และมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตเมือง เพื่อเน้นพัฒนาวัยรุ่น พบว่าปัญหาทางวินัยส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากพฤติกรรมของโรงเรียนเพราะนักเรียนต้องการสิ่งแวดล้อมที่ดี ยืดหยุ่นได้ โรงเรียนได้ให้ความสนใจเอาใจใส่ และมีระเบียบวินัยการวิจัยได้สนับสนุนให้โรงเรียนจัดระบบอย่างมีประสิทธิภาพได้ ดังนี้

1. ฝึกครูในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในการเรียนการสอน
2. สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นภายในโรงเรียน
3. กำหนดความรับผิดชอบต่อปัญหาโดยการให้คำปรึกษากำหนดแนวทางของพฤติกรรม
4. กำหนดโครงการให้นักเรียนหยุดพักเรียนชั่วคราว
5. วางแผนพัฒนาผู้ทำผิดบ่อย ๆ แต่ละคนเป็นอย่างดี
6. ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมรับรู้และเกี่ยวข้องในการรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน

Enciso (2001 : 961) ได้ศึกษาการรับรู้ เกี่ยวกับวินัยของนักเรียน อันเป็นการศึกษาทัศนคติของนักเรียน ครูและผู้บริหารโรงเรียน เพื่อทราบถึงทัศนคติเกี่ยวกับการรับรู้ เรื่องวินัยนักเรียน ครูและผู้บริหารโรงเรียน โดยศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาตอนปลายแห่งหนึ่ง ซึ่งมีนักเรียนประมาณ

1,700 คน และครู 69 คน โดยวิเคราะห์หาค่า t-test พฤติกรรมความไม่มีวินัยของนักเรียนที่ศึกษา ได้แก่ การกระทำและคำพูดที่ไม่เหมาะสม จากผลการศึกษา พบว่า ครูแก้ไขปัญหาวินัยนักเรียน ในทางที่ผิดและครูยังหาวิธีการในการควบคุมวินัยนักเรียนไม่ได้ ผู้บริหารรู้สึกว่าการควบคุมวินัยนักเรียนได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการจัดการชั้นเรียนของครู ส่วนนักเรียนเชื่อว่า ผู้ปกครองมีความสำคัญที่สุดของกระบวนการพัฒनावินัย

Bonawitz (2002 : 1433 – A) ได้ศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบการพัฒนาจริยธรรมของ นักศึกษาที่จะต้องเรียนรายวิชาจริยศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพทางการศึกษา โดยศึกษาจาก สาขาวิชาการบัญชีธุรกิจและสาขาอื่นๆ ที่ไม่ใช่ธุรกิจการเรียนรายวิชาจริยศาสตร์ และระดับผลการเรียน ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาที่เรียนรายวิชาจริยศาสตร์มีระดับการพัฒนาจริยธรรมสูงกว่า นักศึกษาที่ไม่ได้เรียนรายวิชา ซึ่งมีผลการเรียนเท่ากัน มีพัฒนาจริยธรรมแตกต่างกัน นักศึกษา ชั้นปีที่ 1 ซึ่งเรียนรายวิชาจริยศาสตร์กับนักศึกษาปีที่ 3 ที่ไม่เรียนรายวิชานี้ นักศึกษาพัฒนา ด้านจริยธรรมได้ดีกว่ารายวิชาการศึกษา หลังจากนำวิชาจริยศึกษามาใช้ในห้องเรียนแล้ว นักศึกษา มีคุณธรรม จริยธรรมไม่เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน แต่นักศึกษาชายที่เรียนวิชาแตกต่างกันมีพัฒนา จริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01

Pardun-Johansen (2004 : 1184-A) ได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้บทละครเชิงสร้างสรรค์ ในการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ศึกษาบทละคร โดยมุ่งประเด็น การศึกษาไปว่ารูปแบบต่าง ๆ ของละครช่วยพัฒนาความคิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การเคลื่อนไหวสู่ การปฏิบัติการทางสังคมหรือไม่ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน 30 คนจากอาสาสมัคร 47 คน เป็นชาย 18 คน หญิง 12 คน โดยใช้การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า การใช้ละคร รูปแบบต่าง ๆ สามารถพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนในลักษณะของความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การเคลื่อนไหวสู่ปฏิบัติทางสังคมได้จริง

Wendy (2006 : 397-A) ได้ศึกษาการวิจัยผลของกิจกรรมกลุ่มที่มีต่อการยอมรับตนเองใน บทบาทของการบำบัด สำหรับผู้ที่มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงหนีสังคม (Avoidant Behaviors) และผู้ที่มีปัญหาวิกฤติในตนเอง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่ติดต่อเข้ามาที่ศูนย์บำบัดทั้งทางไปรษณีย์ โทรศัพท์ เพื่อปรึกษาปัญหาการปรับตัวเข้ากับสังคม เป็นชาย 11 คน หญิง 11 คน กิจกรรมจัด ทั้งหมด 10 ครั้ง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นเพิ่มขึ้น อาการหลีกเลี่ยงหนี

สังคมลดลง และมีแนวโน้มจะลดลงหลังเมื่อกลับเข้าไปใช้ชีวิตในสังคม และเป็นการสนับสนุน การเตรียมการป้องกันให้บุคคลในสังคม มีอาการหลีกเลี่ยงสังคมลดลง

Shinichi (2007 : 3217-A) ได้ศึกษาจิตสำนึกสาธารณะและการนำความรู้เข้าไปใช้ในชุมชน กรณีศึกษาการใช้พื้นที่สาธารณะในชนบทไทยพบว่า การขาดจิตสำนึกสาธารณะเป็นสาเหตุหนึ่งของ ปัญหาชีวิตประจำวันของคนในสังคมชนบทไทยพฤติกรรมความร่วมมือ และปฏิสัมพันธ์ประจำวันของ คนในสังคมจะเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมนำความรู้ไปใช้ในชุมชนโดยปรับให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม จารีตประเพณี และความต้องการของสังคม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศจะเห็นว่า โรงเรียนแต่ละแห่งได้พยายามดำเนินการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม การพัฒนามีจิตสาธารณะและมีสำนึกความเป็นไทยให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลแก่ผู้เรียน และทำให้มองเห็นแนวทางในการ ดำเนินการประเมินโครงการ ซึ่งการประเมินเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในกระบวนการวางแผนและ กำหนดโครงการ ผลจากการประเมินที่เป็นระบบจะสามารถใช้ในการวางแผน ปรับปรุงแก้ไขงานหรือ โครงการให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพ และประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้รายงานจึงมีความสนใจในการทำรายงานการประเมินโครงการส่งเสริมนักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมมีจิตสาธารณะและมีสำนึกความเป็นไทยของโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษา น้อมเกล้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 โดยประยุกต์ใช้ แบบการประเมินตามรูปแบบจำลองชิป (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) ในการ ประเมินบริบท (Context) ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input) ประเมินกระบวนการ (Process) ประเมิน ผลผลิต (Product) ของโครงการ เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงพัฒนาการดำเนินโครงการ ให้มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในอนาคต อันจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อนักเรียน โรงเรียน และสังคมต่อไป